

finská literatura

Ilustrace Jaromír Plachý, 2008
ISSN 1801-4542

Jako sněžný pluh

S Kari Hotakainenem o psaní, víře a osamělosti

Kari Hotakainen náleží k nejvýznamnějším současným finským spisovatelům, což potvrdil i úspěch jeho knih Na domácí frontě nebo Chrám svatého Izáka. V aktuálním čísle přinášíme kromě autorova profilu také ukázkou z jeho nové knihy Finnhits a další texty o finské literatuře.

VIOLA PARENTE-ČAPKOVÁ

Jaký je status spisovatele ve Finsku?

Dobrá, pokud má člověk na mysli společenskou prestiž, ale co se týče prodeje knih, jen málo spisovatelů může žít pouze z něho. Status se mění podle toho, kdo na otázku odpovídá. Být spisovatelem je velmi riskantní a obtížné povolání, protože dobrá práce tu nezaručuje dobrou prodejnost; to platí nakonec všude. Ale systém stipendií a podpor funguje ve Finsku dobře.

Kdybyste měl jmenovat autory, jejichž dílo pro vás bylo a je důležité, bylo by jich víc z Finska, nebo odjinud?

Asi by to bylo fifty-fifty. Nikdy jsem to takhle nepočítal. Z těch finských pro mě hodně znamenali například klasici Aleksis Kivi, pováleční prozaik Veijo Meri a básník Sirkka Turkka, z těch cizích Nikolaj Gogol, Alfred Döblin a Jaroslav Hašek. Jmenuji jich samozřejmě jen pár, protože dlouhé seznamy jsou únavné.

Začal jste svou literární dráhu jako redaktor. Jaké texty jste tehdy psal a jak ta fáze poznamenala vaši literární tvorbu?

Byl jsem špatný redaktor, protože mě zajímalo jen psaní; nezajímalo mě dělat rozhovory s lidmi ani rešerše. Redaktorská práce mě ovlivnila v tom, že mě psaní začalo bavit. A především v tom, že považuji za důležité psaní všeho druhu. Asi jsem se také tehdy naučil přistupovat k němu jako k jakékoli jiné práci, i když na psaní je vždycky něco zvláštního a někdy i posvátného.

Vaší první vydanou knihou byla sbírka básní. Od té doby jste vyzkoušel mnoho žánrů. Který z nich je vám nejbližší? A máte v úmyslu se k poezii ještě někdy vrátit?

Poezie vtiskne pečeť všemu, co člověk dělá. Když někdo debutuje jako básník, vždycky se bude dívat na svět pohledem básníka. Doufám, že je to vidět i na mé próze. Má

tvorba je jako já: neklidná a trochu netrpělivá. Neumím si představit, že bych psal až do smrti jen dlouhé romány. Asi se těžko vrátím k čisté poezii, ale pokouším se vkládat do všech svých textů poetické pasáže.

Významné místo zaujímá ve vaší tvorbě hudba, což je vidět jak na rytmu textů, tak na námětech – naposledy v souboru povídek Finnhits. Co pro vás hudba znamená?

Hudba je nejvyšší forma vyjádření, protože melodii člověk nemůže odolat. Poslouchám hodně hudbu, ale nikdy při psaní. Hledám v hudbě prožitky, zapomnění, strukturu a refrény. Strukturu se člověk naučí na klasice, všechno ostatní najde v populární hudbě. Rozdíl mezi hudbou a literaturou je v tom, že hudbě se člověk neubrání, což vědí především šikovní skladatelé pop-music.

Dokončení na s. 14

obsah téma čísla: finská literatura

- 1 **Jako sněžný pluh. S Kari Hotakainenem o psaní, víře a osamělosti / Viola Parente-Čapková**
- 6 **Cena Finlandia 2007 / depeše Lenky Fárové**
- 7 **Kolik tváří má samota? Styk Asko Sahlberga / Lenka Fárová**
- 8 **Reflexe národní identity. Finská literatura na prahu nového tisíciletí / Viola Parente-Čapková**
- 9 **Jazyky finských spisovatelů / –vpč–**
- 15 **Mužská posedlost a osamění. Společenská kritika podle Kari Hotakainena / Viola Parente-Čapková**
- 26 **Když odešlas / Kari Hotakainen**
- 27 **Galerie: Aino Kannisto / připravil Vincenc Lichnovský**
- komentář**
- 5 Pro razítko dál a kontrol více. Cizinci se v Schengenu potýkají s novými obtížemi / Marek Čaněk
- báseň**
- 5 + + + / Jacek Podsiadlo
- literatura**
- 6 Nashromážděné zvíře strojovitosti. Měkké stroje Jaroslava Chobota / Jakub Řehák
- 7 Lví krev v žilách. Diotima a lvi Henriho Bauchaua / Jovanka Šotolová
- divadlo**
- 10 Hugův manifest romantismu – Předmluva ke Cromwellovi / Jan Hyvnar
- 10 Pavouk v knihovně. Inscenace Lenky Bartůňkové / Kateřina Korbová
- hudba**
- 11 Aranos: Daně a Koupel měsíční matky. Diametrálně odlišná dvojčata rtuřovitých houslí / Petr Ferenc
- 11 Kolik černé je v bílém rocku? / hudební zápisník Karla Veselého

- film**
- 12 Boj na nůž. Nová kolekce neznámých filmů Alfreda Hitchcocka / Petr Gajdošík
- 13 Americký gangster / Jan Hlubek
- 13 Macha Ridleyho Scotta / Antonín Tesař
- esej**
- 16 Květiny ve sněhu. Realita rudého muže ve světě bledé tváře / Alice Dvorská
- média**
- 18 Tance kolem trávy. Mediální marihuanová mytologie / Ivan Doua
- společnost**
- 19 Když nejmilejší knížka byla kuponová. Recenze knihy Tomáše Ježka Zrození ze zkumavky / Jiří Vančura
- 21 Koláž z archivů i vzpomínek. Petr Placák o svém spisu u StB / Filip Pospíšil
- 23 Se závojem i bez něj. Muslimské ženy třikrát jinak / Zuzana Kříhová
- 23 Černohorci a jejich dějiny. Příběh o vytváření státu na Balkáně / Filip Tesař
- 24 U moci je nejistota. Pákistánské volby odloženy / Marian Koreček
- 25 Opera jde do kina / Štěpán Steiger
- 28 **nové knihy**
- 30 **CD a DVD**
- recenze týdne**
- 31 Démon Roberta Zemeckise. Filmový Beowulf bez chuti a zápachu / Lukáš Gregor
- rubriky**
- 3 tipy – A2 doporučuje zhlédnout či vyslechnout
- 4 oranžový výlep – průběžná výstava komiksů všedního dne
- 5 zkratka – jednou větou z domova i ze zahraničí
- 18 přešlap – Deorientace / Jiří G. Růžička
- 24 par avion – z arabského tisku vybral Zdeněk Beránek
- 29 odjinud – výběr z literárních časopisů / František Knopp (ČR), Jovanka Šotolová (Francie)
- 29 soutěž
- 29 knihy v redakci
- 32 ovšem – glosy

editorial

Dámy a pánové, odražme se na svých nožích za ticha, naberme po lesklé vodní ploše směr sever. Obecným problémem finské literatury je podle jednoho německého překladatele (s. 8–9) neexistence intelektuální polemiky, která by stála za řeč. „Což souvisí s tím, že pojem intelektuál má ve finských kulturních kruzích negativní příděch.“ Sami autoři takové označení odmítají jako přílnavou potupu. To mají Finové s námi společné, stejně jako vášnivě dvojaký vztah k Rusku a jeho kultuře. Rozdíl je v severské nemluvnosti (získat interview se spisovatelem Hotakainenem je tučný bobřík) a ve státní podpoře literárního života. Rej vloček protne též v eseji Alice Dvorské (16–17), která poučena setkáním s lidmi národa Diné a několika filmy o indiánech nabízí půvabnou přehlídku bílých stereotypů. A rozhodně nepřehlédněte text Jiřího Vančury o knize jednoho z tvůrců české privatizace Tomáše Ježka (19), jsou v něm i pěkné citace. – V čísle najdete první hudební zápisník Karla Veselého, který se bude střídat s Pavlem Klusákem. Z redakce A2 odešel Aleš Stuchlý, tímto ho srdečně zdravíme a přejeme mu hezký týden; filmové stránky nyní připravuje Kamila Boháčková, již můžete znát mimo jiné z časopisu Cinepur, a hudební Petr Ferenc (His Voice). Severní ledové čtení! Libuše Bělunková

došlo

Tady jsou!

Když jsme v září roku 2004 s Michalem Kosákem dělali rozhovor „bilančního“ charakteru s Jiřím Brabcem, který ho nakonec pro časté zabíhání do osobních vzpomínek (včetně rodinných apod.) nedovolil zveřejnit, poslední otázka byla směřována právě k jeho vztahu k žákům. Jiří Brabec nás ani nenechal otázku dokončit a řekl: „Já nemám vůbec žádné žáky, to vůbec není pravda! Nemám lidi, kteří by šli v mých stopách, mám okolo sebe lidi, kterých si vážím proto, že myslí samostatně. Na fakultě jsem se s nimi setkal. A jsem strašně rád, že s nimi mohu spolupracovat. Nikdy jsem neměl pocit, že já jsem ten, kdo určuje dialog, naopak mě vždy zajímá, jak ti lidé myslí, protože naštěstí myslí úplně jinak než já, jelikož mají jiné zkušenosti. Takže: žáci žádní, ale spolupracovníků celá řada. A vůbec mi nevadí, že oni to tak necítí.“

Tato citace by zcela postačovala jako odpověď na příspěvek Vladimíra Novotného s názvem Kde ti všichni žáci jsou?, který byl publikován na Portálu české literatury 17. 12. 2007 a v němž reagoval na rozhovor s Petrem Boháčem v Tvaru 20/2007, kde se mluvilo o Brabcových žácích. Pan Novotný se vpořádává na několika řádcích a velmi lehkým perem jak s odbornou kariérou Jiřího Brabce, který podle pana Novotného „nic větší-

ho iks let nevydává“, tak s jeho žáky, jejichž existence je „bohapustá smyšlenka anebo notně duchaprázdná myšlenka“.

Je trapné, že musím (vzhledem k adoračnímu charakteru následujícího a tedy natruc Jiřímu Brabcovi) panu Novotnému, který nemůže najít Brabcovy žáky dosahující formátu Trávníčka, Bílka, Fice, Malury, Glika, Nejedlého ad. (proč tato jména?), alespoň naznačit, jak se věci mají. Jsem si vědom, že tak přistupuji jak na předstírání nevědomosti ze strany pana Novotného, tak i na nechutnou hru jemu vlastní, protože jeho text vedle odporné likvidační rétoriky potvrzuje, jak je „výkon“ na poli dnešní literární vědy posuzován širším publikem, tj. kdo toho kolik udělá, kdo má jaké zásluhy! Aby bylo jasno a s omluvou, že se uchyluji ke konfesi: pro mne byla v polovině devadesátých let podstatnější jedna přednáška Jiřího Brabce než stohy hlušiny produkované panem Novotným.

Telegraficky: Jiří Brabec – vedle působení pedagogického v letech 1990–2002 – řídí a zásadně formuje Spisy T. G. Masaryka (mj. jeden z největších současných edičních podniků), dále Dílo Jaroslava Seiferta a Dílo Karla Šiktance. V posledních sedmnácti letech Jiří Brabec publikoval desítky zásadních literárně historických studií, napsal množství kritik, přednesl nespočet veřejných přednášek, předmluvou či doslovem uvedl řadu klíčových děl české literatury, významně se podílel na literárním provozu (členství v komisích, radách apod.). Podstatné však je, že Brabec jako jeden z mála ze své generace představuje v této době osobnost, která

je pevně svázána s tradicí našeho literárního dějepisu. Je pokračovatelem Felixe Vodičky, který měl na Brabce vliv bezprostřední, kráčí ve stopách Šaldových, nese dědictví Vlčkovy školy, na jejíž základní premise, tj. dokonalé, hluboké znalosti předmětu Brabec svá studia staví. Je jedním z mála intelektuálů, kteří po prozření z 50. let získávají nedůvěru ke všemu, co je ideologické, a dokáže si tuto ostražitost uchovat i ve svých pozdních letech. Nejcennější však na Brabcovi je jeho schopnost uchopit literární dílo v jeho celistvosti a plasticitě a představit ho čtenáři, posluchači, žáku jako něco, co má schopnost utvářet integritu osobnosti, s čím je nutné, pokud tomu chceme porozumět, svést poctivý vnitřní zápas.

Nemůže-li si pan Novotný s jedinou výjimkou Michala Bauera ve své sprostotě vzpomenout na jediné jméno střední generace z těch, kdož se k Brabcovi hlásí, nelze než říci, že došel ve své blamáži za samou hranu. Heczková, Glanc, Merhaut, Papoušek, Špirit, Vojtěch, Wiendl. Slyšel jste, pane Novotný? A co nejmladší? Ti (a lovím jména jen z okruhu mně nejbližších), kteří se k Brabcovi (bez fanfár, na které asi pan Novotný jediné bude ochoten reagovat) přihlásili publikací *Docela i sborník* v roce Brabcových pětasedmdesátin? Dětáková-Jürgens, Kostrbová, Pospíšil, Topor, Boháč ad. Co editoři Kosák a Tomáš? V neposlední řadě nelze nezmínit Brabcovy žáky Karla Jana Čapka, Víta Kremlička a Jaromíra Typlta, jejichž básnickou tvorbu Jiří Brabec v 90. letech bezprostředně ovlivnil. Co více by si mohl univerzitní docent přát?

Na konec výzva-doporučení: nechť pan Novotný na okraj svých dalších stylistických cvičení jednoduše a prostě veřejně prosí Jiřího Brabce za odpuštění.

Jiří Flaišman, Brabcův žák; Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

Ad detektor lži (A2 č. 1/2008)

Moc mě potěšily překlady zajímavých textů, které na dvojstranu v čísle 1/2008 připravil Pavel Klusák. Bohužel u textu, který je z poslední desky Jana Buriana *Muži jsou křehcí*, vypustil některé verše. Správně má být například:

„Zdeněk se teď toulá v noci venku
Slávek pije pivo někde v šenku
Jáchym s myší v ruce drtí planetu
Míra balí holky aspoň na chatu
Po Rudlovi zbyly jenom pohlednice
Dalibor se zamiloval do udice
I když nikdy nechtěl ani mřenku
Láďa občas nosí podprsenku...“

A hlavně báječné rozuzlení na závěr:
„Všechny ženy kluků z naší třídy, mami
Zůstaly samy“

Slyšel Pavel Klusák onu (mimochodem skvělou) Burianovu desku?

Jiří Cvrček

Soutěž

Správná odpověď na otázku z dvojčísla 51–52 – Kdy, kde a kdo první vydal knihu Fidela Castra Dopisy z vězení? – zní: V roce 1959 v Havaně Castrův oddaný přítel Luis Conte Agüero. Knihu posíláme Pavle Rykové do Mostu.

–mam–

literatura

Jana Štroblová a Josef Hrubý

Jana Štroblová (1936), básnířka, esejistka a překladatelka poezie Mariny Cvetajevové, byla zaměstnána v literárně-dramatické redakci Československého rozhlasu a podílela se na obnovení činnosti Českého centra Mezinárodního PEN klubu. Vedle výboru ze svého celoživotního díla Bylo nebylo – jsme nejsme (2006) vydala sbírku lyriky Třetí břeh. Josef Hrubý (1932) je zakladatel básnické skupiny Červen 63, v jeho díle jsou patrné vlivy civilismu Skupiny 42, jejímž byl souputníkem, spolu s impulsy evropského literárního existencialismu. Pokřtí svou novou sbírku Miláček Arcimboldo.

PEN klub (Vodičkova 32, v pasáži 4. dveře vpravo, **Praha 1** – Nové Město), ve čtvrtek **10. 1.** v 17.05.

–pa–

Konference ve Wannsee

S podtitulem Rekonstrukce dějinné události uvádí Činoherní studio v Ústí nad Labem „lehce inscenovanou podobu“ jednoho neblahého setkání. Dne 20. ledna 1942 se ve vile na břehu berlínského jezera Wannsee konala porada o koordinaci a provádění „konečného řešení židovské otázky“. Svolal ji **Reinhard Heydrich** a zúčastnili se jí především vysocí úředníci významných ministerstev a úřadů. Dodnes není jasné, co přesně bylo jejím cílem. Snad to měly být technické detaily realizace, snad prokázání jednoty všech státních, stranických i vojenských úřadů Třetí říše, snad také demonstrace Heydrichovy mocenské pozice. Historické memento připravili Filip Nuckolls a Vladimír Čepek. **Činoherní studio Ústí nad Labem** (Varšavská 767), v pondělí **14. 1.** v 19.00. –ml–

Divoký kosatec

Americká básnířka **Louise Glücková** (1943) vyučuje tvůrčímu psaní na Univerzitě v Yale a za svou sbírku Divoký kosatec (1992) obdržela Pulitzerovu cenu. Její poetika se vyznačuje minimalismem, přímocíarostí, ba až strohostí vyjádření. Petr Borkovec uvede **Veroniku Revickou**, která bude číst ze svého překladu; s komentáři se připojí básník **Justin Quinn** a filosof a esejista **Stanislav Komárek**. **Café Fra** (Šafaříkova 15, **Praha 2**), v úterý **15. 1.** v 19.30.

–pa–

divadlo

Poslední nákup v Ostravě

Slovenský dramatik Viliam Klimáček uspěl doma i v Česku. Jeho provokující hry, v nichž se vyjadřuje k neaktuálnějším otázkám současného konzumního života, nemají u nás obdoby, i proto autor posbíral množství cen v naší soutěži o původní hru (s nadsázkou se dá říct, že jen kvůli němu je vypisovaná pro české i slovenské dramatiky). Jeho texty mají úspěch i proto, že je lze uvádět jak na kamenných scénách, tak na jevištích alternativních. Klasickým příkladem je jeho **Hypermarket** – k názvu netřeba nic dodávat. Nejen že ho ve své letní „boudě“ mělo kdysi na programu Národní divadlo, uvedlo ho i progresivní ostravské Divadlo Petra Bezruče (v režii Janusze Klimszy). Ostravští se s hrou, v níž nejde o nic míň než o dobrý nákup, tento měsíc také v derniéře rozloučí.

Divadlo Petra Bezruče Ostrava (třída 28. října 120), v pátek **11. 1.** v 19.00. –ml–

Dvakrát Preissová

Gabriela Preissová (1862–1946) psala celý svůj život, přesto její nejzdařilejší a veřejnosti nejznámější texty pocházejí z konce 19. století – inspirována svými povídkami Obrázky ze Slovácka napsala dvě dramata: Gazdinu robu a Její pastorkyňi. V Obrázcích jsou nejčastějšími náměty láska mladých lidí, jejich iluze a konflikty, okouzlení a rozčarování, stejně jako sociální překážky a předsudky. Své náměty z prozaických textů zpracovala autorka i dramaticky. A inscenačně? V Praze lze během tohoto víkendu volit mezi Evou a Jenůfou: **Gazdina roba** měla v Divadle pod Palmovkou (Zenklova 34, **Praha 8**) premiéru v minulé divadelní sezoně, **Její pastorkyňa** má premiéru právě v těchto dnech ve smíchovském Švandově divadle (Štefánikova 57, **Praha 5**). Obě inscenace se hrají v pátek **11. 1.** a v sobotu **12. 1.** v 19.00.

–ah–

Dobře placená procházka

Setkání Miloše Formana s opusem Suchého a Šlitra ze šedesátých let (a s mnoha invenčními spolupracovníky) se vyplátilo – ze zdařilé inscenace, o níž jsme psali v A2 č. 19/2007, se jistě těší vedení opery, ale hlavně diváci a ostatně i kritici: inscenace získala Cenu Sazky a Divadelních novin. Procházka není vzhledem k náročnému obsazení často na programu, o to víc by měli zbystřit ti, kteří tento zábavný, nepietní, profesionálně provedený kus ještě neviděli. Nostalgie pro všechny generace bude k vidění v **Národním divadle** (Národní 2, **Praha 1**) v neděli **13. 1.** v 16.00 a 20.00.

–ml–

film

Východní přísliby

Nový film kanadského mistra **Davida Cronenberga** potvrzuje obrat v režisérových uměleckých zájmech, který zahájily již předloňské Dějiny násilí. Zatímco filmovou identitu si Cronenberg vybudoval bizarními obrazy roztodivných mutací a tajuplných úchylek (Shivers, Crash a eXistenZ), v posledních dvou snímcích

lze sledovat jasný příklon k žánrovému zkoumání, zabalenému do formálně umírněného kabátu. Zatímco Dějiny násilí byly svébytnou variací na svrchovaně akční téma pomsty, Východní přísliby experimentují s žánrem mafiánského filmu, který se odehrává v londýnském podsvětí. Porodní asistentka Anna (Naomi Wattsová) se shodou náhod dostane k důkazům, jež ohrožují jeden velmi významný ruský gang působící v Londýně, pro nějž jako loajální zaměstnanec pracuje Nikolaj Lužin (Viggo Mortensen). Osudové setkání staví Nikolaje před těžkou volbu – musí se rozhodnout mezi bezbrannou a krásnou dívkou a všeho schopnou mateřskou organizací… Cronenbergovo drama je syrovým obrazem „špíny Londýna“ a v ní potopené imigrantské problematiky. V dalších rolích se objevují Armin Mueller-Stahl, Vincent Cassel a zasloužilý polský režisér Jerzy Skolimowski. Premiéra **10. 1.** –jj–

Přehlídka japonských filmů

Ambice založit tradici systematické prezentace nekomerční japonské soudobé filmové tvorby dala vzniknout prvnímu ročníku přehlídky Eigasai. Hlavními pořadateli jsou Česko-japonská společnost a The Japan Foundation, přičemž dramaturgii si vzala na starost japonská strana (do výběru zasáhla i Asociace japonských filmových kritiků). Program každý den nabídne projekci jednoho ze šesti snímků prezentujících kinematografii Japonska v rozmezí let 2000–2004; ve většině případů půjde o českou premiéru. Organizátoři si vytkli za cíl oslovit všechny vrstvy publika a zprostředkovat obraz současného Japonska a vnitřního světa jeho obyvatel. Filmy jsou opatřeny českými i anglickými titulky, vstupné na projekci činí 70 Kč, permanentka na všechny tituly 200 Kč. Součástí bude také doprovodný program (divadelní představení loutkáře Noriyukiho Sawy, výstava a předvádění japonských kimon, dílny kaligrafie a další). Podrobné informace najdete na japan.cz/eigasai.

Kino Lucerna (Vodičkova 36, Praha 1), od **10. 1. do 16. 1.**

Projekt 100

Existence 14. ročníku této každoroční putovní přehlídky deseti kvalitních snímků napříč dobou i žánrem nebyla nejjistější a organizační zádrhly (změna vedení AČFK a neproměněné nominace některých titulů) se promítly i do jeho finální skladby. Mezi desítku filmů – devíti celovečerních a jednoho krátkometrážního – byl tak nakonec zařazen i opus Wernera Herzoga Aguirre, hněv boží (Německo, 1972), jež do českých kin „přivedl“ již v říjnu 2007 Národní filmový archiv, i polský film Náměstí Spasitele (2006, režie Krzysztof Krauze, Joanna Kos-Krauze), který vypadl z přehlídky Střední Evropa. Ale i když nevyšla koupě Kmotra, rozhodně není proč nad novým ročníkem lámat hůl. Je pestrou paletou témat i režijních stylů, a nabízí rovnoměrné díla klasická i ta, jež prezentují současnou tvář kinematografie. Díky Projektu 100 se do distribuce mimo jiné dostane výborný snímek Želvy mohou létat (Írán/Írák, 2004), Buñuelův Nenápadný půvab buržoazie (Francie, 1972) či lyrická výprava Dušana Hanáka do lidských samot Obrazy starého světa (Československo, 1972). Do české distribuce konečně jde Nový svět (USA, 2005) filmaře-filosofa Terrence Malicka. Film, který jde ke kořenům vztahu mezi člověkem a přírodou, si uvedení na plátnech kin rozhodně zaslouží. Podrobné informace o titulech, organizaci a místech, v nichž se projekce uskuteční, na projekt100.cz.

Od 10. 1. do 31. 5. –lg–

hudba

Sonicky bujný večer v Plzni

Noise.Industrial.Ambient.Experimental. Night: všeříkající název akce, sonicky bujně mixle v piksle české scény. Škatulku noise reprezentují veteráni **Napalmed**, improvizátoři, jejichž hluk elektřiny, hlasu i kovů se šíří do světa po nepřehledné síti vláken do-it-yourself a undergroundové distribuce. Energii kapely z Mostu je ale nejlépe vychutnat živě, v tuzemských industriálně-hlukových vodách jsou jednoznačně nejživější rybou. Pražští **Kašpar von Urbach** sázejí na dotaženou stylizaci a křísí industriální hudbu tak, jak byla definována před čtvrtstoletím v Západním Berlíně. Kytary, bicí nástroje z kovového odpadu, komponované písně s lakonickými texty v češtině i němčině (die Flasche ist leer wie ich...), a ač trochu retro, jde o vizuálně i zvukově dotažený tvar. Nováčci scény, **K-lxm** a **Fan Tim Kim**, podobně jako Napalmed směřují do hájemství neotesaného, surového noise undergroundu, jejich instantní dekompozice jsou opravdu lo-fidelity, z tvorby prvního z nich číší pozoruhodný, urputně soustředěný neklid. **Rock Café Bar Che Guevara** (Na Roudné 1, Plzeň), v sobotu **12. 1.** ve 20.00.

Do Vídně na Pita & Jade

Budete-li v sobotu ještě jižněji než v Plzni, navštivte v rakouské metropoli klub, jehož komorní atmosféru už dávno přerostla jeho reputace centra vídeňského hudebního experimentu, a hlukový zážitek vás rovněž nemine. V Londýně narozený Peter Rehberg alias Pita je jedním z tvůrců elektronické hudby, kteří se zjevili na přelomu tisíciletí v rámci vzdemuté vlny laptopové scény. Příklon k hlasitému vyjadřování a láska k ne-žánrové improvizaci ho svedly dohromady s všežravým Jimem O'Rourkem, nestorem industriálu Z'evem či laptopovým guruem Fenneszem; s kytaristou Stephenem O'Malleyem z oslavovaného drone-meatlového dua Sunn O))) vystavěli pozoruhodné stěny zvuku coby KTL. Pod pseudonymem Jade se skrývá experimentální filmařka a spoluředitelka vydavatelství Mosz Records Michaela Schwenterová, která Rehbergův zvuk doplní obrazy.

Rhiz (Guertelbogen 37&38, Vídeň), v sobotu **12. 1.** ve 20.00.

Please The Trees + C

Hudebním tiskem opěvovaná „naděje domácího indie-rocku“ pokřtí své

debutové album. Skupina vznikla setkáním členů táborské skupiny Some Other Place s písničkářem Václavem Havelkou (alias selFbrush). Zasněná melancholie táboritů, kteří se v rámci pravidel zvoleného žánru pokoušeli očistit rock od vidláctví a grungeové špíny a implantovat do něj tklivost a lyričnost, se vhodně protнула s Havelkou vzývaným, neokázale podivným písničkářstvím. Dva žánrové klony daly vzniknout atmosférickému celku vyšší úrovně; četná pochvalná přirovnání omílají jména Hüsker Dü, Wilco, Sonic Youth či The Mission. Renomé si Please The Trees získali účinkováním na festivalech doma i v zahraničí a předskakováním na turné Tata Bojs, téměř živě nahraný debut Lion Prayer bude pokřtěn v Akropoli za spoluúčasti rovněž táborských C. **Palác Akropolis** (Kubelíkova 27, Praha), ve středu **16. 1.** v 19.30.

–pf–

výtvarné umění

Džínový vzpomínky

František Matoušek (viz rozhovor v A2 č. 8/2006) pracuje technikou párané malby, respektive malby na parciálně **vypáranou džínovinu**. „Rovnoběžné nitě jsou opatrně vytaženy z hrubé osnovy plátna jako přesné vyměřené úsečky. Tím vznikají různé velké plochy řídkého plátna. Následná malba má tedy různou barevnou nasycenost. Prosvítající podklad, rozdílná intenzita barev a třepící se vlákna opticky vytvářejí dojem plasticity,“ popsal metodu výrazné osobnosti současné české malířské scény literární historik Zbyněk Fišer (recenze na kuřimskou výstavu Portréty, A2 č. 33/2006). František Matoušek (1966) studoval v letech 1993 až 1999 na Akademii výtvarných umění v Praze v ateliéru Jiřího Davida a v letech 1995–1998 byl členem skupiny Luxus. Jeho častými hlavními tématy jsou temně modré krajiny (včetně městských) a z paměti napůl vypárané a stylizované portréty. V Olomouci má nyní samostatnou výstavu a zároveň se účastní pražské kolektivní výstavy Resetting. **Galerie Caesar** (Horní náměstí – radnice, **Olomouc**), do **26. 1.**

–vl–

Rittsteinovou Vlhkou stopou

Národní galerie připravila retrospektivní výstavu jednoho z nejvýznamnějších českých malířů střední generace Michaela Rittsteina. Rittstein se narodil v roce 1949, vystudoval AVU (1974, A. Paderlík). Roku 1987 založil Volné seskupení 12/15, je členem SVU Mánes a v současnosti také vede ateliér malby na své alma mater. Vyznačuje se rozmáchlou, charakteristickou malbou, v níž převažuje groteskní pohled na každodenní život. Satira, ironie, sarkasmus všedních mikropříběhů jistě zaujmou i laické návštěvníky výstavy, ti nejnadšenější si mohou zakoupit též opulentní dvojjazýčný katalog. Kurátorem výstavy Vlhkou stopou je Tomáš Vlček.

NG – Veletržní palác (Dukelských hrdinů 47, Praha 7), do **27. 4.** –ml–

televize

Manderlay

Druhá část provokující trilogie **Larse von Triera**, tentokrát na téma otroctví a svobody. Dánský enfant terrible v ní uvádí znovu na scénu Grace – hrdinku svého předchozího snímku Dogville. Nicole Kidmanovou tu však vystřídala Bryce Dallas Howardová. Poté, co Grace utekla i se svým mafiánským otcem a jeho početným doprovodem z vystříleného Dogville a vydali se do pouští kdesi v Alabamě, narazili na vesnici Manderlay. V ní jsou konfrontováni s děsivou krutostí a nespravedlností otroctví. Není divu, že Grace nemůže zůstat stranou a rozhodne se zasáhnout. Ovšem s jakým výsledkem? Pořádky udržované celá desetiletí se hroutí, ale osvědčí se výuka otroků demokracii? Lars von Trier opět vznáší množství velmi sugestivních otázek a nabízí divákům svůj netradiční pohled na svobodu a otroctví. Ačkoliv se reálie filmu mohou zdát vzdálené našemu životu, jejich paralelu není těžké v současném světě najít. Švédsko-dánské drama (2005) v anglickém znění s titulky. **ČT2**, ve čtvrtek **10. 1.** ve 23.10.

Život v peři

Časosběrný dokument režiséra a kameramana **Martina Řezníčka** sleduje v průběhu čtyř let životy lidí spjatých s nevšedním divadlem Continuo, jehož krédem je nepřetržitě žít divadlem. Dokument si klade otázku, co všechno můžeme obětovat divadlu a zda je možné s ním žít. Film je tak především esejem o svobodě a o výkupném, které se za ni platí. A také o ztrátě svobody

pro snahu opět ji získat, zkratka o těžko pochopitelných protikladech našeho počínání. Kdo je zvyklý na Řezníkovy poetické pocity českým outsiderům (Sbohem slunce o Alénu Divišovi či Jan Křížek – sochy a včely), bude asi překvapen jemnou ironií a odstupem, s nímž dokumentarista divadelníky portrétuje – ostatně i název filmu je ironickým pojmenováním syrového stavu života, v němž se tvoří člověk často nachází. **ČT2**, v neděli **13. 1.** ve 20.55, repríza v úterý **15. 1.** v 1.40.

Láska a smrt

Příznivcům nočního filmového klubu a inteligentního humoru je určena skvělá parodie na literaturu, politiku i filosofii 19. století, stejně jako na historické romány typu Vojna a mír. Scenárista, režisér a herec **Woody Allen** tentokrát totiž situoval děj své komedie do carského Ruska 19. století, do doby napoleonských válek. Hlavní postavou je obyčejný, tak trochu neduživý bojarský synek Boris (v Allenové podání) s celoživotní láskou ke krásné sestřence Soně (Diane Keatonová). Ironií osudu právě Boris má zaplatit vlastním životem za zločin, který nikdy nespáchal. A právě tento okamžik slouží k tomu, aby retrospektivně vyprávěl tragikomickou historii svého života. Film Láska a smrt je neobyčejně vtipnou filosofickou lahůdkou na existenciálně pojaté téma – sex a konec života. Také tady nalezneme Allenovy originální vizuální gagy, nejednou inspirované proslavenými tituly světové kinematografie: Kachní polévka, Světla velkoměsta, Sedmá pečeť a Křížník Potěmkín. Děj provází hudba Sergeje

Prokofjeva, za kamerou tentokrát stál klasik frankofonního filmu Ghislain Cloquet. Americký film (1975) v anglickém znění s titulky. **ČT2**, v pondělí **14. 1.** v 0.15. **–kb–**

rozhlas

Noc s hudbou

Na milovníky hudby trpící nespavostí myslí stanice Vltava prakticky denně. V rámci nočního bloku utěší příznivce menšinových žánrů jako nikdy přes den. Popůlnoční vysílání začíná programem z cyklu **Soudobá hudba**: František Čech a Dvořákův komorní orchestr pod vedením Vladimíra Válka zahraje Koncert pro flétnu a smyčcový orchestr s cembalem Josefa Matěje. Následovat bude Koncert pro flétnu a orchestr Jindřicha Felda v podání Jeana Pierra Rampala a České filharmonie, řídí Václav Jiráček. **Noční vlna jazzu** přinese Jazz Allegro Dansabile, vystoupení Kvinteta Pedra Moreiry a Smyčcového kvarteta v Kulturním centru Belém v Lisabonu a pak začne „magická předjitřní hodinka s **klasickou hudbou Indie**“ – na flétnu bansuri zahraje Rajendra Prasanna. Dobrou noc a dobré ráno! **ČRo 3 – Vltava**, v pondělí **14. 1.** v 1.05, 2.00 a 3.00.

Mozaika

Nejsmysluplnější ranní kulturní servis nabízí také stanice Vltava. Nehodláte-li vstávat u hitů osmdesátých let, můžete si zde každý pracovní den vyslechnout pozvánky, rozhovory, glosy, recenze či výběr z kulturních stránek domácího i zahraničního tisku. Výběr hudby bývá slabší a také

některé příspěvky přesahují únosnou délku, rozhodně ale začnete den aspoň trochu důstojně. **ČRo 3 – Vltava**, pondělí až pátek od 7.00 do 9.00.

Esej v rozhlase

V záplavě rozhlasové hudby se tu a tam objeví kompaktní blok mluveného slova. Veřejnoprávní rozhlas odvážně nabízí esej, pro něž má i vlastní blok: Psáno kurzívou. Tentokrát přečte, co si kurzívou sám napsal, český spisovatel a novinář **Ondřej Vaculík** (1954), někdejší zástupce šéfredaktora Literárních novin. Jako zaměstnanec rozhlasu bude mít jistě s tímto médiem zkušenosti. Uvidíme – či spíše uslyšíme –, co se bude skrývat pod jeho kurzívou. Ať děláme, co děláme, odezva žádná aneb Studentské artikuly v Kutné Hoře. **ČRo 3 – Vltava**, v pondělí **14. 1.** v 10.00.

Zdeněk Pinc

Třetí lednový týden se budou na pokračování vysílat rozhlasové vzpomínky filosofa, esejisty a univerzitního pedagoga Zdeňka Pince. Pinc se narodil roku 1945, po studentských aktivitách na konci šedesátých let byl aspirantem Jana Patočky, ale roku 1973 byl z Filozofické fakulty UK vyloučen; později vedl domácí semináře. Po revoluci se vrátil do „veřejné sféry“, vedl mj. Katedru filozofie na Pedagogické fakultě. Zdeněk Pinc se věnuje hlavně fenomenologii, filosofii výchovy a etnologii, na daná témata publikoval řadu knih. Pětidílné vzpomínky připravil Jan Kašpar a budou se vysílat celý týden. **ČRo 3 – Vltava**, poprvé v pondělí **14. 1.** v 11.30 (repríza 15. 1. v 0.05).

Strážkyně odkazu

Radiodokument o **Geraldině Muchové**, druhé ženě spisovatele Jiřího Muchy, Skotce, která se řízením osudu stala „strážkyní odkazu“ slavného Čecha Alfonse Muchy. V době, kdy se s Jiřím Muchou seznámila, měl už za sebou krátké manželství s hudební skladatelkou Vítězslavou Kaprálovou. Vzali se v Anglii v roce 1941, žili dlouho v Česku, ale Muchová se v sedmdesátých letech nadlouho odstěhovala, aby mohl její manžel snadněji vycestovat. Vidali se při jeho výjezdech do zahraničí a koncem osmdesátých let do Prahy často jezdila. Definitivně se vrátila těsně po revoluci, ale manžel zemřel už v roce 1991. Muchová spolu se synem Johnem (který žije částečně v Londýně a částečně v Praze) založila a spravuje Nadaci a muzeum Alfonse Muchy. Dokument připravil Zdeněk Bouček. Účinkují Jiří Plachý a Vlasta Peterková. Hovoří Geraldine Muchová a Zdeněk Bouček. Natočeno v roce 1996. **ČRo 1 – Radiožurnál**, ve středu **16. 1.** ve 21.45. **–ml–**

ah – Anna Hejmová / **jj** – Jan Jílek / **lg** – Lukáš Gregor / **kb** – Kamila Boháčková / **vl** – Vincenc Lichnovský / **ml** – Marta Ljubková / **pa** – Petr Andrea / **pf** – Petr Ferenc

bublina týdne

Archy s různě objemnými prázdnými bublinami vyšly jako příloha vánočního dvojčísla A2 (51–52/2007), další lze vyzvednout v redakci našeho týdeníku či objednat na její mailové či poštovní adrese (zdarma zašleme). Své přímé zásahy do stereotypních obrazů fotografujte a posílejte na adresu **bublina@tydenikA2.cz**.

Nejlepší přetiskneme v A2 či uveřejníme na webu **www.tydenikA2.cz/bublina**.

Expozice vašich pouličních i útulně domácích uměleckých a politických děl právě začíná.

Bublina týdne: Jan Kotrč, Plzeň

Návod k využití:

1. odloupněte bublinu,
 2. doplňte text a nalepte,
 3. vyfotografujte a pošlete do redakce na **bublina@tydenikA2.cz**.
- Kam bublinu nalepíte, záleží jen na vás. A2 kulturní týdeník nenese žádnou odpovědnost za škodu, která by případným nezákonným jednáním mohla vzniknout.

Pro razítko dál a kontrol více

Cizinci se v Schengenu potýkají s novými obtížemi

Můžeme se nyní volně pohybovat po velké části Evropy. Cizincům na našem území, zvláště těm rozpoznatelnějším a z chudších států, však Schengen přináší mnohé nesmyslné situace. Budou jednotlivé státy soutěžit v ochraně společného prostoru?

MAREK ČANĚK

Ne všude se rozšíření Schengenu slavilo. V ukrajinských médiích se o rozšíření schengenského prostoru mluví jako o vytváření „pevnosti Evropa“ a z úst ukrajinských politiků zaznívají slova o diskriminaci Ukrajinců při vydávání víz státy Evropské unie. Před českými konzuláty na Ukrajině i v jiných zemích, odkud k nám přicházejí migranti z tzv. třetích zemí, se v minulém roce tvořily fronty, které vyjadřovaly obavy ze zpřísnění vízového režimu po vstupu Česka do „Schengenu“. Byly tyto obavy přehnané? Samotní konzulové a konzulární úředníci v budoucích nových členských zemích schengenského prostoru mohli mít zájem přehánět slova o „přísnějším“ vydávání víz, aby přesvědčili představitele Evropské unie a jednotlivých zemí EU, že jsou spolehlivými partnery v „prostoru bez hranic“ či přesněji bez kontrol na hranicích. Nejde však pouze o rétoriku, k řadě zpřísnění došlo už před samotným přechodem na vydávání schengenských víz. Například český konzulát v Moskvě tak byl ze strany ruských turistických agentur nazván „schengenštější než Schengen“. Řada žadatelů o víza, turistické agentury a další instituce nyní doufají, že po samotném vstupu do schengenského prostoru dojde k částečné „normalizaci“ situace.

Změny v Schengenu upozornily opět na klíčovou otázku: Jakou roli a funkci mají vlastně víza? V migrační politice státu představují víza tzv. mechanismus vzdálené kontroly. Imigrační úřady při tom vycházejí z představy, že je lepší rozhodovat o vstupu cizinců z určitých zemí už na území států, odkud migranti přicházejí, a ne na hranicích. Zároveň se na konzulátech má rozhodovat i o povolení dlouhodobého pobytu. Dochází přitom k různým absurdním situacím. Američané žijící v Praze si například jezdí zařizovat povolení k pobytu do Drážďan na český konzulát, což se ani se vstupem do Schengenu nemění. Při narození dítěte Ukrajincům s trvalým pobytem si i rodiče dříve museli

zajet vyřídit pobyt dítěte například do Katovic. Současná novela cizineckého zákona už konečně stanovila, že u dětí je možné povolení vyřídit „na území“ České republiky. Pro dospělé ale tato úleva neplatí. Nutnost vyřizovat si víza pro pracovního migranta obecně znamená, že se musí ve větší míře spoléhat na zprostředkovatele, známé či rodinu, aby mu pomohli vyřídit kontakt s budoucím zaměstnavatelem, pracovní povolení a další potřebné dokumenty pro vízum.

Mocné konzuláty

Elspeth Guildová a Didier Bigo, experti zabývající se schengenskými vízy, upozorňují na to, že místo jedné hranice mezi dvěma suverénními státy se při rozšíření Schengenu vytvářejí různá pásma ochrany a kontroly. Do kontroly jsou navíc zahrnovány i zahraniční státy a soukromí aktéři. Jednotlivá pásma kontroly jsou popsána v národních plánech ochrany hranic, které v rámci příprav na vstup do Schengenu vytvořily nové státy zóny. Česká republika si tak stanovila čtyři pásma ochrany hranic. V zemi původu migranta je první pásmo ochrany vnějších hranic, která probíhá především na konzulátech během vízové procedury. Při ní hrají roli konzulární úředníci, kteří zároveň žádost o vízum konzultují s cizineckou policií. Role samotných konzulárních úředníků není nevýznamná. Konzuláty sice většinou tvrdí, že jen shromažďují dokumenty, ale v závislosti na typu víza mají významnou roli i v rozhodování. To, že se víza vyřizují na konzulátech, podle Guildové a Biga podporuje nezájem o zveřejňování informací o rozhodování o vízové proceduře. Konzuláty totiž nechťejí, aby přesnější informace o praxi vydávání víz vyvolaly politicko-diplomatickou roztržku. Kromě konzulárních úředníků se však na několika konzulátech v souvislosti s rozšířením schengenského prostoru objevili nově i zástupci cizinecké policie, kteří mají na starost dodatečné pohovory s žadateli

o vízum a také zjišťování falešných dokladů. Důležitým aspektem schengenského vízového režimu je též konzulární spolupráce mezi zastupitelskými úřady Evropské unie v dané zemi či městě. Další pásma ochrany hranic se dotýkají mezinárodní spolupráce, vnější hranice a kontrol v České republice. Charakter kontrol a hranic se tak proměňuje. Pro cizince, a především pro ty viditelné a z chudších zemí, to znamená, že musejí počítat s prostorovým rozmělněním a zároveň zintenzivněním intenzity kontrol po celém území Česka. Privilegovaná skupina cizinců z USA bude nově nucena jezdit „pro razítko“ prodlužující jejich krátkodobý pobyt na vzdálenější hranice do Rumunska či na Ukrajinu, neboť spolu s Schengenem zmizely kontroly z pozemních hranic České republiky.

Kolem rozšíření schengenského prostoru se mezi migranty objevila řada fám a nepřesných informací. Přesné dopady schengenských pravidel se projeví až po čase, a uvidíme tak, do jaké míry byly některé obavy oprávněné. Vyrovnání se s jednotlivými změnami v cizinecké legislativě či migrační politice je navíc odvislé do velké míry od existence sociálních sítí či schopnosti zprostředkovatelů pomáhajících v migraci. Vstup do schengenského prostoru představuje především harmonizaci, zvýšení cen a zpřísnění ve vydávání krátkodobých víz. I vydávání dlouhodobých víz bude částečně zpřísněno, což vyplývá ze samotných schengenských pravidel, jako je například používání společné databáze nežádoucích osob. U krátkodobých víz se zájemci budou potýkat s tím, že nová pravidla od nich vyžadují dokumenty navíc. Dá se také očekávat, že si členské státy Schengenu budou pozorně hlídat, zda náhodou nevydávají více krátkodobých víz než jejich partneři, a v důsledku toho se zvýší procento zamítnutých žádostí. Jak vysoké hradby ale vztyčila pevnost Evropa, bude možné přesněji posoudit až za pár měsíců.

Autor působí v Multikulturním centru Praha.

zkrátka

V roce 2007 vyšlo 17 392 knižních titulů. / V letošním roce vydají nové knihy Martin Amis (The Second Plane, leden), J. G. Ballard (Miracles of Life, únor), Peter Carey (His Illegal Self, únor), Julian Barnes (Nothing to Be Frightened Of, březen), Hanif Kureishi (Something to Tell You, březen), Louis de Bernières (A Partisan's Daughter, březen), Anne Enrightová (Taking Pictures, březen), Salman Rushdie (The Enchantress of Florence, duben), Sebastian Faulks (Devil May Care, květen), Zoe Hellerová (The Believers, listopad), posmrtně se objeví také sbírka povídek Kurta Vonneguta (Armageddon in Retrospect, květen). / V Telči vzniklo nové územní odborné pracoviště Národního památkového ústavu s působností pro Kraj Vysočina. Jeho ředitelem je Libor Karásek. / Státní opera Praha oslavila 120. výročí otevření své budovy. / Téměř třicet let existence oslaví svým stým číslem literární čtvrtletník Granta, který otiskuje texty nadějných mladých spisovatelů z angloamerické jazykové oblasti. / Vydavatelství Lulu.com, které na vyžádání vytiskne a dodá knihu vytvořenou z rukopisu uživatele, za dobu

své existence (od roku 2002) vytisklo 236 tisíc titulů a jejich počet stále roste, za listopad 2007 jich bylo přes 14 000. / Kanada předstihla USA v nečtení. K tomu, že za uplynulých 12 měsíců nepřečetli jedinou knihu, se přiznalo 31 % respondentů, v USA to bylo 27 %. / Se začátkem roku 2008 skončila platnost autorského práva na Petera Pana a další knihy J. M. Barrieho. / Ústav Dálného východu FF UK stále nemá ředitele. / Zemřel estonský spisovatel Jaan Kross. V češtině vyšly jeho knihy Ústupky v zájmu dohody (1980), Blázen Jeho Veličenstva (1985) a Hodi na na otáčecí židli (1977). / Týdeník Reflex začal přílohu Ex vydávat pouze v internetové verzi. / V týdeníku Respekt bude literární recenze místo Vladimíra Karfíka zajišťovat Magdaléna Platzová. / Byli vyhlášeni finalisté literární ceny Costa Book Awards 2007. Nejlepším debutem je kniha Catherine O'Flynnové What Was Lost, románem Day A. L. Kennedyho, životopisem Young Stalina Simona Sebaga Montefioreho, básnickou sbírkou Tilt Jean Spracklandové a dětskou knihou The Bower Bird Ann Kelleyové. / Zemřel rusista a překladatel Jiří Franěk.

–jgr–, –lb–

Jacek Podsiadło

+ + +

Zatopil jsem literárním časopisem,

který mi poslali z Varšavy. Titulky jsem přečetl,

zbytek zhltal plamen. To drobné palivo písmen.

Báseň je oheň krmený květy.

A popel tak báječně lahodí mému srdci.

Přeložil -tz

Nashromážděné zvíře strojovitosti

Měkké stroje Jaroslava Chobota

Jaroslav Chobot se ve svém dvojdielném básnickém cyklu věnuje popisu bizarních biomechanických bytostí, měkkých strojů. Podoba těchto básnických stvoření se při porovnání obou sbírek mění a ztrácí na hloubce.

JAKUB ŘEHÁK

Básnický diptych Jaroslava Chobota (1941), scelující do jednoho cyklu básně-příběhy o Měkkých strojích a básně-vzkazy Měkkým strojům, představuje v soudobé české básnické produkci naprostou výjimku. Nabízí se otázka, jak vlastně tuto svébytnou tvorbu pojmenovat, jak ji uchopit. Ihned po přečtení několika básní začíná být jisté, že spíše než o běžnou literární produkci se jedná o rešerše z pobytů v neznámých světech, o zprávy ze setkání s bytostmi, které se nacházejí mimo sféru mimeticky uchopitelné skutečnosti. Už v předchozí sbírce *Potní mlýny* (2001) autora vzrušovala představa „procesu naprosté personifikace čehokoliv“. A skutečně – proměny, průtoky, prolínání, všechna tato a mnohá další slova dobře poukazují i na neurčitý charakter *Měkkých strojů*.

Jedna z mnoha analogií, která se při četbě vynoří, je podobnost Chobotovy imaginace s různými mediálními kresbami ve stylu art brut či paralela s váchalovskými vizemi astrálních světů a elementárních bytostí, posunutých ovšem na jakousi biomechanickou rovinu. Autorovy vlastní doprovodné ilustrace, plné střevovitých a klkovitých pásů a hadic, nacházejících se v přítomnosti rotujících objektů a zakuklených bytostí, jako by takové spojitosti odpovídaly. S nadsázkou lze tvrdit, že autor bytostem existujícím v potenciální, nehmotné sféře dává svými básněmi možnost prolnout se do sféry zjevného bytí, a tak se alespoň na prchavý okamžik manifestovat.

Rozsáhlé nadtělesno

První z knih, *Měkké stroje*, má charakter rozměrnější básnické skladby, která čítá celkem třicet čtyři částí básní, v nichž se před námi v různých podobách vyjevují fantomatické bytosti z čeledi či rodu Chlojtů, Chvojtů, Chlův či Plojtů. Sledujeme záznamy jejich rození, přeskupování, mizení, zapouštění se do různých tkání a mechanických struktur: „Do průhybů Mezinoží/ procházeli Nápesníci/ přenosného lesa Chlojtů/ natěsnaných v strojním těle.“ Slovesná matérie kopíruje tyto téměř buněčné pohyby, viděné jako by pod speciálně uzpůsobeným mikroskopem. Každá z básní je s železnou pravidelností uzavřena do dvaceti osmi veršů, každý verš svázán do osmi slabik, vyslovujících se převážně v trochejské stopě. Přesně daný počet slabik je rámec pro současnou poezii přinejmenším neobvyklý. Sylabický verš byl využíván naposledy v devatenáctém století, vyjma ojedinělých experimentů Jiřího Koláře či Jiřího Kuběny.

Neustále před námi defilují náznaky proměnlivých, unikavých situací: „Měkké válce byly strojem/ zvýrazněným kluznou hlavou/ která všude přečnívala/ naplněná zabíháním.“ Verše navozují dojem monotónnosti a těžkopádnosti, která je v celé skladbě pevně nastolena, a ani jedinkrát nedojde k prolnutí do jiné, více občerstvující jazykové sféry. Přiznám se, že jsem zpočátku měl velké potíže se na takový text koncentrovat. Zdálo se nemožné vydržet ubíjející mechanické aplikování jednoho a téhož postupu. Nicméně zvolená metoda má v rámci autorova záměru oprávnění i smysl. Představují se nám nové entity – Měkké stroje, a nelze požadovat, aby se veršová faktura vedla jiným, méně „strojovitým“ směrem k větší různorodosti. Během opakované četby dochází k jistému smíření a naladění se na tuto nezvyklou poetiku. S každým dalším „zpěvem“ začínáme být

zvědavi, jakou bizarní situaci před nás autor postaví: „Nozdry ihned nabíhaly/ ochrannými vzněty hrudi/ k rozsáhlému nadtělesnu.“

Vnímání přes pauzák

Druhá kniha *Měkkým strojům* nabízí autorovo univerzum z odlišné perspektivy a rovněž k tomu používá i odlišné veršové techniky. Přesně daná metrika chybí, píše se tentokrát volným veršem. Mizí také epický akcent, více se objevují popisy neuchopitelných, abstraktních činností a dějů, pro které má Jaroslav Chobot nepochybně dobré ucho. Neustále narážíme na různé „přilnavé sypkosti“, „dotykové rýhy“ či „neúprosná podplaziva“. Autor jako důležité orientační body pro své básně volí slovní sítě, utvářené často roztodivnými neologismy: „vakule, cupaniny, přimodechy, kultivary“. S podobnou výbavou jsme se předtím setkávali rovněž, ale v první části diptychu k ní byl přidán ještě další rozměr. Bytostný sklon vytvářet znepokojivé abstrahující vize tam obdržel dějový kontrapunkt. Tím jsme získali větší možnost se do básní ponořit. *Měkkým strojům* bohužel podobná přidaná hodnota schází a ukazuje se tak jistá problematičnost Chobotovy poezie.

Zdá se, že autor ve chvíli, kdy se rozhodne vynést své básnické objevy na neutrální bílou stránku papíru, směrem k potenciálnímu čtenáři, nazíraný svět psaným slovem už pouze doplňuje, ale nevytváří jej do důsledků znova. Například ve vstupní básni „Přelomové hrdlo se nedotahuje/ v přírazech prošlé rezignovanosti“, jinde jsme svědky „zdlouhavého zanikání/ propnutého do podvozků/ neslyšnými proudy lesa“ anebo záhadná „mezera připravuje/ své netělesné čtverce/ neustálým prosáváním/ prknovité hmoty“. Jako by s básněmi bylo pracováno podobně

jako se čtvrtkou pauzovacího papíru, který tvůrce různě posouvá po souřadnicích svého vnitřního prostoru, a tudíž nepotřebuje říkat vše, stačí mu tu a tam zpřesnit kresbu, zdůraznit ji, potlačit, ale díky tomu, že obrysy vnímá přes tenkou vrstvu pauzáku stále zřetelně, nemá potřebu je dále rozvíjet. Pro mě jako čtenáře však chybí cosi podstatného, jakýsi poslední článek do mozaiky, který by mi vize *Měkkých strojů* lépe identifikoval.

Zvíře odskakující jen nepatrně

Autor v básních rozprostírá nejružnější stopy a indicie, ale všechna jeho vodítka mají obdobně jinaký a mimo uchopitelnou skutečnost přebývající charakter jako světy a bytosti samotné. Od počátku tak chybí referenční systém, perspektivní tabulka či slovník, který by mohl být k oběma knihám přiložen, abychom se v nich mohli orientovat. Jedna veršová maxima se mi ustanovila jako charakteristika obou knih: „Nashromážděné zvíře/ strojovitosti/ odskakující jen nepatrně.“ Z podobných veršů vane dávná metoda surrealistického automatického psaní se svou křečovitou krásou. Půjďme-li v poukaze na surrealismus ještě dál, objeví se před námi Dalího „Paranoicko-kritická aktivita: spontánní metoda iracionálního poznání, založená na interpretativně kritické asociaci delirantních jevů“. Tuto proklamaci by si mohl před své básnické textury vetknout i Jaroslav Chobot.

Autor píše básně a příležitostně recenzuje knihy jiných básníků.

Jaroslav Chobot: Měkké stroje.

Nakladatelství Pavel Mervart, Červený Kostelec 2007, 54 stran.

Jaroslav Chobot: Měkkým strojům.

Zahrada – Ivan Mráz, Tábor, 2007, 76 stran.

depeše

Cena Finlandia 2007

Finské nakladatelství Otava zažilo úspěšný rok, neboť obě nejvýznamnější literární ceny náleží knihám z jeho katalogu. Nejdříve se z ceny Finlandia Junior, udělené nejlepší knize pro děti a mládež už po jedenácté, radoval autorský a ilustrátorský manželský pár Aino Havukainenová a Sami Toivonen. Jejich obrázkový manuál o Finsku, jehož hlavními hrdiny jsou dva svérázní bratři Tatu a Patu, je pozoruhodným příspěvkem k devadesátému výročí nezávislosti, které tato severská republika oslavila 6. prosince. Finsko podle Tatua a Patua (Tatun ja Patun Suomi) je již pátým příběhem této povedené kreslené dvojice, která se tentokrát rozhodla podrobit „vědeckému“ zkoumání finskou přírodu, historii, zvyky i kulturní ikony. Jde o objektivní pohled zvenčí a vtipné ilustrace jsou plné detailů, takže je na nich co objevovat i při opakovaném čtení. Autoři totiž z vlastní zkušenosti dobře vědí, že dětské knížky se čtou stále dokola a že by to mělo bavit nejen děti, ale i dospělé, kteří předčítají. O několik dní později pak Otava bodovala i v hlavní kategorii – laureátem ceny Finlandia, udělované nejlepšímu románu roku, se stal výtvarník a spisovatel Hannu Väisänen. Autobiografická kniha Jiné boty (Toiset kengät) navazuje na jeho rovněž autobiografickou románovou prvotinu Kousky sucharů (Vanikan palat, 2004), v níž hlavní hrdina Antero líčí těžké dětství v početné rodině přísného ovdořelého poddůstojníka. V jiných botách Antero pomalu dospívá, uvědomuje si umělecké nadání a postupně se vymaňuje z rodinných pout. Kulturní redaktorka Kaisu Mikkola (mimochodem stejně jako vítězný autor rodačka ze severofinského Oulu, což zavadlo příležitost k nejružnějším spekulacím o lokálním patriotismu), která vítěze ze šestice nominovaných vybírala letos, ve svém zdůvodnění vysvětlila, že zvolila knihu, která „má potenciál stát se klasikou a kterou je radost číst i podruhé či dokonce potřetí“. Pětapadesátiletý Väisänen žije v současné době v Paříži a zažívá cenami vskutku nabitě období, protože nedávno získal i státní uměleckou cenu za své výtvarné počiny. Mezi nominované dále patřili finskošvédská spisovatelka Agneta Ara s magickým románem V Madridu byla zima (Det har varit kallt i Madrid), Juha Itkonen a jeho Směrem k (Kohti), vyjadřující se k otázce krize mezigeneračních vztahů, Jari Järvelä s další aktualizovanou variací na věčné téma mladé lásky, nazvanou prostě Romeo a Julie (Romeo ja Julia), Sirpa Kähkönenová a její historický román Křídla z prostěradla (Lakanasiivet), zachycující jeden den v Kuopiu roku 1941, a prvotina Laury Lindstedtové Nůžky (Sakset), jejímž tématem je (ne)naplněnost adoptivního mateřství. A abychom nazapomněli na literaturu faktu – cenu Tieto-Finlandia pro rok 2007 získal filmový historik a režisér Peter von Bagh za dokumentární koláž nazvanou Modrá píseň. Příběh umění v nezávislém Finsku (Sininen laulu. Itsenäisen Suomen taiteiden tarina), která doplňuje jeho stejnojmenný dvanáctidílný dokument. Lenka Fárová

INZERCE

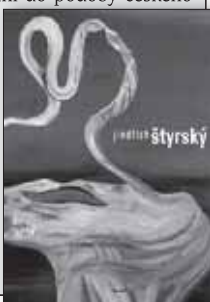

Milíčova 13, Praha 3
www.argo.cz, argo@argo.cz
distribuce www.kosmas.cz

Lenka Bydžovská, Karel Srp JINDŘICH ŠTYRSKÝ

2 490 Kč

Cílem první monografie Jindřicha Štyrského (1899–1942) je představit jej jako všestrannou osobnost, jejíž vklad do evropského meziválečného umění byl mimořádný. Přináší podstatný průřez všemi činnostmi, jimiž Štyrský výrazně zasáhl do podoby českého umění (malířstvím, kresbou, koláží, fotografiemi, scénografickými návrhy, knižními obálkami), a stejnou měrou se zabývá Štyrského publicistickou a editorskou činností, jeho básněmi a zejména ojedinělou knihou Sny. Publikace je doplněna o obsáhlé autorovo životopisné pásmo, bibliografii a soupis výstav.

Aino-Marjatta Mäki: Bez názvu, 2007

Kolik tváří má samota?

Styk Asko Sahlberga

Lenka Fárová

Píše se rok 1944, „pokračovací“ válka mezi Finskem a Sovětským svazem vrcholí a v Helsinkách se schyluje k dalšímu nočnímu bombardování. Muž a žena, Axel a Valma, kteří se ten večer náhodně setkali v kavárně, zamířili do jeho bytu na dobré adrese v centru města. Ozývající se sirény vzdušného poplachu je neodradí od záměru strávit noc spolu. Za války, když se smrt skrývá za každým rohem, jsou všechny pocity intenzivnější, vše se odehrává ve zrychleném tempu, neboť každá minuta může být tou poslední.

Bombardování slovy

Avšak doba a místo nebo jména hrdinů nejsou podstatné. Příběh Sahlbergovy novely *Styk*, kterou v překladu Vladimíra Piskoře právě vydalo nakladatelství Havran, by se zrovna tak mohl odehrát kdykoliv a kdekoliv jinde.

Prozaik Asko Sahlberg (1964) je jedinečnou postavou finské literární scény. Přestože debutoval poměrně pozdě, až jako šestatřicetiletý, vydobyl si za sedm let své spisovatelské kariéry skvělé renomé a získal i řadu ocenění (uvedme alespoň dvě nominace na cenu Finlandia, nominaci na cenu Severské rady za literaturu či pětileté státní tvůrčí stipendium). Jeho díla byla kromě češtiny přeložena také do švédštiny, němčiny, angličtiny a maďarštiny. Sahlberg systematicky testuje možnosti různých typů prózy, záměrně hledá vzory mimo finskou literární tradici, ostatně žije již jedenáct let ve švédském Göteborgu a od Finska si udržuje patřičný odstup.

Na jeho jazyce to ovšem není znát. Novela má velmi promyšlenou konstrukci a zbavena všeho nadbytečného je jazykově vybroušená téměř k dokonalosti. Slova dopadají jako bomby, někdy jednotlivě, jindy ve vlnách, vzájemně se doplňují a vytvářejí text, který dýchá a promlouvá o tragických osudech několika postav, jejichž životy se na kratičký okamžik protnou.

Hledat v tomto příběhu morálního hrdinu je však velmi obtížné. Výzva k odchodu do krytu pro mnohé znamená i příležitost k obohacení se, a tak na scénu vstupuje domovník, který „kontroluje“ opuštěné byty, a děvčátko vyslané na lup vlastním otcem. Ani Axel, který jako ministerský úředník žije hlavně z obchodů na černém trhu, ani Valma, vtažená bývalým partnerem do špionáže pro Sovětský svaz, se nemají čím chlubit. Oba mají za sebou kus života, který nebyl právě šťastný, oba toho dost ztratili. Možná až příliš.

Šerosvitný styk

Ovšem hlavním Sahlbergovým tématem je samota, což potvrzuje už od své románové prvotiny *Hlas tmy* (Pimeän ääni, 2000); ostatně sám přiznává, že má samotou rád. A ačkoliv autorův pohled na postavy je vždy psychologický, osamělost v jeho knihách bývá častěji společenským než individuálním jevem. Většinou jeho (častěji) mužští hrdinové nejsou osamělí či se neocitají na okraji společnosti z vlastní vůle (viz například mentálně zaostalý mladík Ville z novely *Pírko* – česky 2005). I v této knize hlavní ženská postava ztratila svůj sociální status, muže a dceru v důsledku změn ve světové politice, a i další postavy byly po jisté životní ztrátě odsouzeny k osamění. Asko Sahlberg se ve své novele pokouší definovat jeho různé druhy: samotou vynucenou, samotou ve dvou i tu dobrovolnou: „Samota do Axelova života vstoupila už v mládí. Ráno se probudil a byla tady. Jako by vystoupila ze známého snu, který se noc co noc opakoval – nebránil se jí, přehodil si ji přes ramena jako starý plášť.“

Paralely s výše zmiňovaným *Pírkem* lze hledat i ve využití velmi krátkého časového úseku, během něhož se děj knihy odehrává: oproti jednomu dni v ústavu pro mentálně postižené se tentokrát vše stane během jedné zimní noci v bombardovaných Helsinkách. Autor však kromě retrospektivních prostřihů do minulých životů hrdinů zapojil do děje i hlas vševědoucího vypravěče (v archaickém plurálu první osoby), který jednání postav komentuje, zpochybňuje, zamýšlí se nad jeho motivy, ptá se čtenáře a nutí jej, ať si odpoví sám, pokud odpověď zná. A ať si je také za svou odpověď sám odpovědný, jako by vypravěč (či sám spisovatel?) dodával.

Má tedy cenu hledat nějaká srovnání? Dalo by se možná poukázat na dlouhou tradici finské novely (například na Waltariho předválečné psychologické „malé romány“), ale Asko Sahlberg vědomě kráčí svou vlastní cestou – píše jako nikdo před ním, všímá si nejdrobnějších detailů a v popisech postav i prostředí úspornými a velmi pečlivě volenými slovy pouhými náznaky vytváří dokonalou iluzi místa, doby, vůní... K autorovým koníčkům patří olejomalba a jeho *Styk* místy šerosvit starých mistrů připomíná.

Autorka vyučuje finštinu na FF UK.

Asko Sahlberg: *Styk*. Přeložil Vladimír Piskoř. Havran, Praha 2007, 104 stran.

Lví krev v žilách

Diotima a lvi Henriho Bauchaua

Jovanka Šotolová

Francouzsky píšící Belgičan Henri Bauchau (1913, Malines) začal publikovat, když mu bylo pětáctýřicet. Z potřeby vyřešit vlastní psychické problémy absolvoval ve třiatřiceti letech kurs psychoanalýzy, která mu otevřela dlouho neschůdnou cestu k psaní. Nejprve se věnoval tvorbě básnické, později i divadelní a prozaické. Jako první vydal knihu věnovanou své matce (*Trhlina*; La déchirure, 1966), po níž následovala další, zasvěcená otci (*Temný pluk*; Le régiment noir, 1973). Náměty svých knih hledá nejčastěji v historii, zaměřuje se ale zejména na vnitřní svět románových hrdinů – jeho postavy bývají psychologicky podrobně vykresleny, velkou roli má na jejich jednání podvědomí. Zpěv, tanec, sen, ale i boj na život a na smrt má osvobozující moc. Vedle knih, v nichž se Bauchau vypravil například až do Číny, napsal například také „anticou trilogii“, skládající se z děl *Oidipus na cestě* – česky *Oidipova cesta*, 1994 –, *Antigona* a *Diotima a lvi* (Œdipe sur la route, Antigone, Diotime et les lions). Právě těmito díly se do té doby prakticky neznámý autor v devadesátých letech 20. století proslavil.

Proti všem

Nedlouhý příběh *Diotima a lvi*, čítající jen asi sedmdesát stran, podobně jako další

dvě knížky ze zmíněné Bauchauovy trilogie vychází z antické látky. Vypráví o střetu starého a nového, o síle tradice a vratké neochvějnosti předsudků. O krutosti panující kolem nás a divokých vášních, jež skrýváme v sobě.

Velké a hluboké téma podává Bauchau stručně, spíš v náznacích, často jen ve strohých větách, kde každé slovo má svou váhu a opodstatnění, nic není zbytečné či jen pro krásu. Příběh vypráví dívka Diotima, a jako by se do textu, do jeho výstavby promítala její povaha: výbušná, přímá, akční. Hlavní hrdinka je zvyklá jednat, jít si za svým, neulpívá pohledem na líbivých detailech, nýbrž nachází potěšení v rychlém běhu světa. Ten uspěchaný, krátký, ale významově hutný text jako by už jen svou formou naznačoval, že svět lze čistě přístupem k němu možná ovlivnit, tedy uspíšit, přizpůsobit... Sice je to možná jen iluze, ale hezká. Bauchau předestírá velký příběh krásné Diotimy, kterou spíš než krásnění těla a péče o domácnost, jak by se patřilo, láká svět tradičně mužský, lov, jízda na koni, soupeření s přírodou. Ke čtenářově úlevě autor, i když až v závěru, přece jen rýsuje možnost kladného vyústění situace, kdy se mladička Diotima svěhlavě postaví proti všem – za splnění svého snu, za naplnění své lásky. Její vítězství nepřijde samo ani snadno, ale nastane.

K prameni vědění

Perská dívka Diotima se těší obdivu svého děda Kambýse i úctě otce Kýrose, jen její matka se dlouho nedokáže vyrovnat s tím, že dcera staví svůj život na zcela jiných hodnotách, než je zvykem. Peršanům totiž dosud v žilách koluje krev jejich předků, lvů. A v určitých chvílích nelze tuto skutečnost popřít. Až dosud však bylo neslýchané, aby něco podobného cítila a dokonce prožila i žena. Diotima se přese všechno nakonec opravdu připravuje na rituál splnutí s duší lva, z něhož jen jeden vyjde jako vítěz: dívka, anebo lvice.

Jakmile do hry vstoupí ještě pohledný Arses, nitka příběhu se napíná k prasknutí. Arses je navíc Řek, a nikdo neví, zda dostojí těžkému úkolu, který před něho postavila rada vůdců. Kniha se tříští do dalších více či méně jasně provázaných rovin: jako jediný schopný rádce se coby symbol východní moudrosti objevuje stařec-dítě na černém buvolu, potulujícím se tu líně, tu tryskem po nepředvídatelné trase, která se na nezbytný čas stává iniciační cestou zamilované dvojice. V pozadí ale stále straší nejen hrůzný stín nepřejícího soka Akuma. Rozehrává se souboj člověka a lva, ovšem Velkého Lva, mladíka a starce, milého a děda... a také Peršanů a Řeků. Jen nastíněna zůstává rozmanitost lásky: ať děd, matka, otec, Arses nebo Akum, všichni jsou k Diotimě silně připoutáni, a ona k nim. Volba je ale nutná, a s ní spjatý boj. Na život a na smrt. Boj ale není všechno. Pokud chce veliký člověk obstát, musí umět také držet na uzdě své city a svou trpělivost. Diotima a Arses budou muset projít těžkou zkouškou, jež snad vyústí v potvrzení kvalit těchto dvou osobností, ale i rovnocennosti obou jejich národů.

Bauchau je právem považován za jednoho z nejvýznamnějších současných spisovatelů „francouzského jazyka“. Jeho bibliografie je skromná, tak jako texty samy: oč střídmější a hutnější, o to jsou hlubší a působivější. Přesah staré látky do dnešního světa není třeba rozvádět, snad se jen hodí připomenout, jak i dnes může být pro literární dílo životodárné takové ohlédnutí k prameni vědění, jak cenná je role autorů, kteří se nerozpakují křísit literaturu v podobě osvědčené, věčné a krásné, aniž by přitom zabředali do samolibé exhibice a komponovali čtenářsky nepřístupné texty.

Autorka je šéfredaktorka serveru iliteratura.cz.

Henri Bauchau: *Diotima a lvi*. Přeložila Alice Kottová. Dauphin, Praha 2007, 72 stran.

Reflexe národní identity

Současnou finskou literaturu ožívují debaty týkající se její národní identity, historie, a tedy samotné její podstaty. Spisovatelé se nechávají inspirovat lidovou tvorbou a vymezují se vůči velkým univerzalistickým příběhům. Proč se bojí obvinění z elitářství a proč je pro ně označení intelektuál hanlivé?

VIOLA PARENTE-ČAPKOVÁ

Ve finských médiích stále ještě doznívá polemika, která přímo souvisí s reflexí národní identity v současné finsky psané literatuře. Začala koncem roku 2005, kdy německý překladatel Stefan Moster při příležitosti svého členství v porotě pro udílení nejprestižnější literární ceny Finlandia obvinil finskou literaturu – konkrétně román – z nedostatku společenského dialogu: literatura postrádá radikální intelektuální analytiky společnosti typu Thomase Manna. Obecným problémem finské kultury je podle Mostera fakt, že v zemi neexistují intelektuální polemiky, které by stály za řeč, což souvisí s tím, že pojem „intelektuál“ má ve finských kulturních kruzích negativní příděch. Autoři a umělci mají hrůzu z toho, že by mohli být označeni za elitáře. Kritika rozpoutala živou debatu, v níž někteří tvůrci ujišťovali veřejnost, že se ke společenským problémům vyslovují, i když podle všeho jiným způsobem, než má Moster zřejmě na mysli – například tzv. román idejí, tak populární ve „velkých“ evropských literaturách, je ve finské literatuře spíše okrajovou záležitostí a většina ukázek tohoto žánru trpí značnou tezovitostí. Označení „intelektuál“ však většina autorů, kteří v diskusi vystoupili, odbývala se směsí rozpaků a ironie.

Demokratický charakter literatury

Polemiku (v níž se, jak tomu obvykle bývá, obě strany dopustily různých zjednodušení) je možné vnímat v souvislosti s určitým rysem považovaným za charakteristický pro finskou literaturu. Jedná se o „demokratický charakter“ zdejší literatury a polemika tu vypověděla z hlediska našeho tématu o čemsi velmi příznačném. Především upozornila na sklon k rovnostářství a kult „lidovosti“ v kultuře, který bývá kladen do souvislosti s podobnými trendy, danými specifickým historickým vývojem, v ostatních severských zemích. Jiné pokusy analyzovat tento trend vyzdvihují spíše typické rysy finského příkladu a hovoří o „křesťansko-proletářském étosu“, který je příznačný už pro lidovou poezii a bývá vysvětlován jednak silným vlivem dominikánské ideologie před příchodem reformace, jednak tím, že úhel pohledu převládající v lidové poezii (konkrétně v legendách) ve finských dialekttech patří nejnižším vrstvám feudální společnosti, protože vyšší vrstvy hovořily jinými jazyky.

V naší souvislosti je pozoruhodný způsob využití této tradice v konstruování národní identity – v souvislosti s literaturou má klíčový význam především „snellmanovská literární politika“. Jeden z důležitých obrozenců, „finský národní filosof“ J. V. Snellman (1806–1881), požadoval od spisovatelů v souladu se svou linií „jazykového (tj. finskojazyčného) vlastenectví“ mj. propojování otázky národní s otázkou sociální a sbližování jednotlivých společenských vrstev: nižší vrstvy obyvatelstva se měly kulturně povznést, vyšší vrstvy měly zase „zlidovět“ neboli naučit se finskému jazyku a v určitém smyslu se identifikovat s „prostým“ finsky mluvícím obyvatelstvem a jeho kulturou, v níž se v souladu s herderovsko-hegelovskou linií hledala „ryzí duše národa“. Většinu kanonizovaných děl můžeme číst jako dialog s tímto dědictvím: částečně jako revoltu proti snellmanovským požadavkům, částečně jako jejich rozvíjení, projevující se mimo jiné v kultu antihrdinů, představitelů „malého finského člověka“. Mistrem

rozvíjení této tradice v současné literatuře je Kari Hotakainen (1957; viz další texty v čísle), který ve svém románu *Na domácí frontě* (Jouksuhaudantie, 2002) otevírá mnohé aktuální problémy. Hotakainen je bezesporu jeden z nejbystřejších analytiků současné finské společnosti; okolnost, že se při vystupování na veřejnosti vyhýbá „podezření“ z intelektualismu a elitářství, je velmi výmluvná.

Národní identita v historických románech

Žánrem, který se od počátku svého vzniku (okolo poloviny 19. století) významně podílel na procesu budování národní identity prostřednictvím formování obecně přijímaných koncepcí klíčových událostí dějin, je historický román, který můžeme označit za jednu z nejčtenějších a nejpobulárnějších literárních forem ve Finsku vůbec.

Díky prvním těmto románům, napsaným před sto padesáti lety, se zcela změnilo chápání dějin (za jejichž začátek se původně počítal rok 1809, kdy se Finsko stalo v rámci ruského impéria poprvé autonomním celkem): pojem „finská historie“ začal postupně odkazovat ke geografickému celku označovanému jako Finsko. Pokud historický román 19. století hledal (a často i poskytoval) odpovědi na otázky typu „má finský národ dějiny?“ a v průběhu 20. století (zhruba do sedmdesátých až osmdesátých let) se snažil nahrazovat kanonizované interpretace národní historie interpretacemi novými, je dnes umělecky ambiciózní historický román poznamenán postmodernistickou skepsí vůči jakýmkoli „metapříběhům“ a „objektivním dějinným pravdám“.

V centru pozornosti však přesto zůstávají dvě nejtraumatičtější a nejdiskutovanější události finské historie 20. století, které úzce souvisí s interpretací hodnot, na nichž tamější společnost stojí: občanská válka „bílých“ (zastánců monarchie, kterou se však Finsko nakonec nestalo – od roku 1919 je republikou) proti „rudým“ (snažícím se o bolševický puč po vzoru sovětského Ruska) z roku 1918 a události druhé světové války, která se zde dělí na „zimní“ (obrana proti napadení Sovětským svazem v letech 1939–1940) a „pokračovací“ (boj po boku hitlerovského Německa 1941–1944 o získání území zabraných Sovětským svazem, který však přerostl ve snahu o získání rozsáhlejších území ve východní Karélii, která nikdy Finsku nepatřila). Zastavme se alespoň stručně u způsobu, kterým současná literatura traktuje události občanské války.

Od vítězů se žádá víc

Občanská válka, která skončila porážkou rudých, byla až do doby poválečné interpretována jak oficiální historiografií, tak většinou literátů jako „válka osvobozovací“, která zachránila Finsko před nebezpečím rudého teroru. Již v průběhu prvního desetiletí po tomto konfliktu však umělecky nejpůsobivější literární díla zpochybňují jakékoli jednoznačné interpretace válečných událostí a snaží se události roku 1918 postihnout komplexně. Zvrat přichází především zásluhou díla poválečného klasika Väinö Linny (1920–1992), který na přelomu padesátých a šedesátých let sugestivně vykreslil občanskou válku z pohledu rudých a podle mnohých „vrátil poraženým jejich občan-

skou důstojnost“. Poválečná politika „aktivní neutrality“, tj. zbytečného nepopouzení ruského souseda, této interpretaci přála; záhy se z ní stala interpretace víceméně oficiální, kterou aktivně podpořilo i působení stalinistické frakce komunistické strany Finska, velmi viditelně přítomné v kulturním životě sedmdesátých let.

Využívána a zneužívána byla v této souvislosti i zmíněná „demokratická“ tradice a zdůrazňování lidovosti, známé z procesu budování národní identity již dříve. Plasticky bylo líčeno především utrpení rudých vězňů v trestaneckých táborech, zřízených vítěznou stranou. V současné době je novým přínosem reflexe událostí občanské války z pohledu žen, bojujících na straně poražených, s nimiž bylo při konečném účtování zacházeno obzvláště krutě. Tímto tématem se zabývá například román Leeny Landerové (1955) *Rozkaz* (Käsky, 2003), zaměřující pozornost na genderový aspekt válečných událostí, který nám zde může posloužit i jako příklad reprezentace historických událostí z ženského pohledu, jenž má ve finské literatuře velmi silnou tradici.

Pozoruhodné je, že interpretace událostí občanské války je jedním z témat, jež od počátku (tj. po celou dobu trvání státu) spojovala finsky i švédsky píšící autory, a tato situace trvá dodnes. Současný přístup kritikou nejvýše ceněných autorů (jak švédskojazyčných, tak finskojazyčných) k problematice občanské války by se dal zhustit do vyjádření švédsky píšícího prozaika Kjella Westö (1961), který pokračuje v kritické reflexi tradice Väinö Linny ve svém „helsinském“ historickém románu *Tudy jsme chodívali* (Där vi en gång gått, 2006): „Vždycky jsem cítil sympatie k poražené straně rudých, protože byli tak krutě potrestáni. Ale i když byla pomsta bílých hrozná, vítězství rudých by bylo bývalo pro Finsko katastrofa.“ Finský režisér Aki Louhimies, autor filmového přepisu *Rozkazu* Leeny Landerové, k tomu dodává: „Současná finská společnost je vybudovaná na základech bílého Finska. Bílí vyhráli válku a morálka vítězů musí být podrobena důkladnějšímu zkoumání než morálka poražených. Od vítězů se žádá víc.“

Inspirace lidovou slovesností

I když autoři historických románů a autofikcí rozhodně nepatří k umělecky konzervativnímu proudu, najdeme formálně radikální experimenty ještě častěji v dílech autorů a autorek, kteří se inspiroují dědictvím lidové slovesnosti, tradičně jedné z hlavních devíz finské literatury, jejíž bohatství kompenzuje krátkou historii „vysoké“ umělecké literatury. Lidová poezie v dialekttech posloužila jako materiál první důležité položce finského písemnictví: takzvanému národnímu eposu *Kalevala* (první verze 1835, druhá a definitivní 1849), dílu Eliase Lönnrota (1802–1884), který pro svůj vlastenecký text použil různé fragmenty především epické ústní lidové slovesnosti. Přes existující zátěž nacionalisticky laděné prezentace *Kalevaly* školní mládeži i využívání „lidovosti“ lidové poezie levicovými kruhy je toto dílo pro finské autory stále objektem zájmu a vděčnou záminkou k zamyšlením nad otázkami národní identity.

Uvedme alespoň dva takové případy z nedávné doby: román *Kreisland* (1996, název je interpretovatelný nejen jako finská zpořtvořenina anglického „crazy land“, bláznivá

Finská literatura na prahu nového tisíciletí

Sade Kahra: Ze série Čistý muž, 2007

země, ale i jako „grace land“, milá, přívětivá země) Rosy Liksomové (1958) a román *Hrdinové* (Sankarit, 2003) Johanny Sinisalo (1958). Je příznačné, že obě autorky pocházejí z Laponska (Liksomová konkrétně z oblasti údolí řeky Torneå, která se k Laponsku často počítá) a v jejich úvahách nad finskou identitou v současném světě nechybí pohled z této části země. „Karnevalistický epos“ (jak dílo označila kritika) *Kreisland* je vtípnou intertextuální travestií a parodií, která využívá prvky domácího i světového folkloru a mytologie, ironicky se vyslovuje ke kultu „lidovosti“ i k obrozenskému kultu pokroku, osvěty a protestantské etiky, zároveň však obsahuje vážné zamyšlení nad otázkami globalizace z pohledu dvojí marginalizace, konkrétně z perspektivy finského Laponska. *Hrdinové* jsou pak jakousi postmodernistickou, částečně vědecko-fantastickou parafrází *Kalevaly* (Johanna Sinisalo hovoří v souvislosti se svými díly o „sociofantaziích“), v níž se bájní i polobájní kalevalští hrdinové objevují jako rockové a sportovní hvězdy či počítačové geniové a umožňují tak autorce zamyšlení nad ikonami současné společnosti v kontextu „národních“ (literárních) hrdinů a antihrdinů i nad světem ovládaným mediálními reprezentacemi a virtuální realitou.

Reflexe současného světa

Vrátíme-li se v souvislosti s výše zmíněnými románovými analýzami finské společnosti k Mosterově kritice současného románu, můžeme s ní souhlasit i nesouhlasit: když odhlédneme od linie klasického realistic-

kého románu, který tvoří silný, ale umělecky nepříliš zajímavý „střední proud“ finské literární produkce, zdá se, že nová literatura neoplývá až na výjimky typu Kari Hotakainen ambiciózními romanopisci, kteří své analýzy umísťují do „reálné“ současnosti.

Neméně důležitou okolností je fakt, že síla finské literatury se nezdá být (až na výjimky) v románu, ale v žánrech jiných. V případě každé (jazykově a geograficky) marginalní literatury je taková věc samozřejmě handicapem, protože žánr románu je v dnešní době ceněn nejvíce, je nejvíce čten, překládán a exportován, a právě od románu se očekává, že se bude nejjasněji vyslovovat k současné společenské situaci a rozvíjet debatu o národní identitě. Finský román tak činí osobitým způsobem, vůči ostatním literárním žánrům však rozhodně nestojí v tak absolutní exkluzivitě, jak je tomu v některých jiných literaturách.

Omezili jsme se zde na několik příkladů z žánru románu; na závěr poznamenejme alespoň, že neméně přínosné příspěvky do diskuse o národní identitě nalezneme v současné finské literatuře i v dalších žánrech, především v poezii – jejíž rozbor by si ovšem zasloužil samostatnou analýzu – a povídky. Ukázky tvorby většiny předních povídkářů – Raija Siekkinen (1953–2004), Rosa Liksomová, Johanna Sinisalo, Juha Seppälä (1956) – byly přeloženy i do češtiny. Za zmínku stojí v této souvislosti i žánry označované dříve jako okrajové (například detektivka a kriminální román či komiksy), jejichž relevance z hlediska našeho tématu stále roste.

Kapitola sama pro sebe je samozřejmě divadlo, kde se však podstatné počiny přispívající k debatám o finské identitě odehrávají spíše v inscenacích klasických děl finské literatury než formou původních dramatických textů. V poslední době to byla především kontroverzní inscenace kanonizovaného zobrazení pokračovací války, románu *Neznámý voják* (Tuntematon sotilas, 1954) od Väinö Linny (režie Kristian Smeds, Národní divadlo 2007), v jejímž závěru jsou na jevišti sestřelovány nejrůznější ikony finství. Zásadní byly a jsou inscenace inspirované *Kalevalou*, vznikající v posledních letech především ze společné iniciativy domácích a zahraničních umělků a umělců v rámci různých kulturních projektů. Tato představení, v nichž jsou interpretace *Kalevaly* rodilých Finů konfrontovány s pohledem občanů nefinského původu i s pohledem cizinců, kteří zde pobývají jen přechodně, tvoří zatím jednu z posledních kapitol využívání lidové poezie k úvahám o finské identitě i o národní, lidské, genderové a jiné identitě vůbec.

Autorka je literární kritička a překladatelka.

Jazyky finských spisovatelů

Finsko oslavilo 6. prosince 2007 devadesáté výročí svého vzniku. Vznik samostatného státu v roce 1917 byl výsledkem dlouhého procesu národního probouzení a sebeuvědomování, během něhož byla konstruována koncepce národní identity. Klíčovou roli v tomto konstruování hrála literatura.

Hovoříme-li v dnešní době o finské literatuře, je nutné si ujasnit, co pod tím máme na

mysli: na rozdíl od některých jiných národních literatur neodkazuje tento pojem automaticky na literaturu ve finštině, i když na ni odkazovat může. Často byl však výraz „finská literatura“ používán jako označení pro veškeré texty napsané na území, které dnes nazýváme Finsko. Třebaže se jazyková definice (Fin = finsky mluvící jedinec) od druhé poloviny 19. století stala definicí dominantní, existovalo paralelně povědomí o Fínech jako „národu hovořícím dvěma jazyky“ (tj. finsky a švédsky), které převládalo v raných fázích národního probouzení. Kvůli větší přehlednosti se tak pro literaturu psanou v různých jazycích na území Finska vžilo označení „literatura Finska“, aby mohl být termín „finská literatura“ chápán jazykově. Tohoto úzu se přidržíme i zde.

V jakých jazycích se tedy literatura psala a píše? V dnešní době je jich víc, ale zmíníme alespoň ty nejdůležitější: kromě finštiny, která je jako spisovný jazyk a jazyk literatury jevem velmi mladým (krásná literatura v dnešním slova smyslu se rodí až v poslední třetině 19. století), to byla ve středověku především latina a s rozvojem vzdělanosti i další klasické jazyky. Zhruba od 13. století, kdy se ve Finsku konsolidovala švédská nadvláda (předtím, než se stalo v roce 1809 v důsledku napoleonských válek autonomním velkoknížectvím ruského impéria, bylo po šest a půl století součástí Švédska), převzala postupně po latině statut jazyka vzdělaných vrstev švédština, která si tuto exkluzivitu udržela zhruba do poloviny 19. století a je dodnes druhým úředním jazykem. Především v posledních desetiletích nabývá na významu i sámština neboli laponština, donedávna silně marginalizovaný jazyk sámského obyvatelstva žijícího na území několika států severní Evropy. Sámská menšina na severu Finska čítá kolem osmi tisíc lidí a v provinciích na území Laponska má sámština statut úředního jazyka.

Finskošvédská a sámská literatura mají ve finské společnosti a kultuře úplně jiné postavení, dané historickým vývojem. Přes četné procesy, které se snažily zpochybnit spojování finskošvédské literatury s „panskou kulturou“, asociuje literatura ve švédštině stále kulturu vyšších vrstev a patřenců, i když je v současnosti stále patrnější tendence konvergentní s literaturou psanou finsky, o čemž vypovídá i fakt, že finskošvédští autoři definují sami sebe jako švédsky mluvící Finy. Zcela jiná je situace v případě literatury psané v sámštině: zatímco švédsky mluvící obyvatelstvo Finska (cca 300 tisíc) je asociováno s bývalými kolonizátory, byli Sámové vůči finsky mluvícím obyvatelům tradičně v pozici kolonizovaného lidu. Až po druhé světové válce, ve větší míře od sedmdesátých let, se sámská oblast začala emancipovat a v tomto stále aktuálním procesu hrála a hraje velkou roli opět literatura. Sámové, kteří dodnes nemají svůj státní útvar, cítí se sámsky mluvícím obyvatelstvem žijícím na území sousedních států afinitu zcela jiného typu než finští Švédové se švédskými (neboli „říšskými“) Švédy. V současné sámsky psané literatuře, kterou lze nahlížet v kontextu postkolonialistického paradigmatu, se zajímavým způsobem snoubí využívání sámských folklorních tradic s postmodernistickými trendy.

–vpč–

Hugův manifest romantismu

Slavná Předmluva ke Cromwellovi je nejen oslavou nového směru, ale i předzvěstí konce tragédie.

Jan Hyvnar

Při četbě této malé knížky se mi stále vnucoval nostalgický povzdech: Ach, kdeže ty loňské manifesty jsou! Skutečně, dnes už se nepíší nebo to jsou jen opakovaná gesta k počtě minulých avantgard – a víme proč: vize naší budoucnosti je řádně zamlžená. Hugova předmluva vznikla v roce 1827 a po několika polemických traktátech jiných autorů se stala skutečnou programovou filosofií nového dramatu. Paradoxní ale přitom je, že její autor v době, kdy ji psal, velkým bojovníkem za nové umění vůbec nebyl.

Romantismus a Shakespeare

Předmluva ke Cromwellovi je ještě směsí pre-romantické či wertherovské melancholie a radikálnějšího kriticismu, ale její četba je poučná, zvláště pokud jsme si vědomi vzdálenosti oněch skoro 200 let od jejího vzniku. Dnes už by se nikdo neodvážil hlásat teorii trojího věku (prvního stupně s „lyrickou“ knihou Genesis, druhého pohanského či antického s „epickým“ Homérem a třetího vrcholného a křesťanského, pro romantiky současného i s „dramatem“ Shakespeara jako vzoru), která je ještě nesena patosem stoupajícího ducha dějin. Máme za sebou války a krize 20. století a ani dnes se nedokážeme dostat z magického kruhu Beckettových postav s jejich nekončícím končením. Chybí nám také víra Huga a romantiků, že v jejich dramatu bude vidět všechno najednou a ze všech stran, od pradávných dob až po budoucnost, budou tam slzy i smích, krása i ošklivost a z perspektivy vysoko letícího orla uvidí dramatik pravdu a předpoví budoucnost. Široký panoramatický pohled romantikům přitom objevil jejich milovaný Shakespeare, a ačkoliv je pravda, že ve Francii s ním měli větší problémy než v sousedním Německu, protože tu dlouho vládla svatá trojice Corneille – Racine – Molière s prorokem Boileauem, nadšení Dumase st.: „Objevil jsem, že se vše na světě zrodilo ze Shakespeara, stejně jako se v životě vše zrodilo ze slunce“ sdíleli všichni romantici. Hugo si z Shakespeara vytáhl poznatek, že tématem tragédií je historie a v centru dění je dramatická postava s křesťanskou podvojností ducha i těla, která mu posloužila pro jeho teorii groteskna.

Groteskno tehdy a nyní

S tou teorií groteskna máme díky překladu konečně možnost si přečíst, jak to vlastně Hugo myslel, protože docházelo k různým dezinterpretacím. Řekneme-li totiž groteska, vybaví se nám divadelní nebo filmové světy, které jsou jako pokřivené zrcadlo nastaveny publiku. Ale Hugova groteska není takto homogenní, nýbrž zůstává jedním z rysů v podstatě realisticky pojatých historií a dramaticky tu koexistuje se svým protikladem – vznešeností. Řekněme, že jej valorizuje, protože duchovní vznešenost nebo krása je pro Huga stále ještě ideální, zatímco groteskno jako protiklad je ideálnosti zbaveno, a proto také tvrdí, že krása je jediná a ošklivostí mnoho. A pokud tedy ještě u Kanta pramenil patos pouze z prožitku vznešenosti, v koncepci Hugově se už objevuje moderní princip a spojitost degradace a apoteózy, častý i v dramatu 20. století. Je to ostatně pokus rehabilitovat mýtus Kristovy oběti a Hugo sám mohl tento vertikální pohyb a paradoxní účinek zla na dobro najít už v Bibli, kde se přece tvrdí, že ten, kdo se povyšuje, bude

ponížen, a kdo se poníží, bude povýšen. Byla tu ovšem i inspirace úvahami Chateaubrianda, který praví, že ne vše je ve stvoření jen krásné a že ošklivost existuje vedle krásy, čili groteska se stává rubem vznešenosti jako zlo rubem dobra nebo stín rubem světla. Hugo tuto ideu domýšlí a přítomnost groteskna pak podle něj činí drama „realističtější“, „pravdivější“, „charakterističtější“, „dramatičtější“ a „vznešenější“, neboť „dotek znetvořenosti dává moderní vznešenosti cosi čistšího a velkolepějšího, vlastně ještě vznešenějšího než je ideál antické krásy“ (s. 45). Mělo to ale i stinnou stránku, protože od valorizace vznešenosti groteskou není zase tak daleko k melodramatům, která se za jeho života hrála s postavami zloduchů a nevinných obětí hojně na bulváru, a ačkoliv mu šlo o filosofické drama či melodrama a ostře kritizoval zneužívání lokálního koloritu a ignorování historie, dnes tuto schematizující melodramatičnost cítíme i v jeho historických tragédiích.

Ale je dnes možná tragédie a je možný patos? Stále častěji se ozývaly a dodnes ozývají pesimistické odpovědi o konci tragédie a konci mýtu Kristovy oběti. Pokud totiž Aristoteles tvrdil, že tragédie je filosofičtější než historie, Hugova historická dramata představují svobodného, ale osamělého člověka v koloběhu dějin bez hlubšího zakotvení v nějakém nadčasovém Božím plánu a jeho osudovosti, kdy už původní tragédie není možná. *Předmluva ke Cromwellovi* tak paradoxně představuje program nového romantického dramatu i konec tragédie.

A pokud jde o konec mýtu Kristovy oběti: v poslední inscenaci Jerzyho Grotowského *Apocalypsis cum figuris* přicházel na svět novodobý Kristus uskutečnit své umučení a vzkříšení, ale veselá parta kumpánů na něj svorně v závěru volá: Odejdi! Inverze již není možná a groteskno totálně ovládlo svět, v tom lepším slova smyslu jako karnevalizace života. Čteme-li pozorně Hugovy hry, najdeme ji také – v panoramatických historických scénách s maskami králů a šašků. Skutečným mistrem této karneva-

lizace bez melodramatičnosti však nebyl Hugo, ale jeho spolubojovník o romantické drama Alfred de Musset.

Autor působí na Katedře divadelní vědy FF UK.

Victor Hugo: Předmluva ke Cromwellovi.

Přeložil Zdeněk Bartoš. Kant a Akademie múzických umění, Praha 2006, 102 stran.

Pavouk v knihovně

Duncan Centre představilo další kvalitní inscenaci své absolventky.

Kateřina Korbová

Nový projekt Lenky Bartůňkové nese název *Knihovna*. Autorka si zvolila tentokrát pouze roli choreografky; jako tanečnice excelovaly Andrea Lamešová (ČR) spolu s Lotte Nouwkensovou (Belgie). Prostřednictvím své choreografie a kolem ní vytvořené atmosféry Bartůňková během půlhodiny sdělila nespočet informací, které divák musel rozluštit a poskládat jako puzzle v jedinečný příběh. Ten ho pak přenesl do oživlé říše knihoven, míst obvykle spících a tiše zádumčivých.

Z hluboké propasti tmavého vesmíru sálu se světelnou rychlostí vylíhlo tělo. Jeho prvotní póza – tělo rozevřené pod ohromnou energií a pak strnulé – bodla do očních sítnic. Sexuální obraz ženského lůna dával najevo, že tělo ženy je knihou k přečtení, že její pohybovou symboliku je třeba vyluštit. Kouřově nasvícená, klidná linie vyrovnaných knih vedla pohled k rozevřenému klínu. Knihy se pak vmžiku staly předmětem útoku vetřelců – lidských prstů.

Pak se tělo rozdvojilo v symetricky rozděleném teritoriu a divákovy smysly byly rychle vtaženy do děje také díky potměsné a mystické světelné hře, jež přecházela od sněhobílých odstínů až po tóny štavnatě oranžové. Kooperace světla a těl poskytovala smyslový požitek pro oko; vržené popelavé světlo

brousilo a opisovalo svalové linie tanečnic. S každým dalším pohybem se stíny stěhovaly do nově vzniklých údolí ze skrytého živého masa a svalů. Tento světelný zásah proměnil dvě ženská pohlaví v pavouky, kteří se bez ostychu rozeběhli po prostoru. Začali v útrobách tmy mezi stránkami moudrých knih dravě a s chťicem hledat něco, co by ukojilo jejich cizopasnou touhu po poznání. Nakonec se jim podařilo celou „knihovnu“ omotat svými neviditelnými, blankytnými lepivými sítěmi, a spředli tak vše v celistvý smotek. A zároveň tuto neidentifikovatelní tvorové všemu vdechli patřičnou živočišnost a vlili do tichých knih svou energii. Světla naopak jako by opatrovala a chránila knihy, obyvatele posvátného místa, svou clonou. Dynamický dialog mezi živým a neživým dokázal na scéně vyvolat pocit, že i ty neodůševnělé, zotročené předměty se brání vniknutí a reagují na vzniklou dramatickou situaci.

Melodie od Rutman's Stell Cello Ensemble se linuly jako vůně nedělního oběda v temně dunivých podprahových tónech, cestovaly v žilách dění a zrychlovaly jeho tep. Byly tu však i další zvukové stopy – vzájemné tělesné dotyky, tělo naráží na podlahu. Vše mělo jakousi pleskavou a mlaskavou přichuť. Zaslechli jsme také hlasité nádechy a výdechy, které se draly ze samotného dna plic obou tanečnic. I rekvizity dýchaly, listy šustily, šeptaly si a tvrdě vazby knih se zaklapávaly a opět otvíraly.

Zaklapnutí a bezcitné odmrštění knihy bleskově ukončilo choreografii. Nebyl ponechán dostatečný čas pro doznění zážitku, vše ve vteřině zmizelo, uniklo. Chyběl závěrečný výstřel energie, který by divák očekával. Posledním kouskem mozaiky byl obraz knihy, která po vyčerpávajícím boji prstů žen-tanečnic-pavouků uzavře své nejtajnější nitro před bezbožným člověčím dychtěním po poznání. Klap!

Autorka je studentka konzervatoře Duncan Centre.

Duncan Centre – Lenka Bartůňková: Knihovna.

Hudba Rutman's Stell Cello Ensemble.

Premiéra 17. 10. 2007.

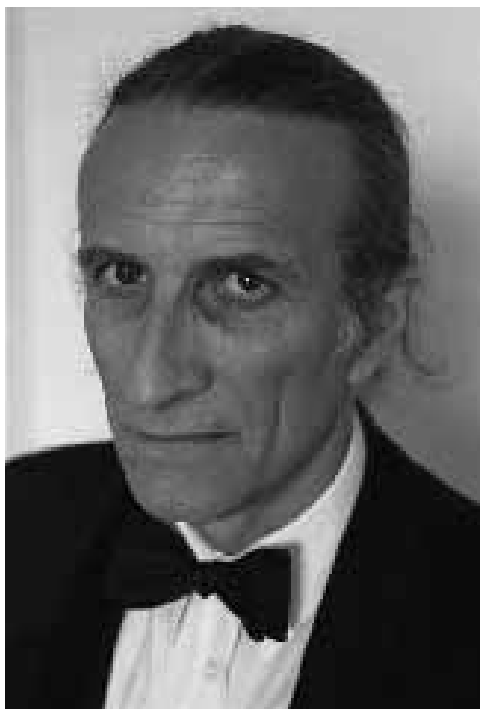
Žena jako pavouk. Foto Dragan Dragin

Aranos: Daně a Koupel měsíční matky

Diametrálně odlišná dvojčata rtuťovitých houslí

Petr Vaštl, skrývající se za pseudonymem Aranos (čti araňoš), multiinstrumentalista žijící v Irsku, vydal dvě pozoruhodné albové novinky.

PETR FERENC

Aranos: Housle a desítky songů

Aranos si získal reputaci především účinkováním na několika albech britských psychedelických skupin Nurse With Wound a Current 93. Jeho sólová tvorba, s níž se před dvěma lety představil na festivalu Stimul, nezapře slovanské kořeny a oblibu cikánské hudby, blues i surrealismu a všemožného burácení. Extatická, sytá houslová hra na jedné straně, rafinovaný šlapací hluko-

stroj z bicyklu a desítky minut chvěvivých gongů na straně druhé, tak by se ve zkratce dalo přiblížit jeho tvůrčí rozpětí.

Divné kroje zvané uniformy

Vlastním nákladem vydané album Tax je konceptuálním dílem na téma daně. Po rozverné úvodní instrumentálce začne Aranos svým waitsovsky chraptivým hlasem pěkně po bluesovém způsobu: probudil jsem se dnes ráno, rozsvítil, začal si čistit zuby a tu mě napadlo, za co všechno platím daně. Za pas-tu i kartáček, za vodu, za světlo, za polštář i postel atd... Minimalistická *Wouldn't You Like To Know* dokola opakuje a vrství otázku, kam všechny ty peníze jdou, v následujících písních se Aranos hrozí nad tím, kolika penězi přispívá každý z nás na armádu, zbrojení a zbytečné zabíjení; mladí muži oblečení v divných krojích zvaných uniformy mají – díky svému odění – povoleno chování, které by jinak oděným lidem nebylo tolerováno. Před závěrečnou, zklidňující instrumentálkou Aranos prohlásí, že na válku již nehodlá dále platit, a nabídne seznam lidí, které považuje za kriminálníky: Usáma bin Ládín, George Bush, Tony Blair, Mao Ce-tung, Caesar, Alexandr Veliký, Napoleon, Hitler, Čingischán, všichni účastníci Jaltské konference...

Album, jehož autor se nijak netají sympatiemi k anarchismu, po hudební stránce rozhodně není punkové, jak by někdo mohl očekávat. Zkomponované a nahrané je s nadhledem, instrumentálním mistrovstvím a chutí – většina z tuctu skladeb

zní vyloženě vesele (například popěvek *Sargeant Zero* o mladistvém delikventovi, který se v armádě konečně dostane k vytouženým hračkám na zabíjení). Kromě vrstveného hlasu a houslí tu mají slovo i varhany a trocha dechů, občas je radostné muzicirování přerušeno ilustrativní pasáží – kázáním, maršem, pohřební hudbou.

Vstříc lesklým teplým knedlíkům

O tom, že v hájemství experimentální, abstraktněji pojaté hudby se Aranovi daří pohybovat se stejnou lehkostí jako ve světě písní, svědčí album *Mother Of Moons Bathing* (Soleilmoon), na němž si místy připomeneme Vaštlovo spojení s mistry potměšilosti Nurse With Wound. Už úvodní skladba *Awaking Horns* nemá nic společného se zvukem rohů a jiných dechů; jde o donekonečna opakovanou počítačovou akustickou chybu – click. Následující *New Boyfriend* je sice „veselou písní o věcech nejistých“, zbytek alba se už ale drží jednotné linie: nervní hluk, skřípot houslí a úder gongů, studiovou technikou rozsekané hlasy a terénní nahrávky nejasného původu vytvářejí nemelodická a nerytmická zvuková prostředí, v nichž se – vzhledem k žánrové nezařaditelnosti – musí každý posluchač spolehnout na své instinkty a zorientovat sám. Jedno má tahle změt zvuků s písničkovým Tax společné – záměrná indolence, kostrbatost i morbidnost jsou prezentovány s úsměvem, radostným ponorem a láskou k poctivému muzikantství.

brainwashed.com/aranos

hudební zápisník

Kolik černé je v bílém rocku?

Karel Veselý

Ještě než se hudební publicisté vrhli do sumarizování roku 2007 ve všemožných anketách, vedli debatu nad článkem *Whiter Shade Of Pale*, který vyšel v The New Yorker. Sasha Frere-Jones (píše mj. i pro Wire nebo Village Voice) v textu s všerhajícími podtitulem *Jak indie rock ztratil svou duši (soul)* glosuje krizi nezávislého rocku. Bělošský indie rock podle něj prohodil kreativní potenciál, který v sobě naku-muloval v osmdesátých a začátkem devadesátých let tím, že se uzavřel před vlivy černošské hudby. Zatímco v minulosti se rock'n'roll měnil díky infuzím blues (Rolling Stones, Led Zeppelin) nebo jamajské hudby (Public Image Ltd.), současné kapely jako Arcade Fire nebo Wilco podle něj zcela postrádají jiskru, která by vnímání jejich hudby přesunula „od hlavy k bokům“. Frere-Jones se domnívá, že za současným odklonem od rytmu a spontaneity je strach z černošského popu a hip hopu, který živí implicitní rasismus indierockové vlny.

Frere-Jonesova kritika směřuje převážně proti hudební stagnaci směru nabízejícího vlastně jen zakonzervovaný styl alternativního rocku v podobě, v jaké existoval ještě před nástupem hip hopu do mainstreamu v polovině devadesátých let. Nekonečné opakování postupů zlatých časů indie rocku (Pixies, Sonic Youth, Nirvana) nutně vede k neoriginalitě a šedi, kterou Jones vidí téměř všude. Nejpopulárnější hudební média od Q až po internetový Pitchfork se podle něj nemohou zbavit „nadržování“ kapelám, s nimiž

Při poslechu Arcade Fire se sex provozovat nedá

navíc hudební publicisté obvykle sdílejí společenské postavení. Polemické reakce na sebe samozřejmě nenechaly dlouho čekat. Objevily se na stránkách mainstreamových časopisů (Guardian), blogů i populárních diskusních skupin (I Love Music). Dorian Lynskey z Guardianu například píše, že souhlasí s jediným závěrem článku, a to s tvrzením, že při poslechu Arcade Fire se opravdu nedá provozovat sex. Najít důkazy proti takto generalizujícímu názoru je samozřejmě neuvěřitelně

lehké. Stačí se podívat do nějakého z výročních žebříčků hudebních publicistů a určitě tam na vás vykouknou LCD Soundsystem, kteří nepokrytě čerpají z odkazů černošské disco scény sedmdesátých let. Jonesovi přesto nelze upřít, že našel další důkaz pro jeden z charakteristických znaků současné populární hudby – rozdrobení do soběstačných žánrů, mezi nimiž stojí tak silné zdi vzájemné nezávislosti (a nemusí to být nutně rasismus), že spolu už nepotřebují komunikovat.

Jones se netají tím, že jeho článek navazuje na slavný esej Lestera Bangse *The White Noise Supremacists*, který v roce 1979 otiskl Village Voice. Klasik nové hudební žurnalistiky si v ní všimá salonního rasismu na newyorské punkové scéně. Místo moralistního pohoršení v něm ale vidí symptom hlubší krize scény, která kvůli pohrdání odlišnými hudebními tradicemi není schopna vyjít z bludného kruhu sebeopakování. Události, které v hudební evoluci následovaly, daly Bangsovi za pravdu. Punk zemřel v smrtelných křečích klišé a místo něho přišla nová vlna bělošských kapel, označovaných jako postpunk, které se nebály vzít si inspiraci z černošského funku nebo dubu (Pit, Gang Of Four, Talking Heads).

Bylo-li v hudbě v roce 2007 něco opravdu nezajímavé, byli to právě bílí rockeři s kytarami. V nekonečném hledání „next big thing“ objevovali Pitchfork a bloggeri pro své čtenáře zástupy zaměnitelných kapel bez špetky originality. Nezávislý rock nepochybně ztratil něco ze své revolučnosti a v naší dekádě už jen otrocky střídá retrocykly (syrový rock sedmdesátých let, new wave, dance-punk až po současný revival noise-rocku). Řada interpretů navíc dala všanc svou nezávislost a upsala se velkým nahrávacím korporacím s předvídatelným výsledkem, kterým je obroušení hran směrem k popové přijatelnosti. Namátkově jmenujme třeba Feist, Death Cab for Cutie, Interpol nebo Rilo Kiley. V něčem však má tábor odpůrců Sashy Frere-Jonese pravdu a pěkně ji shrnul jeden anonymní přispěvatel do diskusního fóra I Love Music. „Někdy se mi zdá, že spousta z vás by chtěla žít ve světě, v němž všechna hudba zní stejně, znamená stejné věci a kterou muzikanti hrají ze stejných důvodů.“

Autor je hudební publicista.

Boj na nůž

Nová kolekce neznámých filmů Alfreda Hitchcocka

Na sklonku loňského roku vyšel u nás v pořadí již třetí DVD box filmů Alfreda Hitchcocka, tentokrát jde však o méně známé mistrovské snímky z jeho raného období, v nichž se autorův výrazný styl teprve tvořil.

PETR GAJDOŠÍK

Nahoře: Farmářova žena (1928); dole: Boj na nůž (1931). Foto DVDsvet.cz

Řekne-li se Alfred Hitchcock, vybaví se většinou lidé filmy jako *Ptáci*, *Vertigo*, *Psycho*, *Okno do dvora*, *Na sever Severozápadní linkou*... Vzpomene si na mnohé proslulé scény, dnes už téměř ikonické postavy, nezaměnitelný způsob „brnkání na nervy“ i osobitý humor. Mnohým prolétne myslí pojem „mistr napětí“, jiným se vybaví nesčetné množství filmů, které se k Hitchcockovi hlásí nebo jej vysloveně citují. Tvorba Alfréda Hitchcocka (1899–1980) je alespoň ve své vrcholné fázi z konce padesátých a z první poloviny šedesátých let téměř všeobecně známá, stejně jako silueta impozantní postavy jejího tvůrce. Před několika lety jsme měli možnost se s vrcholnými režisérskými díly seznámit i prostřednictvím dvou DVD boxů, jež nám přinesly celkem čtrnáct filmů. Na sklonku loňského roku přišla na český trh další hitchcockovská „krabice“.

Pokušení a farmářova žena

Pro většinu diváků ale půjde o netradiční setkání s dílem slavného tvůrce. Box totiž obsahuje sedm raných Hitchcockových filmů, které (až na jeden) vznikly v produkci British International Pictures, tedy ještě před režisérským odchodem do zámoří. Snímky *Farmářova žena* (1928), *Světový šampion* (1928), *...a neuveď nás v pokušení* (1930) pocházejí dokonce ještě z období němé kinematografie, následující *Vražda!* (1930), *Boj na nůž* (1931) a *Číslo sedmáct* (1932) už patří zvukové éře. Jediným zámořským titulem je v této kolekci *Zahraniční dopisovatel* (1940), natočený jako druhé americké angažmá a předznamenávající jeho klasickou tvorbu.

I když se Hitchcock proslavil především v zámoří, v případě právě vydávaných titulů nejde o žádné podřadné „zboží“. Filmoví historici sice z tohoto mistrova období vyzdvihují i jiné snímky, v boxu nabídnutá sestava ale ani tak není bez zajímavosti. Například Hitchcockův poslední němý film *...a neuveď nás v pokušení* je obecně považován za jeho nejlepší snímek z období němé éry (pro českého diváka navíc obohacený o hereckou účast Anny Ondrákové neboli Anny Ondra

v roli Kate) a v USA natočený *Zahraniční dopisovatel* patří k jeho nejúspěšnějším filmům vůbec (získal 6 oscarových nominací).

Předzvěst rodícího se režisérova stylu

Díky této kolekci tak máme možnost se seznámit s Hitchcockovou tvorbou, která se v mnohém liší od toho, na co jsme u něj zvyklí. Některé z vydaných filmů budou zajisté překvapivé i pro filmově vzdělané publikum. Předně jde o díla, jež nejsou obecně známá, neboť je režisér tvořil v době, kdy si teprve získával pozornost producentů a diváků. Hitchcock se ve dvacátých a třicátých letech jako svébytný autor teprve profileoval, vytvářel si své osobité postupy, zkoušel různé žánry, hledal své „místo“. Ze sedmi snímků lze za klasický hitchcockovský označit jen právě ten poslední, *Zahraničního dopisovatele*. Vše ostatní je pozoruhodnou žánrovou směsicí, v níž se autorův rodící se rukopis mnohdy hledá jen těžko. I když...

Do jisté míry lze takové tvrzení označit za problém hlavně divácký. Vždyť kdo by u Hitchcocka čekal, že natočí komediální grotesku s téměř tragikomickým vyzněním o usilovném hledání manželky pro ovdovělého farmáře (*Farmářova žena*), klasické melodrama o soupeření dvou boxerů zamilovaných do jedné dívky (*Světový šampion*) nebo konverzační drama o nesmiřitelném nepřátelství dvou rodin (*Boj na nůž*)? Hitchcock se v myslích diváků stal převážně autorem psychothrillerů a špiónážních dramát s tajemnou či vypjatou atmosférou, jejichž hrdinové jsou souhrou nešťastných okolností obvykle odkázáni jen na sebe. Jednoznačné zaškatulkování Hitchcocka nás tak v tomto případě omezuje ve vnímání jeho starší tvorby, která se i přes určitou „zapomenutost“ jeví jako velmi zajímavá a pestrá.

Jak je dostatečně známo, Hitchcock byl v podstatě hravý člověk, který motivy a postupy ve svých filmech rád třibil a vybrušoval jejich ztvárnění k maximálnímu účinku. Fascinovala ho možnost „komunikace“ s publikem, v níž se jako autor cítil tím, kdo ovlivňuje (a mnohdy manipuluje) vnímání

a prožitky diváků. A často si ze svých diváků také (decentně) utahoval, což je vlastní i všem dalším filmům z kolekce.

Už v němých snímcích je patrné, že se snaží využít jakoukoliv možnost vizuálního sdělení, které by přispělo ke kontinuálnímu vnímání a prožívání příběhu, tedy bez rušivých textových mezititulků (příznačné je, že u filmu začínal právě jako autor mezititulků k filmům jiných režisérů). Snaží se tedy promyšlenou obrazovou kompozicí a umnou střihovou kombinací dosáhnout sdělení, v němž divák neztratí „nit“ a navíc bude emocionálně zasažen. Překvapivé jsou v tomto směru například vizuální prvky, inspirované filmy německého expresionismu nebo tehdejší filmové moderny. Hitchcock využívá rozličné pohyby kamery, které vtahují diváka do zobrazeného filmového prostoru, neobvyklé úhly snímání, osvětlení, netradiční střih. Příznačné je, že i ve zvukových filmech se zvuk stává dalším vyjadřovacím prostředkem. Mnohem více pozornosti než dialogům tedy věnuje různým ruchům a zvukům, které doplňují jeho obrazové pojetí.

Jednotlivé filmy jsou v DVD boxu na samostatných discích a lze je zakoupit i odděleně. Všechny filmy jsou v klasickém obrazovém formátu 1.33:1, anglický zvuk je ve dvoukanálovém mono (DD 2.0), stejně jako český dabing, použitý u většiny zvukových snímků (z nepochopitelného důvodu chybí u filmu *Zahraniční dopisovatel*). Všechny disky jsou samozřejmě vybaveny i českými titulky a českým menu. Bonusových materiálů jsou ale prostě.

Hitchcock se nám zde představuje v podobě, která má ještě daleko k jeho vrcholným dílům. Je to ale originální a svébytná podoba. Všechny v boxu zařazené filmy jsou zajímavou exkurzí do režisérova uměleckého vývoje a jejich vydání můžeme považovat za jeden z nejvýraznějších edičních počinů minulého roku.

Autor vede nekomerční web věnovaný vybraným filmovým tvůrcům a dílům www.nostalghia.cz.

Alfred Hitchcock – DVD kolekce 7 filmů z let 1928–1940.

Studio Canal Image; 2007.

Americký gangster

Nový snímek Ridleyho Scotta, jenž vstoupil minulý týden do českých kin, je jedním z vážných kandidátů na Zlatý glóbus, který udělí devadesáticenná Asociace zahraničních novinářů v Hollywoodu 13. ledna, a je považován za předzvěst Oscarů.

Jan Hlubek

I když se v souvislosti s *Americkým gangsterem* hovoří o „harlemském *Kmotrovi*“ nebo „černošské *Zjizvené tváři*“, nový film Ridleyho Scotta není odvozeninou, ale spíše skvělou žánrovou syntézou: kondenzátem ducha sedmdesátých let v Americe v rovině narativní i gangsterských a mafiánských filmů té doby v rovině formální.

Epicky rozmáchlé vyprávění (založené na časopisecké reportáži o drogovém magnátovi Franku Lucasovi) se odvíjí ve dvou základních liniích – kariéru černošského drogového bosse Lucase (Denzel Washington) líčí paralelně s příběhem policejního vyšetřovatele Richieho Robertse (Russell Crowe). A tato podvojnost s sebou nese celý konglomerát motivů, skrze něž nahlížíme do zákulisí drogového „průmyslu“ Ameriky sedmdesátých let: zkorumpovaná policie, vazby drogového byznysu na profesionální sport i populární hudební scénu, sváry černošských gangů s italskou mafií a především válka ve Vietnamu. Scott si všímá klíčových okamžiků i drobných detailů – televizní přenos evakuace amerických jednotek z Vietnamu dostává ve filmu stejný prostor jako předávkování anonymního harlemského fetáka. Dialogové scény opakovaně přetínají prostředí brutálních vražd z počátku Lucasovy kariéry... Ne všechny výjevy mají ovšem pro vyprávění příčinnou důležitost, často jen doplňují celkový obraz, pomáhají vytvářet precizní dobovou rekonstrukci, již protkává komplexní síť intertextuálních vazeb od mimofilmových (historických) po mediální (TV zpravodajství, hudební hity). Záběrům kameramana Harrise Savidese

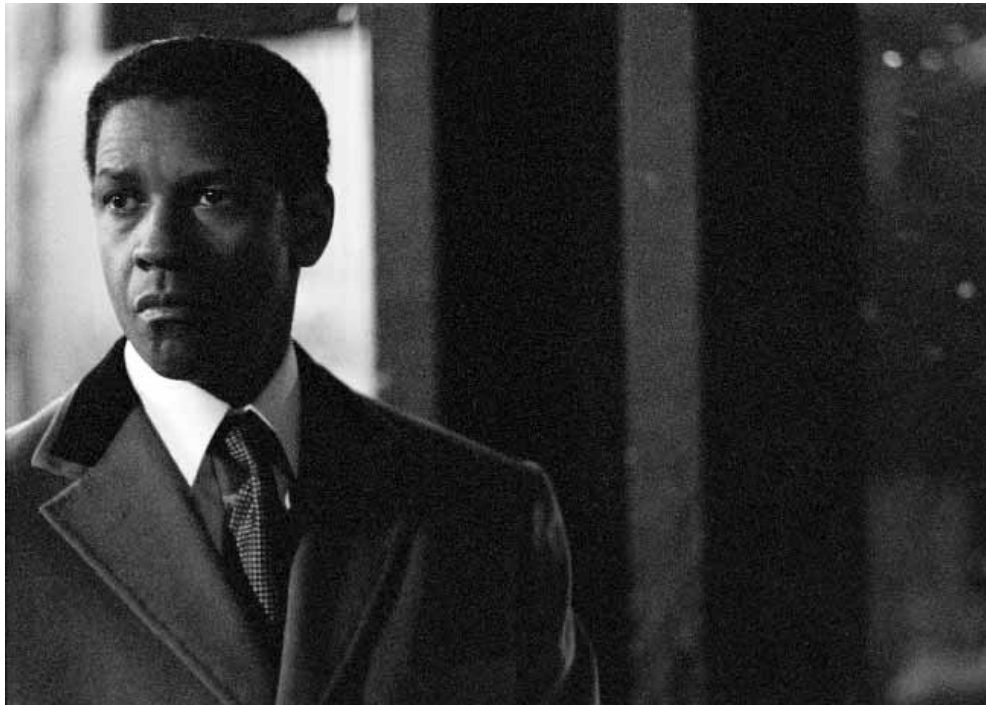
dominují chladné barevné tóny, jakoby „špinavá“ textura obrazu a častá kompozice do hloubky, přičemž styl filmu se dynamicky mění, přecházejí od pozvolnosti *Kmotra* (F. F. Coppola, 1972, 1974) k naturalistickému rytmu *Francouzské spojky* (William Friedkin, 1971).

Počátky amerického korporativismu

Pokora pro „amerického gangstera“ Lucase vyvěrá z přísného pragmatismu. Je dobré jen to, co je dobré pro byznys. Tato volba ho vede na druhý konec světa pro heroin přímo od generála Čankajška, stejně jako ke kšeftům s mafií. A v závěru jej pak tentýž „zdravý rozum“ donutí ke spolupráci s policií. Zásadní roli ovšem ve filmu hraje fakt, že Frank Lucas je černoch. V době, kdy se stále nevyřešený problém rasové diskriminace dostává v USA opět do popředí, natočil Ridley Scott příběh, v němž je ztělesněním zločineckého úspěchu černošský gangster. Vládní úřady se zdráhají uvěřit, že by se „špinavý negr“ dokázal v obchodu s drogami vyvíhnout nad mafií, která by pro něj dokonce začala dělat... Ridley Scott však vylučuje případnou debatu nad politickou korektností či nekorektností tím, že bere překvapivost Lucasovy figury a jejího úspěchu v podstatě za výchozí moment vyprávění. Jeho kariéru lze zároveň číst i jako zamyšlení nad povahou a smyslem tradičního amerického korporativismu. V sedmdesátých letech, kdy americká společnost procházela kvůli sérii politických skandálů těžkým rozčarováním z iluze radostné vzájemnosti, je pro oba hlavní hrdiny klíčová právě týmová práce. Lucas do rozjíždějícího se byznysu čile zapojuje své bratry, Richie si zase sestavuje speciální tým vyšetřovatelů a i zkorumpovaného policistu Trupa (Josh Brodin) provází suita nohsledů.

Americký gangster traktuje věčný princip „já na bráchu, brácha na mě“ jako neopominutelný prvek amerických (nejen novodobých) dějin. Přičemž ústřední postava „amerického gangstera“ není pro Scotta abstraktním „dávlem“, ale spíše příznačným symbolem doléhajícím až k dnešku. Poslední záběr zachycuje Franka Lucase po odchodu z vězení v roce 1991 a nabízí výmluvnou finální otázku: Co dnes?

Autor je filmový publicista, studuje filmová studia na FF UK v Praze.

Černý americký gangster Frank Lucas (Denzel Washington). Foto Bontonfilm

Macha Ridleyho Scotta

Film evokující sedmdesátá léta v Americe vypovídá svým zpracováním a vyzněním především o současnosti; respektive o oživlé touze po politickém kýči.

Antonín Tesař

Americký gangster se spolu s nedávným *Posledním skotským králem* Kevina Macdonalda (2006) či *Zodiakem* Davida Finchera (2007) nesou na současné módní vlně přepracování skutečných událostí ze sedmdesátých let do podoby žánrových retrofilmů. Převedení série reálných historických faktů do umělé filmové reality a jejich přizpůsobení žánrovým schémátům vedlo u obou starších zástupců k pozoruhodnému napětí mezi realističností a fikcí. V *Posledním skotském králi* sledujeme postupné hroucení iluzí hlavního hrdiny, mladého skotského lékaře Garrigana, o ugandském diktátoru Aminovi, které má podobu pozvolného narušování stylizovaných žánrových scén zneklidňujícími drastickými výjevy, vymykajícími se konvencím mainstreamových filmů. *Zodiac* zase předkládá ohromné množství reálných faktů týkajících se složitěho vyšetřování série vražd a vyvažuje jej zploštěním vystupujících postav na jednorozměrné, typicky žánrové figurky. Nový film Ridleyho Scotta selhává v první řadě už v tom, že nechává skutečnosti týkající se reálné profesní dráhy drogového magnáta Franka Lucase zcela pohltit regulami hollywoodské filmařiny, čímž je zbavuje veškeré životnosti a dělá z nich konvenční žánrový konstrukt...

Husté kníry a licousy

Se *Zodiakem* spojuje *Amerického gangstera* také postava odhodlaného „skautského“ vyšetřovatele, který za všech okolností zůstává věrný spravedlnosti a pocit odpovědnosti za druhé ho nutí neúnavně pátrat po pachatelích zla. Tyto postavy však v obou filmech nejsou zcela jednoznačné. Zatímco Graysmithe z Fincherova filmu žene fascinace tajemným zabijákem za hranice fanatismu, Richie Roberts ve Scottově díle vyvažuje svou zanícenost svědomitého detektiva rozháraným soukromým životem rozvádějícího se muže ve středních letech, který vyplňuje volné chvíle známostmi na jednu noc. Jeho protihráč Lucas je pak charakterově určen převrácením znamének u profesního a soukromého života – v „zaměstnání“ si počíná jako bezohledný vrah a vypočítavý obchodník, ale je vždy pozorný k mamince,

chová se hezky k manželce a chodí do kostela. Tato dvojí a vzájemně protikladná rozpornost obou hrdinů je ale rozvržena příliš černobíle a symetricky. Zvláště postava Franka Lucase není vnitřně příliš soudržná a vyznívá jako vyprázdňená směska typických atributů žánrových gangsterů (svou kariéru začíná jako pravá ruka zkušenějšího gangstera, kterého pak uctívá jako mentora, má několik iracionálních, ale tvrdě dodržovaných zvyklostí, dokáže se v jedné vteřině proměnit z vesele konverzujícího obyčejného chlapíka v nelítostného vraha). Nevěrohodnost titulní postavy částečně zakrývá její obsazení Denzelem Washingtonem, které samo o sobě vyvolává napětí, jelikož se jedná o netypicky zápornou postavu ve filmografii tohoto charismatického a sympatického herce.

Příběh o střetu obou hrdinů, reprezentujících dvojici zrcadlově převrácených morálních dilemat, je zasazen do retroverze Spojených států sedmdesátých let, která je vystavěna především na popkulturních symbolech a mediálně zpopularizovaných symptomech této dekadentní dekády – zkorumpovaná policie, nárůst pouliční kriminality, vietnamská válka, Muhammad Ali, funková hudba a diskotekový životní styl, husté kníry a licousy. Snímek klade na prostředí mimořádný důraz – děj co chvíli rozřezují videoklipové sekvence typických dobových výjevů, doprovázené písněmi evokujícími dané období (mimo jiné titulní song filmu *Across 110th Street*, použitý i v Tarantinově *Jackie Browně*).

Žánrová schémata zcela vítězí v nečekaně tradičním závěru, kdy jsou oba hrdinové vykoupeni ze svých hříchů a Spojené státy očištěny od vší špíny, jež na nich v morálně pochybených sedmdesátých letech ulpěla. Tradicionalismus *Amerického gangstera* (zahrnující tak vousatá klíše jako pasáž, kdy se Lucas na večírku na první pohled zamiluje do své budoucí celoživotní družky, nebo scénu zatčení záporáka z vyšších společenských kruhů při jeho odchodu z nedělní mše v kostele) je zarážející jak v kontextu současného Hollywoodu, tak v souvislosti s deziluzivní americkou kinematografií sedmdesátých let, na niž dílo odkazuje. Nebýt množství dobových odkazů a oslnivého, ryze současného stylu filmu, připomínalo by Scottovo dílo ze všeho nejvíc americké moralizující filmy padesátých let.

Autor je filmový publicista, studuje filosofii na FF UK v Praze.

Americký gangster (American Gangster).

USA 2007, 157 minut. Režie Ridley Scott, scénář Steven Zaillian, kamera Harris Savides, hudba Marc Streitenfeld. Hrají Denzel Washington, Russell Crowe, RZA ad. Premiéra v ČR 3. 1. 2008.

Policista Richie Roberts (Russell Crowe). Foto Bontonfilm

Jako sněžný pluh

S Kari Hotakainenem o psaní, víře a osamělosti

VIOLA PARENTE-ČAPKOVÁ

Dokončení ze s. 1

Proniknou do lidského vědomí a nedá se proti tomu nic dělat. Před knihou se můžete uchránit, protože přečtení knihy vyžaduje určité úsilí. Hudebníci to mají „snadné“: vědí, že se válíme na gauči se zavřenýma očima a nechrání nás v tu chvíli vůbec nic.

Ve vašich knihách je patrný i silný vliv filmového média, a to v rovině poetiky i témat; důkazem toho je například i do češtiny přeložený Buster Keaton. Život a činy (1991). Zároveň můžeme připomenout, že jak ve Finsku, tak i v zahraničí byly vaše texty srovnávány s filmy Aki Kaurismäkiho. Co si o tom srovnání myslíte? Rozumím tomu jen částečně. Snad je možné najít některé společné rysy na úrovni dialogů a v tom, že oba vypovídáme o osamělosti. Na druhé straně tématem osamělosti se zabývají tisíce spisovatelů na celém světě. Finsko je tak malá země, že když se někdo z nás prosadí ve světě, funguje jako sněžový pluh: připravuje cestu pro další. V tom smyslu je lidské, že mě srovnávají s Kaurismäkim. Druhá možnost by byl Arto Paasilinna, protože on je další Fin, který se proslavil ve světě. Pokud tedy nepočítáme řidiče Formule 1.

Napsal jste několik knih pro děti a mládež (i když je nutné hned dodat, že se rozhodně nejedná o typické ukázky tohoto žánru) a na rozdíl od mnoha jiných autorů jste ty první publikoval ještě v době, kdy jste sám děti neměl. Co vás přimělo obrátit se k dětskému světu a změnil se váš pohled na něj, když se vám narodily děti?

Psaní dětských knížek v mém případě opravdu nesouvisí s fyzickými dětmi, ale s jakýmsi světem dětské mysli, s konkrétností a s tím, jak si člověk představuje, že dítě přistupuje ke světu. Napsání prvních dětských knížek bylo velmi osvobozujícím zážitkem, měl jsem pocit, jako bych kolem sebe měl najednou víc vzduchu. To souvisí s bořením konvencí, absurditou a radostí. Když v psaní chybějí tyhle tři aspekty, text nikdy neožije. A já jsem od začátku věděl, že budu psát knihy nejrůznějšího druhu. Teď, když mé vlastní děti můžou číst moje knihy, se situace samozřejmě změnila. Když počítám i svou ženu, mám doma tři kritičky. Všechny jsou krásné, ale nemilosrdné.

Ze všech vašich knih vzbudil největší pozornost román Na domácí frontě (2002, česky 2006), který je zároveň vaším nejúspěšnějším dílem, přeloženým do mnoha jazyků. Jak si ten úspěch vysvětlujete?

O příčině úspěchu jsem naštěstí neměl ani ponětí a naštěstí ji neznám ani teď. Můžu jen hádat. A znát ji nechci, protože chci jít dál. Úspěch románu byl pro všechny překvapením. Je možné, že koupě domu nebo aspoň sen mít vlastní dům je nějakým traumatickým způsobem typicky finský fenomén. A pak to, že strach z rozvodu je tak hluboko zakořeněný v nás všech. A samozřejmě rodina. Možná se v tom románu všechno tohle propojilo. Sám jsem při psaní věděl jen jedno: kniha vypovídá o osamělosti.

Kari Hotakainen. Foto norden.org

Román Chrám svatého Izáka (2005), který teď vyšel česky, se zabývá tématem náboženství a víry. Je to univerzální téma, které má na různých místech různé specifické rysy, dané historickým vývojem. Jaké jsou podle vás nejvýznamnější rysy finského kontextu? Finové jsou v převážné většině členy luterské církve, ale nechodí do kostela a ani jinak nejsou praktikujícími křesťany. Ve Finsku se tomu říká křesťan ze zvyku. Ve Finsku je všechno soukromé – je zvykem přemýšlet o věcech o samotě a jednou z těch věcí je právě víra. V Chrámu svatého Izáka jsem chtěl ukázat dva lidi, kteří berou víru vážně a chtějí o ní mluvit: jeden ji odmítá a druhý v ní našel pro svůj život pevný bod.

V současné době se často zdá, že víra se stala pro spoustu lidí tou nejintimnější věcí – aspoň v mnoha evropských zemích. Lidé jsou ochotni otevřeně hovořit o leccem, co bylo ještě nedávno považováno za naprosté tabu, ale svůj vztah k víře je málokdo ochoten odhalit stejně otevřeně. Proč to tak podle vás je? Protože když člověk odhalí v tomto ohledu karty, stává se zranitelným. Když přiznáte, že věříte v něco, co není vidět a existenci čehož nelze vědecky dokázat, riskujete, že budete pro mnoho lidí směšní. To je nakonec obecně osud upřímných lidí. Když řeknu, že věřím v peníze, všichni vědí, o čem mluvím. Když řeknu, že věřím v Boha, změní se velmi podstatně přístup lidí

ke mně. Někdo může z mého vyznání vyvodit neuvěřitelné závěry.

Čtenáře Chrámu svatého Izáka by určitě zajímalo, jaký je váš osobní vztah k víře. Jsem pochybovač, skeptik. Je to ta nejnudnější možná varianta. Jedinou skeptickou útěchou je, že je to výhodná pozice pro spisovatele. Ale pochybování je tvrdá práce; když máte zpochybňovat skoro všechno, vyžaduje to spoustu energie. Víím skoro jistě, že kdybych zaujal nějakou určitou pozici, nepsal bych o víře vůbec.

Dalším ústředním tématem Chrámu svatého Izáka je vztah Finů k Rusku. Je to velmi ožehavá otázka, která bude rozhodně zajímat české publikum. Můžete nějak charakterizovat proces, který vedl k volbě tohoto námětu? Rusko mě vždycky zajímalo, už tehdy, když bylo větší a jmenovalo se Sovětský svaz. Se zeměpisem a historií člověk nic nenadělá. Na Rusku mě zajímala především klasická ruská literatura a pak vztah Sovětského svazu k Finsku. V souvislosti s událostmi druhé světové války se v Sovětském svazu dlouho mluvilo o „nepříjemném pohraničním konfliktu s malou zemí“, ve Finsku byl rozměr dotyčných událostí daleko větší a tragičtější. Nesli jsme si to s sebou dlouho a ještě dlouho si to ponese, protože před takovou ohromnou zemí se život každého člověka jeví jako osudný. Ten proces je tedy stejně dlouhý jako můj život, protože už od mládí,

ne-li od dětství, jsem ve všech rozhovorech se staršími lidmi pořád narážel na tuhle zemi a tuhle válku. A na druhé straně je tam ta úžasná kultura, skvělí spisovatelé a hudba. Svým způsobem jsem žil Rusko a zajímal se o ně tak dlouho, co jsem na světě.

Vaše knihy byly často čteny jako analýzy problémů identity dnešního muže. V centru těchto problémů je vztah mezi otcem a synem v nejrůznějších podobách: jako konkrétní vztah mezi biologickým otcem a synem i jako vztah mezi generacemi mužů. Co považujete za největší problém v komunikaci mezi otci a syny, které ve svých dílech zobrazujete? Na tuto otázku je mi z jistého důvodu zatěžko odpovědět, protože v obecné rovině odpovídat nechci. Myslím, že problém Finů byla vždycky nemluvnost. Ale když chvíli poslouchám Francouze a Italy, změní se finská němota v přednost.

Jakými literárními plány žijete právě teď? Píšu s kolegou hru o Dostojevském. Má to být komedie. Ano, opravdu, slyšela jste dobře. Pak chci pokračovat v plánování románů a dětských knih. Chci postupovat dál tak, aby každá nová práce byla jiná než ta předchozí. Chci se vyhnout manýrám. To je moc zajímavá věc. Napsal jsem o tom aforismus: Napřed se člověk snaží najít vlastní styl. Když ho najde, změní se ten styl v manýru. Zbytek života pak uběhne tím, že se té manýry snaží zbavit.

Mužská posedlost a osamění

Společenská kritika podle Kari Hotakainena

Prozaik, básník, dramatik a autor netradičních pohádkových knih Kari Hotakainen ve svých textech prostřednictvím absurdního humoru, ironie a fantaskních vizí zachycuje podstatné problémy současné finské společnosti.

VIOLA PARENTE-ČAPKOVÁ

Ida Kotzé: Ici 2, 2006

Kari Hotakainen (narozený 1957 v západo-finském městě Pori, nyní žije v Helsinkách) náleží k výrazným zjevům současné finské literatury a zároveň je asi nejvšestrannějším finsky píšícím autorem: od svého debutu na počátku osmdesátých let publikoval fejetony, eseje, básně, knihy pro děti a mládež, romány, televizní scénáře a divadelní či rozhlasové hry pro dospělé i pro děti. Vystudoval literaturu, pracoval jako redaktor, působil v reklamě a od poloviny devadesátých let je spisovatelem na volné noze. Hotakainen patří k těm nemnohým autorům, jejichž tvorba je vysoce ceněna kritikou (z mnoha literárních cen, kterých se jeho dílu dostalo, zmiňme alespoň finskou literární cenu Finlandia, Cenu Severské rady a Severskou cenu za dramatickou tvorbu) a zároveň se těší i přízni širokých čtenářských vrstev – román *Na domácí frontě* (Juoksuhaudantie, 2002; česky 2006), se stal jedním z nejprodávanějších současných finských románů.

Dětská literatura a groteska

Hotakainen debutoval několika básnickými sbírkami: *Nepřijemné rány pod pás* (Harmitavat takaiskut, 1982), *Kdo se bojí černého muže* (Kuka pelkää mustaa miestä, 1985), *Hot* (1987) a *Básně* (Runoja, 1988). Už v básních je patrný smysl pro absurdní humor a nadsázku i záliba ve slovních hříčkách, které se pak objevují i v autorových knihách pro děti, z nichž první (*Kniha pro děti*, Lastenkirja), sestávající z krátkých textů, vyšla v roce 1990. V roce 2000 publikoval Hotakainen své sebrané básně z osmdesátých let pod názvem *Hromada polen* (Kalikkakasa), zatímco literaturou pro děti a mládež se zabýval a zabývá průběžně. Ta se vzpírá jakémukoli škatulkování, a jak u pozoruhodných děl tohoto žánru bývá, ozývaly se i otázky,

zda jsou vůbec pro děti a mládež vhodná. Největším Hotakainenovým úspěchem je v této oblasti kniha *Vypadám dobře bez trika* (Näytän hyvältä ilman paitaa, 2001), oceněná ještě v rukopise druhou cenou soutěže nakladatelství WSOY a o rok později cenou Zacharia Topelia. Příběhy mladých hrdinů, psané povětšinou slangem, vypovídají o závažných společenských problémech, které se mladých dotýkají; jedním z ústředních témat knihy je obtížnost či dokonce nemožnost komunikace mezi dospívajícími a dospělými. Poslední Hotakainenovou prací pro děti je *Kniha pohádek* (Satukirja, 2004), kterou, stejně jako předchozí autorovy dětské knihy, ilustroval známý estonský výtvarník Priit Pärn.

Hotakainenovy „dětské knihy“ sdílejí mnohé rysy s jeho romány pro dospělé: zálibu v nonsensu, surreálnu a fantasknosti, v absurdním a suchém humoru, lakonický způsob vyjadřování, smysl pro ironii, parodii a grotesku i techniku prokládání vyprávění svéráznými aforismy, úvahami a esejistickými pasážemi, které fungují na mnoha významových rovinách. Prvním Hotakainenovým „románem pro dospělé“, v němž tento styl krystalizuje, byl *Buster Keaton. Život a činy* (Buster Keaton. Elämä ja teot, 1991, česky 1999), který je zároveň prvním do češtiny přeloženým spisovatelovým dílem. Polofiktivní postmoderní variace na téma života a tvorby známého filmového komika, prostoupená fascinací poetikou grotesky, je vyznáním lásky éře němého filmu i výpovědí o stavu současné finské společnosti.

Na straně slabých

Variací na sci-fi a finskou kritikou velmi ceněnou varovnou dystopií je následující Hotakainenův román *Bronks* (1993), kde se jeho společenská kritika stává daleko otevře-

nější a adresnější než v předchozích dílech. Knihu lze číst jako ironický dialog s jedním z „velkých témat“ finské literatury – konfliktem mezi městem a venkovem, mezi civilizací a přírodou, přičemž definice zmíněných pojmů jsou u Hotakainena přehodnoceny a koncepce těchto pojmů jakožto protikladů důkladně zpochybněna. Jak *Bustera Keatona*, tak *Bronks* je možné interpretovat i jako analýzu současné maskulinity, jak v kontextu obecnějším, tak ve specificky severoevropském a konkrétně finském. V této linii pokračuje i další román *Pytel hříchu* (Syn-tisäkki, 1995), v němž se spisovatel vydává, opět v rovině fantaskních a surreálných vizí, do světa populární hudby.

Románem *Klasik* (Klassikko, 1997) reagoval Hotakainen na záplavu takzvané autofikce neboli literatury s autobiografickými a konfesijními prvky – vtipná parodie tohoto žánru je zároveň úvahou o postavení spisovatele v dnešním světě. V románu *Srdeční záchvaty aneb Jak se točil Kmotr* (Sydänkohtauksia eli kuinka tehtiin Kummisetä, 1999) se autor opět vrací ke světu filmu a rozvíjí téma mužské posedlosti, které vrcholí v jeho zatím nejúspěšnějším díle, již zmíněném románu *Na domácí frontě* (Juoksuhaudantie, 2002, česky 2006, viz A2 č. 33/2006), který získal cenu Finlandia i Cenu Severské rady. Příběh muže, který se zoufale snaží získat rodinný domek, aby dostal zpátky manželku, která ho i s dcerou opustila, je zároveň příběhem o nemožnosti komunikace jak mezi pohlavími, tak mezi generací otců a synů v poválečném Finsku. Stejně jako v předchozích dílech, i zde stojí Hotakainen na straně (sociálně i jinak) slabých, nijak je však neidealizuje – jeho kritika současné společnosti je kritikou všech jejích vrstev, i když nutno říci, že nejostřeji je namířená proti příslušníkům středních a vyšších tříd.

Prázdnota komerční sexuality

Román *Chrám svatého Izáka* (Iisakin kirkko, 2004, česky 2007; viz A2 č. 43/07) pokračuje v analýze vztahu mezi otcem a synem, který je tentokrát rovněž zámlinkou ke konfrontaci názorů na víru a náboženství. Ovdo-vělý otec, zotavující se po mozkové příhodě, se vydá do Ruska za synem, který pracuje jako zlatič na kupoli petrohradského chrámu sv. Izáka, aby ho přesvědčil o nesmyslnosti a nepotřebnosti víry. Rámec příběhu tvoří vztah Finska k Rusku a jeho spletitá historie.

Zatím poslední Hotakainenův román *Nedbalí* (Huolimattomat, 2006) rozvíjí další z autorových ústředních témat – osamělost, tentokrát v souvislosti s úvahami nad sexualitou a její komercializací. Zápletka, založená na setkání svou osamocených lidí středního věku, stojících na opačných stranách zákona, se vyvíjí od kriminální v milostnou. Nejčerstvější autorovou publikací je útlá sbírka kratičkových textů, nazvaná *Finnhits* (2007; viz s. 26–27). Kulminuje v ní jeho lakonický, až úsečný styl i smysl pro zkratku a absurdní nadsázku. Knihu je možno brát jako svérázný příspěvek k loňským oslavám stého výročí finské nezávislosti.

Z Hotakainenových divadelních, televizních a rozhlasových her uvedme alespoň drama *Rudý mor* (Punahukka, 2005), odměněné Severskou cenou za dramatickou tvorbu, které se věnuje obdobným tématům jako *Chrám svatého Izáka*.

Autorka je literární kritička a překladatelka.

Květiny ve sněhu

Severoameričtí indiáni jsou pro mnohé z nás symbolem odvrácené, barbarské stránky moderní civilizace, jejíž expanze je připravila o rodnou zemi i o způsob života (často o život vůbec). To vše ale vnímáme jako věc minulosti. Následující esej, k níž autorku inspirovala osobní setkání s lidmi národa Diné, ukazuje, že boj o existenci pro původní Američany neskončil. Dnes má především podobu zápasu o uznání vlastní reality proti stereotypům většinové společnosti.

ALICE DVORSKÁ

Zbytečně nemluvil, slova pro něj nebyla příliš důležitá. O bledých tvářích si většinou myslel své, ale nechyběla mu schopnost odlišit ty dobré od plev padouchů. Ničeho se nebál. Atlet to byl opravdu zdatný a charakterem byl obvykle jeden z nejryzejších. Statečně bránil svou zem...

Takto či podobně se „rudý syn Ameriky“ zabydlel v našich představách. Pro nás Evropany byl hrdinou a někdy také respektováním nepřítelem k pohledání.

Tekumseh neví, co je strach...

Třeba náčelník Tekumseh byl prý jedinec silný a urostlý, jeho široký a vyklenutý hrudník svědčil o zdravých plících a očividně to byl vytrvalý, rychlý běžec a velmi obratný zápasník. Obličej byl samozřejmě ušlechtilých a čestných rysů, kromě jiného prozrazoval pronikavou inteligenci. Alespoň tak jej vyličil německý spisovatel Fritz Steuben, jenž ve svém stejnojmenném díle vycházel ze studia dobových historických a národopisných pramenů. Předpokládám však, že Tekumsehova anatomie nikde zachována nebyla, stejně jako Steuben zajisté nevedl rozhovory se samotnými indiány. Přesto jsem dotčený dobrodružný román svého času hltal a nenapadlo mne o dokonalosti rudého muže a objektivní pravdivosti spisovatelem vyličeného příběhu pochybovat.

Snad nejvíce naši představu o původních obyvatelích Severní Ameriky ovlivnil Karel May, člověk s neobyčejnou představivostí. Jeho „rudý gentleman“ z kmene Apačů byl přítomen na četných dětských karnevalech, příležitostně doprovázen i rudou slečnou (May na rozdíl od Steubena neopomněl trochu obsáhleji zmínit i druhou polovinu pokolení „ušlechtilých divochů“).

Navzdory bujně fantazii a všem nedokonalostem jejich díla nelze Steubenovi, Mayovi a dalším upřít jednu zásadní zásluhu. Nejednoho z nás pro indiány nadchli, něco nás naučili o jejich praktickém životě a vzbudili v nás zájem o jejich tragický osud.

Za velkou louží se má situace jinak. Nežije-li běžná bledá tvář v domnění, že rudý muž se vyskytuje už jen na stránkách učebnic dějepisu, jinými slovy ve věčných lovištích, nebývá v jeho představách indián kladným, hrdinským charakterem. Nebývá ani respektovaným nepřítelem, jemuž je ponecháno právo na vlastní důstojnost. Je tak trochu něčím, co pro nás, české nerasisty, obvykle Cikán. Tedy asociál, líná kůže, parazit, nevychovatelný a nevzdělatelný člověk, který své nemožné chování má snad v genech. Mohl se západní společnosti, jež prý skýtá rovné šance pro každého, přizpůsobit. Nechtěl či nevládl to a je to jeho chyba...

Zádrhel je v tom, že ani jeden, ani druhý model neodpovídá realitě, avšak slouží jako nástroj k jejímu utváření. Zjistit, kdo si kdy záměrně či omylem vymýšlel a proč, je zadání důležitého úkolu detektivní povahy. Avšak tři základní otázky zní jinak. Jsme my, bledé tváře, schopné popsat realitu indiánského života včera a dnes? Můžeme ji vůbec pochopit? A odpovíme-li na obě otázky záporně, je to problém?

Dějiny píše vítěz

Ať už byl prvním Evropanem Kryštof Kolumbus či Viking Erik, připlul k Želvímu ostrovu (my jej známe jako Ameriku) a „objevil“ objevené. Nesouhlas s tím, že je první jmenovaný

přesto oslavován jako objevitel, zavedl svého času Jenedu Benallyovou z národa Diné až do ředitelské kanceláře jedné americké základní školy, již navštěvovala. V rezervaci ji to učili jinak. Vyprávěli jí o jejich předcích, kteří tuto zemi obývali (a tedy i znali) dávno před příjezdem Evropanů. Tento příběh, na první pohled snad malý a bezvýznamný, nás přivádí k dramatu. Dějiny dobyvatelů Ameriky jsou bez ohledu na tradiční historii jejich původních obyvatel brány drtivou většinou veřejnosti za objektivně pravdivé (vždyť to tak učili ve škole) a tvoří základ dnes dominující kultury a životního stylu.

Neochota snažit se pochopit a akceptovat odlišnou realitu a jiný pohled na dobu minulou i současnou může osobně ranit. Drama se dále stupňuje, stává-li se odlišná realita nástrojem útlu. A podíváme-li se na genocidu původních obyvatel Ameriky, zjistíme, že vnucovaná cizí realita, kultura a life style zabíjí.

V dějinách psaných Evropany a jejich kolonizujícími potomky není příliš prostoru pro několik set severoamerických indiánských kmenů, jejich širokou paletu kultur, jazyků, spiritualit a tradic. Je v nich jen trochu místa pro pár rudých polodivochů. Ti pak obvykle bydlí v teepee, halekajíce pádí na koni po prérii a sbírají skalpy se stejnou vášní jako Čech tácky od piva. Tento stereotyp, stejně jako ten humanistický kýčovitý o vznešeném divochovi (a koneckonců každý jiný), bere člověku jeho individualitu a ze skupiny osob v mnohém nesourodých vytváří množinu homogenních jedinců. Na tu se pak lépe ukazuje prstem.

Třeba Diné nikdy nebydleli v týpí ani ve vigeamech. Jejich tradičním obydlím je hogan. Nevím, jestli někdy hromadně vyráželi na lov bizonů, ale i dnes se ještě někteří z nich živí pastevectvím. Že žádné Diné neznáte? Ale ano, jako Navahy. Jeneda by však uvítala, kdyby její lid i ostatní nazývali tak, jak označuje sám sebe, a nikoli názvem, jež obdržel od jiných. Chce se říci, že respekt začíná už u věci tak základní, jako je jméno.

Lze utéci zlému šamanovi?

Než přikročíme k diskusi o tom, zda vůbec můžeme pochopit realitu lidí v některých věcech tak odlišných od nás, zkusme se na ni nejdříve podívat. „Každý film, který není udělán lidmi, o kterých pojednává, není jejich příběhem,“ řekl mi jednou Jenedin bratr Klee. Tak jsem hodila za hlavu Vinnetoua, posledního Mohykána a dr. Quinovou s jejími indiánskými kamarády a pohroužila se do díla režiséra Zachariase Kunuka a jeho spolupracovníků a spolupracovnic. Rychlý běžec Atanarjuat sice nepelášil po prerii, nýbrž po ledu a v zimě bydlel v iglú, ale pro náš účel poslouží více než skvěle. Zůstaňme na stejném kontinentu, ale přesuňme se více na sever.

Do společenství kočovných Inuitů žijících na konci prvního tisíciletí v Igloodiku (více než čtyři tisíce let staré osídlení v dnešní kanadské Arktidě) vstoupilo zlo v podobě záhadného, neznámého šamana. S jeho ďábelským chechtotem zmizela rovnováha a duch spolupráce. Závist a zášť, intriky a nakonec i vražda vyhnaly Atanarjuata do širé ledové pustiny. Život mu zachránily tajemné síly a starý manželský pár, s jehož pomocí po vnitřním boji opět našel svou duchovní cestu a naučil se čelit lidským i nadpřirozeným nepřátelům. Podaří se mu

zlomit šamanův odkaz a obnovit harmonii mezi svými lidmi?

Starší z Igloodiku, „místa domů“, po věky udržovali legendu o rychlém běžci živou, aby mladým Inuitům předali svou životní zkušenost: je nebezpečné povýšit osobní přání nad potřeby skupiny. Intriky Atanarjuatova soka, žárlivého Okiho, hrozí uvrhnout celou komunitu do vražedného kruhu krveprolévání a msty.

Příběh Atanarjuata a jeho lidí v sobě neskrývá mnoho poezie, je spíše opakem vesměs blaženého života Apačů na azurových Plitvických jezerech. Je zrcadlem pro ty, kteří – zajisté v dobré vůli, ale naivní nevědomostí – mají tendenci životy lidí, již mají k matce Zemi blíže než my, romantizovat. Takto je však připravují o jejich opravdovost a sami sebe ušetří nelehké výzvy se s jinou realitou seriózně konfrontovat.

Legenda o Atanarjuatovi je součástí po několik tisíciletí výhradně ústně předávaného tradičního vědění a tvůrci jejího filmového ztvárnění z inuitské nezávislé společnosti Igloodik Isuma Productions své dílo z této souvislosti nevýmínají. Mezinárodnímu publiku dle vlastních slov nabízejí autentický pohled na svou kulturu a ústní tradice očima jich samotných, Inuitů.

Či jednání je pro nás pochopitelnější, a chápeme je tedy jako reálnější? S kým máme menší problém se při sledování filmu ztožnit? S chabým (a bezesporu i v rámci našeho chápání estetiky fešným) posledním Mohykánem Unkasem, bojujícím o život hezké dcery bílého muže, nebo s Atanarjuatem, tak nějak „iracionálně“ hledajícím svou ztracenou duševní rovnováhu a vzpírajícím se neblahému odkazu záhadného šamana?

Autorem příběhu o prvním jmenovaném je James Fenimore Cooper, člověk mimo domorodou komunitu, který ji použil jen jako kulisu a prostředníka pro ztvárnění vlastních představ. Autorkou příběhu druhého je komunita sama. Unkas je jen hologramem indiána, Atanarjuat je ve smyslu představení a interpretace života svého lidu reálný. Proto svou pozornost soustředíme na něj, i když je to úkol bezesporu náročnější než sledování dobrodružných polofikcí z prostředí Divokého západu.

Zde zodpovím první z výše položených otázek. Ne, neumíme věrně popsat indiánskou či jakoukoli jinou realitu odlišnou od té naší (stejně jako nepodává věrně obraz našeho světa ten, kdo stojí mimo něj). A také nemusíme. Objevují se autentická, nejen filmařská díla, jež jsou pootevřenými dvířky do realit jiných lidí. Kladou jiné otázky a nabízejí jiná řešení, než na jaká jsme zvyklí. Je však třeba mít otevřené oči a také srdce. Protože na některé úrovně domorodé tvorby nelze nahlížet profesorskými brýlemi racionálního rozumu, jak jej chápeme my. Mohou nás zrak naopak zastřít.

Lyžaři v útočišti predků

Zcela aktuálním projevem domorodé reality, o němž často nemáme ani potuchy, je boj o místo. Ten není v Severní Americe (a kdekoli jinde na světě) dávnou minulostí, nýbrž od doby příjezdu bledých tváří z jižní Evropy palčivou současností.

Obraťme pozornost k jednomu horám vrátme se k Diné. Jejich medicínami chodí na Doko'oo'sliid sbírat léčivé byliny. Své dočasné sídlo zde mají též kachinas – pro Hopi jsou Nuvatukaovi přechodným domovem

Realita rudého muže ve světě bledé tváře

Některým domorodým hrdinům rozumíme - vytváříme si je my sami a pro sebe. Jiní jsou pro nás iracionální a nepochopitelní. Foto polyfilm.at

duchů předků. Srdce i zrak k těmto štítům obrací také lid Havasupai a několik apačských a dalších kmenů. Běloši je zase nazývají San Francisco Peaks a několik desítek tisíc ročně jich zde ve sportovním areálu Arizona Snowbowl, jenž se plánuje dále rozšiřovat, holduje zimním radovánkám. Na lyžích a snowboardech sviští po svazích posvátné hory. Řečeno méně poeticky – na střet odlišných realit je zaděláno.

Konflikt o San Francisco Peaks je jako kniha dobrodružných příběhů z Divokého západu, jež nemají stejné aktéry, ale společného jmenovatele. Prochází několika rovinami. V realitě bílých sportovců a majitelů areálu je bojem o jedno místo ve fyzikálním slova smyslu a diskutovanými veličinami jsou sportovní prožitek a finanční zisk. Jde tedy o racionální úroveň materiálního a konzumního charakteru. Pro místní ochranáře jsou štíty cennou přírodní lokalitou. Otázku kladou z ekologického a částečně morálního úhlu pohledu: je třeba kvůli výše uvedeným statkům ničit životní prostředí mnoha živočišných a rostlinných druhů, z nichž jsou některé chráněné? A pro Jenedu Benallyovou a mnoho tisíc domorodých obyvatel regionu je konflikt bojem za svobodu vyznání. Vnímají jej v rovině spirituální, jež v jejich tradiční realitě zaujímá zásadní postavení. Heslo „Respect our church“ je heslem jejich reality.

Jako nám potomci Atanarjuatova plemene nabídli pohled do své reality, kde se pozemský život a celému lidstvu společné kladné i záporné emoce a povahové rysy naprosto samozřejmě prolínají se světem nadpřirozeným a včerejší není ostře odlišeno od dnešního, tak nám domorodý mediální aktivista Klee Benally ve svém dokumentárním filmu *The Snowbowl Effect* z roku 2005 přibližuje jeden z konfliktů současného světa vlastní optikou. Nenechávají za sebe mluvit jiné. Na pozadí různých událostí sdělují příběhy psané jimi samotnými. Napravují

omyly pánů Maye, Steubena, Coopera a dalších, kteří – kromě jiného – zapomněli na tradiční duchovno. Bez něj je každá diskuse o tradiční realitě původních obyvatel Želvího ostrova při nejlepším poloviční.

Ten, který tančí s vločkami

Dovolte mi představit dalšího hrdinu ze světa původních obyvatel Ameriky. Je jím Tommy Kelasket, řečený Slash, z kmene Okanagan. Duchovní matkou literární postavy je spisovatelka a aktivistka Jeannette Armstrongová, jež sama pochází z tohoto kmene, narodila se v rezervaci u kanadského Pentictonu. Samotný Slash je však zástupně pro své vrstevníky typickým dítětem generace původních obyvatel Severní Ameriky z poloviny minulého století. Ta musela sledovat, že realita bílá stále – a to značně nedobrodružným a neromantickým způsobem, s westerny to nemá nic společného – kolonizuje prostor reality rudé. Slashovu reakci na střet dvou světů Armstrongová zachytila s upřímností až brutální, s radostnými i tragickými zastávkami na životní cestě Tommyho.

Bolestný výlet do oficiálního bílého severoamerického světa sedmdesátých let minulého století pro řadu Slashových spolubojovníků a spolubojovnic skončil smrtí (ať už ji měla na svědomí láhev alkoholu, injekční stříkačka či kulka policisty). Tommy jej přežil. Našel svou cestu a duševní rovnováhu tím, že si uvědomil svůj původ. Připojil se k té části původních obyvatel země za velkou louží, kteří řešení svých problémů (a ty se od Slashových mladých let příliš nezměnily) vidí ve své tradiční realitě. Ne v přizpůsobení se realitě bílé.

„Zastavil jsem se a vztáhl paže k bílým vločkám, které kolem mne tancovaly. Cítil jsem, jak mi ten pocit stoupá do hlavy. Jako malá exploze, která se v drobných vlnách šířila celým mým tělem. Vnímál jsem zpěvnou hudbu, podle níž zvířený sníh tancoval. Cítil

jsem, jak mne uchvátila, a tancoval jsem podle zvuku, který v bílých kaskádách vířil kolem mne a zemi pokrýval slibem. Slibem, že květiny pro můj lid zase budou kvést. Věděl jsem, že jsem doma, opravdu doma a že mne má země vítala.“

Pasáž o návratu Tommyho lze vyložit různě. Jako vizi či něco magického, nadpřirozeného nebo nereálného. Armstrongová ji však dále nerozvádí, tak jako to nečiní u dalších podobných, spirituálně laděných pasáží, jež prostě jen zmiňuje v souvislosti s intenzivním prožíváním přírody jejími lidmi a které stojí v jedné řadě s posvátnými obřady Okanagan. Nejsou pro ni ničím zvláštním. Nejsou fenoménem, který je třeba podchytit a vysvětlit etnografickou vědou a jeho popis označit za nějaký inovativní literární trend. Jsou jednoduše její realitou.

Dovolte mi, abych na tomto místě sama za sebe zodpověděla otázku číslo dvě. Musím tak opět učinit vyslovením záporu, realitu indiánského života úplně nechápu. Se spoustou aspektů osoby Slashe, dalších postav románu a jejich realitou jsem se neztotožnila a řada věcí se v té mé zabydlet nedokázala. V doslovu k románu se ale píše, že kus indiána nebo indiánky je možná v každém z nás. A ten jsem v některých aspektech našla.

Mosty mezi realitami

Fritz Steuben Tekumseha a další indiány obdivoval, ale zároveň kategoricky zavrhoval věci, jimž nerozuměl: „Byl příliš moudrý, než aby věřil, že taková zaklínání mají na nemoc nějaký vliv. Chtěl jen svým zpěvem a chřestivým zvukem uchlácholit nemocného chlapce. A jiný smysl nemají ani všechna ostatní zaklínání indiánských kouzelníků.“ Hodnotil dle svých zkušeností a měřítek. Šamani byli v jeho očích kouzelníky a zpěvy a rituály na uzdravení zaklínáním. Steuben se tak neliší od mnoha současných bledých tváří, jež své rudé bratry a sestry sice „respektují“, ale stále mají potřebu jejich jed-

nání či projevy jejich kultury soudit a škatulkovat do přihrádek mýtů, pověr, iracionálního jednání. Jsou vzdáleni tomu přiznat projevům jejich realit (zde musím opět zdůraznit, že se opravdu nejedná o jednu jedinou) status filosofí, náboženství a holistického chápání světa.

Současná tradiční realita původních Američanů nestojí v rozporu s moderním světem, jak by se mohlo zdát. V žádném případě není návratem do doby před příjezdem slavného „objevitele“. Třeba Jeneda, Klee a jejich mladší bratr Clayson to příležitostně pořádně „ohulí“. Obdivují Ramones a hrají muziku, jež má blízko k punku. Na turné své kapely Blackfire oslovují publikum všech barev a realit a k tomu si zvolili univerzální řeč hudby. Jsou jedním z mostů mezi realitami.

Realitu původních obyvatel Želvího ostrova věrně popsat neumíme, asi ji ani nikdy zcela nepochopíme – a nevidím v tom problém (zodpovídám otázku číslo tři). Je ale přínosné se o to snažit, zcela v duchu starého moudra o cestě, jež je cílem. Kultivujeme si tak vlastní schopnost tolerance a respektu k odlišnému, přestáváme být skálopevně přesvědčení o vlastní pravdě (i když dobře zamýšlené) a třeba se také v nějakém aspektu odlišné reality najdeme. Možná nám pomůže zodpovědět některé z vlastních otázek.

Společnost Igloolik Isuma Productions a Atanarjuat, nezisková organizace Indigenous Action Media a její dokumentární snímky nejen o San Francisco Peaks, Jeannette Armstrongová a její Slash, sourozenci Benallyovi a jejich hudba. Ti všichni a nespočet dalších činných na poli kultury i na ulici apelují na urovnání konfliktů mezi realitami. Neberou nám tu naši a nenutí nám ty své. Požadují pro ně ale důsledný respekt. A to je velká výzva.

Autorka působí jako odborná pracovnice v oblasti chemie životního prostředí v Brně; je redaktorkou časopisu A-kontra.

Tance kolem trávy

Mediální marihuanová mytologie

Konopí je jedním z nejčastějších předmětů mediálních sporů. Za desetiletí diskusí se novinářům, autorům publikací o marihuaně, ale i politikům podařilo přivést na svět množství negativních i pozitivních mýtů, které rozkrývá odborník na problematiku užívání návykových látek.

IVAN DOUDA

Při návštěvě některých knihkupectví (včetně Levných knih) jsem znovu a znovu překvapován množstvím literatury o marihuaně. Před cca 17 lety jsem psal předmluvu k první útlé knížce, jež u nás na toto téma vyšla, a bylo to vnímáno téměř jako odvaha či provokace.

Zkušenost s marihuanou se stala fakticky statistickou normou mladé generace. Stále je u nás ale jedna třetina stíhaných drogových trestných činů právě kvůli „trávě“. Mezi novinkami či zprávami o marihuaně v médiích jde zpravidla z 90 % o objevování již objeveného, a jen v 10 % jde o poznatky nové. Omílané i nové argumenty se téměř bez výjimky nakonec vztahují ke slovům, jako je legalizace, represe, tolerance a dekriminlizace.

Ďábel a odrazový můstek

První obecný mýtus se pojí přímo se slovem droga. Je používáno běžně, jako by drogy tvořily jednotnou skupinu se stejnou značkou Ďábel. Jenže droga není ďábel. Je to jen substance, která dokáže ovlivnit lidskou psychiku. Marihuana je prostě rostlina – konopí. Pokud je ve hře ďábel, je ukryt již od počátku v člověku.

Zřejmě nejrozšířenějším tvrzením – mýtem o marihuaně je to, že kdo okusí, skončí s vysokou pravděpodobností (kolem 70 %) na tvrdých drogách. Toto vysvětlení zřejmě pochází ze špatně dělaných či interpretovaných výzkumů před desítkami let, které se ptaly heroinistů, jaká byla jejich „první droga“. Mimochodem alkohol či cigarety nebyly brány v potaz, a přitom ve většině ony byly tou první drogou. V podstatě je to podobné jako prohlásit, že vstupní branou k alkoholismu je mateřské mléko, protože tehdy poprvé dotýčný nasával.

S tímto mýtem zřejmě souvisí i přeceňování jakýchsi mezinárodních žebříčků konzumace drog. Ty jsou milovány médii a někdy účelově zneužívány politiky. Vypadá to, že v marihuaně jsme

jedničky – nebo alespoň v čelné skupině zkoumaných zemí. Jenže u nás je, na rozdíl od mnohých jiných zemí, zvláště kolem marihuany velmi otevřená atmosféra. Lidé (i někteří politici) se nebojí přiznat, že okusili. Koneckonců, pokud připojíme další kritéria, jako stárnutí lidí na tvrdých drogách, u některých drog (včetně marihuany) pozorovatelný úbytek počtu konzumentů, minimální výskyt HIV mezi lidmi na drogách, pak je hodnocení drogové situace úplně jinde. To ovšem neznamená, že se neobjeví nové, módní drogy (především kokain, crack).

Závislost na marihuaně

Dalším marihuanovým bludem je mýtus závislosti. Závislost na marihuaně jistě existuje, pár závislých jsem za těch třicet let viděl. Je to však jev poměrně vzácný a častěji jde o jakýsi návyk na určitý styl života a pocit. Chybí většinou nutkavá, nezadržitelná psychofyzická touha drogu vzít. Zároveň ale často chybí i motiv ji nebrat. Zřejmě vyžaduje specifickou psychickou dispozici. Ve srovnání s alkoholem, kde je riziko závislosti kolem 4 %, jde spíše o promile. Někdy se mluví obecně o osobnosti nastavené k jakékoli závislosti – od alkoholu přes jídlo, sex až po práci či moc.

Do oblasti pověr patří i srovnání, jež marihuanu pokládá za drogu „tvrdší“ a nebezpečnější než alkohol. Toto tvrzení zřejmě vychází z historicky krátké zkušenosti s konopím. Vzájemná averze mezi alkoholiky a toxikomany je velmi ilustrativní. Podle mé zkušenosti z protialkoholního i protinealkodrogového působení jsou obě tyto drogy zhruba stejně rizikové. Závislostí či agresí je ovšem v případě marihuany méně, je ale drogou zakázanou, kriminalizovatelnou a méně sociálně zažitou, a také dlouhodobě v těle zjištěitelnou.

Smyslenka, že zákazem drogy se lidé budou řídit a poslechnou moudrá doporučení osvědčených, se váže ke všem ilegálním drogám. Zákazy jistě fungují u části populace, tedy té, která se dá zastrašit, která má co ztratit, která by ale při dobré informovanosti o rizicích drog i tak nešla. Zcela se podceňuje opačný efekt zakázaného ovoce. Jde zřejmě o jeden z nejsilnějších lidských motivů vůbec a vztahuje se nepochybně k lidské „vášnivosti“, která tak často odsouvá rozum až na x-té místo, a lze jej sledovat na jiných, tolerovaných (horo-lezectví, Formule 1) lidských činnostech. Návykovost slávy či moci rozhodně předčí návykovost marihuany a možná i heroinu. Opravdu účinnou regulaci ve vztahu k drogám zřejmě vytvořila „primitivní“ společenství a kultury, které používají buď všeobecně přijímaný a respektovaný systém náboženských předpisů, nebo umožňují legální užití drogy v určitých orgiastických obdobích. Samozřejmě pod dohledem zkušených kněží, šamanů – tedy přírodních odborníků. Naše konzumní společnost v tomto ohledu selhává a pošetile chce nahrazovat regulaci vnitřní zvýšeným tlakem zvnějšku – represí.

Hulit pro zdraví

Z jistého úhlu pohledu se stávají jakýmsi mýtem i léčivé možnosti marihuany. Sám

jsem byl několikrát překvapen, jak účinně dokáže marihuana pomoci nejen s některými kožními a očními potížemi, ale také v případě roztroušené sklerózy a dalších vážných chorob. Hloupostí je ovšem přesvědčení, že „když je tráva léčivá, mohu denně masivně hulit a budu zdravější“. Jde o stejný princip jako s legálními medikamenty.

V poslední době je ve hře zajímavý fenomén na hranici mýtu, jenž zřejmě také souvisí se zkušenostmi kolem alkoholu. Policejní silniční kontroly dnes mají k dispozici testy (na moč či stěry z kůže), které prokazují přítomnost THC, tedy užití marihuany. Nedokážu ovšem odlišit, zda jde u řidiče o aktivní metabolity, které skutečně mohou velmi vážně ovlivnit vnímání, reakce i způsob jízdy, nebo o již „neškodné“ neaktivní složky, které lze zjišťovat i po několika týdnech po požití. Jde ovšem o důvodně podezření, a tak je praktikováno pravidlo „udeř a pak se podívej, koho jsi udeřil“.

Reflexe a legalizace

Určitě je nutné se také zmínit o asi nejrozšířenějším mýtu, který se týká často nepřímě i drogových problémů. Člověk má o sobě jakousi představu – v tomto případě, že dokáže věci zvládat, ukočírovat. Tou bohužel často trpí velmi inteligentní i velmi vzdělaní lidé. Návyk přichází obvykle pomalu a oslabuje schopnost realistického pohledu na sebe.

O mýtech se dá hovořit i v souvislosti s takzvanou legalizací marihuany. Samotné slovo legalizace se stalo spíše různě vykládanou nálepkou, strašákem či bojovým heslem, nikoliv alespoň trochu definovaným pojmem. Specialisté z nestátního sektoru mluví o dekriminlizaci užívání, o možnosti medicínského využití a z hlediska zákona o oddělení marihuany od ostatních drog, případně o možnosti vypěstování trávy pro svoji osobní potřebu nebo o tzv. sdíleném vypěstování – aniž by byly ve hře peníze. Plná legalizace ze dne na den by nebyla optimální a už vůbec ne reálná.

Odkazy na Holandsko jsou také téměř mytizovaným nedorozuměním. V Holandsku či některých jiných západních zemích nejsou marihuana a další tzv. měkké drogy legalizovány, ale jejich prodej, případně výroba-vypěstování jsou tolerovány. Tamější zákonodárství zná pojem opportunity (příležitost), který umožňuje oficiálním autoritám nezasáhnout při porušení zákona a tolerovat věc dle dohodnutých pravidel. Naš zákonný systém to neumožňuje, a tak vlastně nutí policii zasahovat i při zjevně kontraproduktivnosti zákroku.

Nepoučitelnost a setrvačnost je v oborech lidské vášnivosti extrémní. Mimochodem čerstvé, vědecky fundované odhady u nás konstatují, že je zachyceno zhruba 1 % u nás spotřebovaných drog. A to příslušné orgány přitom pracují vcelku dobře. Přesto je na represí vynakládáno na státní úrovni cca 90 % finančních prostředků. Na místních úrovních je poměr represe vůči oblasti „redukce poptávky“ (prevence, léčba) přece jenom o trochu lepší. To je ale velké a samostatné téma.

Autor je zakladatel nadace Drop In.

přešlap

Dezorientace

Poslední loňské číslo kulturní přílohy Lidových novin Orientace s podtitulem Speciál přineslo na několika stranách souhrn toho nejdůležitějšího, co se skutečně v roce 2008. Bohužel ale právě kultura, kterou tentokrát připravili kulturní redaktori Lidových novin, dostala dost na frak. Darina Křivánková se v rámci třiceti plánovaných filmových premiér zamýšlí nad tím, že kvantita není kvalita, Tomáš Baldýnský zase skrze pirátství poukazuje na možná už opravdu přicházející a dlouho marně očekávaný boom elektronických knih. Metodu PrintOnDemand (vytištění textu v knihovně) přitom považuje za „vyložení špatný směr“. Webové vydavatelství Lulu.com mezitím oznámilo, že od roku 2002 už na objednávku vytisklo přes 200 tisíc titulů, z toho 14 tisíc jen během loňského listopadu. V roce 2007 pak začaly americké univerzitní knihovny nabízet možnost vytisknout papírové nedostupnou knihu přímo pro čtenáře, který ji potřebuje.

Podle Jany Machalické bude kulturní osobností roku 2008 Dagmar Veškrnová-Havlová. Její návrat na divadelní prkna je však událostí spíše pro bulvár. Hned dvakrát v Orientaci najdeme zmínku o Harrym Potterovi – jednak v souvislosti s vydáním českého překladu posledního dílu na konci ledna, podruhé o filmu Harry Potter a princ dvojí krve. Nejočekávanějším snímkem roku pak je zřejmě filmový remake seriálu Taková normální rodinka Fan Vavřincové, kterému je věnován hned celý sloupec. Hudbu a částečně i film a literaturu hledejme nejen na stránce věnované kultuře, ale i v rubrice společnost. Zatímco filmový festival v Karlových Varech najdeme pod kulturou, festival v Cannes už pod společností. Vydání dalšího dílu Jamese Bonda, tentokrát od spisovatele Sebastiana Faulkse, se nepochopitelně dostalo do rubriky společnost. Zmínka o finále hudební soutěže Eurovíze do Orientace nepatří snad vůbec. S Orientací se čtenář tentokrát trochu ztrácí...

Jiří G. Růžicka

Když nejmilejší knížka byla kuponová

Posedlost Tomáše Ježka

Zcela nedávno vyšla publikace Tomáše Ježka *Zrození ze zkušavky s podtitulem Svědectví o české privatizaci 1990–1997. Zatím největší pozornost, zdůrazněnou také na knižní obálce, vzbudil údaj, že v roce 1996 bylo z privatizačních fondů ukradeno na padesát miliard korun.*

JIŘÍ VANČURA

Čtenář povzbuzený nadějí, že uvnitř knihy Tomáše Ježka najde zajímavé údaje o kriminální stránce historicky největšího majetkového přesunu v českých zemích, bude zřejmě zklamán. Autor a jeden z tvůrců privatizace a už jedenáct let docent národního hospodářství na Vysoké škole ekonomické, přepracoval pro širší veřejnost svá vysokoškolská skripta a nepřekračuje v nich rámec univerzitní korektnosti. Hledáme-li osobitě, do značné míry provokující svědectví z první ruky, musíme se vrátit k deset let staré práci Petra Husáka *Budování kapitalismu v Čechách (Rozhovory s Tomášem Ježkem)*, která sice nebyla autorizována, ale zároveň je připomínána jako Ježkovo dílo v nakladatelském představení autora. Těžko si tento postoj – jdi ode mne, pojď sem! – vysvětlit jinak než Ježkovou nechutí vyvolávat konflikty.

I když ekonomie na nejvyšší úrovni není naším oborem ani hlavním předmětem našeho zájmu, je poučné věnovat Ježkovu svědectví pozornost. Připomenout si nebo poznat například rozdíly mezi tzv. velkou a malou privatizací, vrátit se do dnů před dvanácti lety, kdy české domácnosti zakoupily na 12 milionů kuponových knížek (po 1035 Kč za kus), zamyslet se spolu s autorem nad potřebností (nebo škodlivostí?) zahraničního kapitálu atd. Snad poněkud kratší mohly být údaje o tehdejší ministerstvu privatizace a technice Fondu národního majetku, a to ve prospěch konkrétních postojů konkrétních lidí k jednotlivým otázkám privatizace.

Chvála připravených

Tomáš Ježek nepatří pouze k protagonistům privatizace, ale k jejím tvůrcům. Ve svém svědectví vyzvedá lví podíl skupiny sprátených ekonomů, formující se od poloviny šedesátých let. Pozdější normalizační režim, jak svědčí autor, tuto skupinu téměř hýčkal v naději, že mu pomůže najít kouzelnou formuli, která řízené hospodářství přemění ve výkonou ekonomiku bez ztráty mocenských pozic. Cestu ze slepé uličky, do níž ji zavedla průprava v marxistické politické ekonomii, ukázala této skupině ekonomů středního věku odborná západní literatura, zejména dílo Friedricha Hayeka, jehož *Práci, zákonodárství a svobodu* Tomáš Ježek koncem osmdesátých let přeložil a do značné míry převzal jako výchozí bod privatizace, když pro ni dozrál politický čas.

Od autora nelze očekávat kritický vztah k základům české privatizace, byl jejím nadšeným spolutvůrcem a šestou dekádu považuje za nejšťastnější a neplodnější

Viktor Kolář: Lidé čekající na kuponové knížky. Ze souboru Ostrava, 1992

dobu svého života. Všechno, co realitu privatizace zpochybňovalo či zpochybňuje, označuje Tomáš Ježek za „třetí cestu“, za dílo „osmašedesátníků“, za připomínky diletantů či neschopných závistníků, které nevyžadují vážnou pozornost. Zde jako by liberálně založený docent přejímal nejen názor, ale i vrchnostenský postoj svých někdejších kamarádů a stává se nespravedlivým. V seznamu literatury, který do publikace zařadil, nenajdeme podstatná a relevantní stanoviska, s nimiž bylo účelné se vyrovnat, a pokud se zde staví piedestal „otců privatizace“, působí vynechání některých skutečností až nezdvořile.

Z Ježkova zaujetí pro cestu, kterou nalezl u Hayeka a dalších, je patrná až určitá posedlost, příznačná pro objevitele pravdy. Svě *Zrození ze zkušavky* (také tento slogan lze připsat na vrub autorovy erudice a vtipnosti, jimiž svá svědectví často provází) předznamenává Tomáš Ježek vlastním „patnácterem“, v jehož čele stojí premisa: „Vnímej bedlivě veřejné mínění, nepodeceňuj ho, nech se vést jeho hlavním proudem. Je přirozeně na straně soukromého vlastnictví. Na to se můžeš spolehnout.“ Ale o jedno přikázání dále radí: „Neposlouchej obtížisty a nediskutuj s nimi. Argumentace proti principu budou vždycky v početní převaze.“

Jak tedy? Hlavní proud, nebo početní menšina? Žili jsme – Tomáš Ježek a mnozí ostatní – ve stejné době ve stejné zemi? Spíš v různém prostředí. Je přirozené, že jak autor, tak jeho přátelé po letech nejprve upřímného a pak spíš předstíraného hledání dospěli k pevnému závěru, že žádá z podob „reálného socialismu“ nemůže splnit naděje, které do něj zmiňované „veřejné mínění“ vkládá. Odtud jejich nadšení pro kapitalismus. Patří však k němu nezbytně i přehlížení názorových odpůrců nebo tvrzení, že každá „třetí cesta“ je pouhým návratem ke zprofanované minulosti?

Od spolutvůrce české privatizace lze sotva očekávat porozumění pro vývojové alternativy. Vysokoškolský učitel, jehož posláním je připravovat nové generace na vnímání společenského pohybu, by naopak neměl vytyčovat bariéry a stavět výstražné tabulky ve směru třetích cest. Když pro nic jiného, tedy aby v žácích

po sobě zanechal představu učitele, který zůstává dalšímu vývoji otevřený.

Vina a odpovědnost

Vraťme se ke stránkám, které bude řada čtenářů v Ježkově knížce hledat, i když zpravidla marně.

Autor, po dva roky jeden z čelných tvůrců a představitelů české privatizace a po dalších pět let vedoucí funkcionář kapitálového trhu, nevidí celou situaci, na níž se podílel, pouze růžovými brýlemi. Zaznamenává nejen obtíže, ale i chyby, k nimž jistě i přispěl, kritizuje ovzduší, které privatizaci deformovalo v politickém, jmenovitě stranickém zájmu. Líčí dost otevřeně rozpory, které měl s federálním ministrem financí a po roce 1992 předsedou vlády, rozpory, za něž do jisté míry zaplatil absencí v Klausově vládě. Také charakteristiky Václava Klause jako člověka panovačného, cílevědomého a ješitného leccos z tehdejší atmosféry prozrazují. Aniž to prokurátorsky vyslovuje, za vinu tehdejšímu předsedovi vlády klade zejména ztrátu již zmíněných padesáti miliard korun.

Jde o neblahý vývoj, k němuž došlo v investičních privatizačních fondech po velkém rozdělení společného, tzv. národního majetku. Z velké blahověle ministerstva financí byla vydána více než 550 žadatelům potřebná licence, a to ještě dřív, než existoval potřebný právní rámec. V tomto období, na jaře 1992, jsou publikovány výzvy jednotlivým držitelům akcií (držitelům investičních kuponů), aby pod příslibem zdesateronásobení svých vkladů do roka vložili svůj získaný majetek do investičních fondů. Víc takových Viktorů Kožených!, nechává se slyšet Václav Klaus, zatímco na druhé, politicky méně angažované straně vzrůstá obava, zda si někteří zakladatelé fondů majetek svěřený ke správě dokonce nepřivlastní.

Se svou obavou se již v únoru 1992 obrací prezidium Fondu národního majetku na Václava Klause, dopis však zůstává bez odpovědi. Zájem drobných akcionářů dokázala na svém teritoriu zabezpečit slovenská část FNM, jejíž legislativa se stala pozdějším vzorem pro úpravu federální - s jednou velmi podstatnou výjim-

kou, kterou Tomáš Ježek s jistým eufemismem nazývá „dávlem skrytým v detailu“. Ve slovenské úpravě se kapitál fondu snižuje o částku, kterou do něj zakladatel fondu vložil, takže úloha zakladatele na valné hromadě byla – jak také má být – čistě správcovská. Jestliže základní kapitál 100 tisíc korun, který zakladatel do fondu vložil, mu na Slovensku neumožňoval majorizovat drobné akcionáře a ovládat celý majetek fondu, česká verze tuto pojistku nepřijala, naopak „zakladatelské akcie“ uznávala. To vedlo k arogantnímu pocitu, kdy se zakladatelé považovali za vlastníky a fondy, tedy soubor svěřených akcií, prodávali, kupovali, v neprospěch drobných vlastníků zašantročovali.

Tuto ve skutečnosti téměř krádež prostou označuje Tomáš Ježek jako tunelování, třebaže známe řadu dalších tunelářských praktik, které zpronevěram fondů předcházely i je následovaly. Nejde mu o nalezení eufemismu, naopak se této krasomluvě vysmívá: „Vskutku, žádné Boží přikázání nezakazuje tunelovat.“

Když rajskou dobu rozkrádání ukončila zřízením regulačních mechanismů vláda Josefa Tošovského, zmizelo už z majetku investičních fondů téměř 50 miliard korun. Zavřela se nad nimi voda, tuzemská i karibská. Úctyhodná částka, zároveň ovšem pouhá část nelegálních majetkových přesunů spojených s privatizací. Nikdo se už nedopočítá do haléře ani do milionu. Zůstane zapomenuta, ztráta jako rána osudu, z níž se snad časem vyhrabeme. Mnohé analýzy a konkrétní svědectví ukazují, že postup, který umožňoval pirátské praktiky, na jedné straně hromadící loupežné majetky, na druhé zbavující občany jejich podílu, vyplynul z počinání a koncepcí Klausovy vlády a do značné míry jejího předsedy. Vzhledem k uplynulému času a okolnosti, že v mnoha případech „nebyl porušen zákon“ (jak také porušit zákon, který neexistoval?), nelze produktivně uvažovat ani o odpovědnosti vyplývající z péče řádného hospodáře. Zbývá jen otázka, zda si zasloužíme, aby v čele státu stál politik pevně spojený s charakterem české privatizace devadesátých let.

Symbol této privatizace, kuponové knížky, jichž tehdy do českých domácností přibýlo na dvanáct milionů, nelze samozřejmě ztotožňovat s literaturou, tak jako mezi ni nepatří knížky spořitelny. Zkusme se však zamyslet nad dominantním vlivem knížek kuponových a současným odlivem zájmu o literaturu, která formuje generace. A také ovšem nad obsahem hesla o svobodě, jímž byla nesena hromadná občanská vystoupení před osmnácti lety. Je výklad tohoto pojmu v novoliberálním pojetí cílem, k němuž máme směřovat, nebo je pro dnešek i budoucnost vhodnější svoboda občanů usilujících nejen o vlastní prospěch?

Úvaha o české privatizaci nemusí přinášet ani jen nekritickou oslavu, ani jen pláč nad rozlitém mlékem.

Autor je historik.

Tomáš Ježek: *Zrození ze zkušavky.*

Svědectví o české privatizaci 1990–1997.

Prostor, Praha 2007, 226 stran.

Chèque Déjeuner. Radost, která šetří.

Jídelní kupony. Každodenní chvíle pohody, které potěší i ušetří.

Jídelní kupony patří k nejoblíbenějším zaměstnaneckým výhodám. V současnosti se díky stravenkám Chèque Déjeuner pohodlně stravuje více než 250 000 zaměstnanců po celé České republice. Stravenky jsou daňově uznatelným nákladem, nepodléhají dani z přidané hodnoty. Navíc jsou osvobozené od daně z příjmu a odvodů na sociální a zdravotní pojištění. Jídelní kupony obdržíte v praktické šekové knížce včetně exkluzivních slevových kuponů!

UNIŠEK. Čtyři možnosti výběru, které potěší i ušetří.

Jedná se o poukázku, která v sobě zahrnuje 4 další: Šek sport, Šek kultura, Šek zdraví a Šek vzdělání. Poukázka je přijímána v široké síti smluvních provozovenců: sportovních a kulturních zařízeních jako jsou bazény, solária, fitness, relaxační centra, kina, divadla, zdravotních a vzdělávacích zařízení typu lázně, lékárny, masáže, rehabilitace, jazykové školy, autoškoly a celá řada dalších po celé ČR!

Šek dovolená. Bezstarostný odpočinek, který potěší i ušetří.

Šeky dovolená jsou přijímány v široké síti cestovních kanceláří, lázní a hotelů. Je to originální způsob jak odměňovat a šetřit zároveň, protože poukázky jsou osvobozené od daně z příjmu a sociálního a zdravotního pojištění na straně zaměstnance. Výše příspěvku je libovolná až do 20 000 Kč na zaměstnance a rok! Navíc máte možnost využít speciálních slev, které majitelům Šeků dovolená nabízejí někteří naši partneři jako bonus.

Dárkové kupony CADHOC. Překvapení dle vlastního výběru, které potěší i ušetří.

Jednoduchý a administrativně nenáročný způsob motivace zaměstnanců. Odměna, která nepodléhá dani z příjmu ani odvodům na sociální a zdravotní pojištění. Tato odměna může činit až 2 000 Kč na zaměstnance za rok. Odměňujte své zaměstnance, motivujte je k lepším pracovním výkonům a zároveň posilujte jejich pocit sounáležitosti s vlastní firmou nebo institucí. Dárkový kupon je viditelný výraz Vašeho zájmu a uznání.

Le Chèque Déjeuner s.r.o. | Kolářská 10 | 14000 Praha 4

telefon 2221 2721 2222-23 | fax 2221 2721 2222 | e-mail kultura@cadhoc.cz | web: www.cadhoc.cz

Koláž z archivů i vzpomínek

Petr Placák o svém spisu u StB

Co se dá udělat se spisy, které na statisíce lidí vedla komunistická tajná policie? Je možné je spálit. Je také možné dokumenty obsahující detaily ze života odpůrců i stoupenců režimu zamknout a pustit k nim jen někoho. Nyní se archivy stávají čím dál častěji podkladem pro práce historiků. Ovšem dochované dokumenty jsou (často nevíтанou) připomínkou, která klade velmi osobní otázky po způsobu života a jednání v době komunismu velké části současné dospělé populace.

FILIP POSPÍŠIL

Petr Placák se v knize *Fízl* rozhodl komentovat materiály, které Státní bezpečnost k jeho osobě pořizovala. Nápad to není úplně originální, podobně již v roce 1997 britský novinář Timothy Garton Ash „vyšetřoval“ pozůstatky činnosti svých vyšetřovatelů z řad východoněmecké tajné policie Stasi (česky vyšlo jako *Svazek* v Nakladatelství Lidové noviny 1998). V českém prostředí je však podobný přístup výjimečný. Konfrontace pamětníka s archivními materiály v sobě skrývá velké možnosti (může podpořit proces vzpomínání, doplnit dochované údaje o vlastní verzi, přiblížit souvislosti), ale samozřejmě také rizika. Lze věřit, že pravda vždy nakonec osvobozuje. „Pravda“ zvláštního typu dokumentů tajné policie však také umí lámat charaktery, zatemňovat a manipulovat. Byla zaměřena na šíření nenávisti. To na mnoha místech dokazuje právě Placákův *Fízl*.

Historie s pomlkou

Knihu charakterizuje sám autor jako esej. Text na mnoha místech skutečně esej připomíná. V těch nejsilnějších pasážích by se pak možná dalo mluvit i o reportážní novele – například hned v počátcích při líčení prvního setkání autora s fízly, které dokonale zachycuje syrovou atmosféru normalizačních Střešovic i reakci dítěte na něj. Publikace však obsahuje i celé

stránky přetištěných archivních dokumentů, a nejen ty, které se vztahují přímo k autorově osobě. Placák se hned v úvodu zmiňuje, že v první části „fejetonu“ vychází ze spisu *Fagot*, který na něj vedla tajná policie v letech 1982–1985. Pro další léta, kdy se Placákovy aktivity v rámci disentu ještě vystupňovaly, se však spis, který na něho vedla StB, nedochoval. V prosinci 1989 se jej zřejmě tajné policii podařilo zničit. Jen částečně ho tak v knize nahrazují rozmanité dokumenty, produkované jak tajnou policií, tak oficiálními médii či opozičními skupinami. Bohužel, ohledně období či situací, které vybrané dokumenty nepopisují – například Placákovy působení v Plastic People of the Universe nebo vztahy a osobnosti undergroundu –, zůstává i autor dosti mlčenlivý.

Placákovi se však celkem daří prostřednictvím zvolených dokumentů, živých historek i nepřiliš systematických komentářů objasňovat nejen principy fungování tajné policie, ale do určité míry i limity její zdánlivé všemocnosti. Fízlové se neodvážejí zlikvidovat vznikající nezávislé iniciativy, zabránit otevřeným demonstracím, „zmlazením“ autora před významnými událostmi, zajistit efektivní účast různých jednotlivců či institucí v represivních opatřeních proti němu atd. Kromě toho dokumenty mnohdy poodhalují profesní neschopnost či ignoranci estébáků.

Na druhé straně však i Placák přiznává svým nepřítelům schopnost poměrně přesného zhodnocení situace, rozsáhlý soubor spolupracovníků i institucionálních mechanismů, které jim umožňovaly dalekosáhle ovlivňovat život lidí. Přiblížené triky, úskyky, schopnost improvizace a rychlého úsudku i silná vůle, která z Placákova popisu boje s celou mašinerií vysvítají, jsou osvěžující a možná pro současné i budoucí aktivní občany i inspiřující. Boj nikdy nepřestává. Ani pro Placáka. Ovšem otázkou je, s kým, o čem a pro co se vede. A zde spočívá zřejmě největší slabina *Fízla*.

Zatracení namísto analýzy

Jednou ze základních zbraní slabých a utlačovaných je nadávka nebo znevažování protivníka. I jemná bytost, politická vězeňkyně Dagmar Šimková, popisuje ve své knize *Byly jsme tam taky* (vydané v roce 2007), jak se během svého čtrnáctiletého žalářování v průběhu padesátých a šedesátých let psychicky bránila teroru svých vězňů tím, že si je představovala v nedůstojných situacích. Muži, který se bití a šikanování nemůže kvůli přesile bránit fyzicky ani institucionálně, nelze nějakou tu nadávku zazlívát. Naopak. Je v dané situaci přirozeným způsobem odporu, očistným mechanismem. A pomůže i vrhnout ostřejší pohled na osobu či popisovaný děj. Může ale i zatemňovat. Placák odsudky a urážkami vskutku nešetří a překročením míry nejen znevažuje samotný text, ale do určité míry i svou vlastní oběť. Snaží se argumentovat, že tupost režimu a jeho nohledů způsobila, že represe namířené proti jeho odpůrcům nutně míjely svůj cíl. Špatní kamarádi prý kvůli opatřením tajné policie odpadávali, vyhazovy ze zaměstnání poskytovaly svobodu k opoziční činnosti, vyhození z vysoké školy bylo případem, kdy estébáci sedli Placákovi na lep, „psychologické“ postupy vyšetřovatelů nebo rozháněčů demonstrací podněcovaly odpor. Taková tvrzení do určité míry bagatelizují tragédie zlomených charakterů, rizika uvěznění pro příživnictví či omezení možnosti profesionálního či intelektuálního rozvoje a příliš nevysvětlují, proč ke změně v Československu došlo tak ztuhla a pozdě. Silná slova v textu také mnohdy nahrazují citlivé předevo vzpomínek nebo hlubší ponor analýzy.

Konfrontovat pachatele zla a tvůrce dokumentů tajné policie je možné různě. Zmíněný T. G. Ash se rozhodl donášce i „své“ estébáky navštívit a požádat o vysvětlení a podání své verze. Tím se mu dostalo nejen mnoha vyhýbavých odpovědí, ale i odhalení mechanismů minulého i současného systému. Po Placákovi, do jehož života zasáhl boj s komunistickým režimem nepochybně více a tvrději, je asi těžké požadovat, aby zpovídal své estébáky, jako to udělal s kolegy z undergroundu. A má samozřejmě pravdu, že čelit minulosti se jistě dá i podněty k trestnímu stíhání. Iniciativa přitom ale zůstává na straně autora jen zdánlivě. Dokumenty StB totiž při takovém přístupu poslouží především k opakování starých bitev za pomoci starých zbraní. Prostor pro nový vhled, inspiraci či dokonce katarzi tím autor omezuje.

Petr Placák: Fízl. Torst, Praha 2007, 316 stran.

Stanislav Peška: Praha, Václavské náměstí, leden 1989

DOC AIR

CELOROČNÍ PROSTOR PRO DOKUMENTÁRNÍ A EXPERIMENTÁLNÍ FILMY PŘÍSTUPNÉ ONLINE

- filmy si můžete prohlédnout nebo stáhnout v kvalitě DivX či DVD
- české i zahraniční dokumenty a experimenty
- filmy z programové nabídky MFDFF Jihlava
- vyplněním online přihlášky mohou sami producenti nabídnout své filmy portálu Doc Air
- za tematickou i estetickou kvalitu děl vybraných pro portál ručí dramaturgická komise
- každý týden jedna novinka

Díla režisérů: Ulricha Seidla, Heleny Třeštíkové, Miroslava Janíka, Petra Kerekesa, Jürgena Letha, atd.

www.doc-air.com

Portál spravuje Střední škola filmová a televizní Praha 10

ART'S BIRTHDAY 2008
/ FOREVER YOUNG /

17.1.08 | 21:00 | éter

SIXTIES RELOADED
pochybnost české avantgardy 60. let

ON AIR: 21:00 ČRo 3 – VLTVA

JAROMÍR TYPLT
anotované autorství čtení – Interakce boku slova / Vltva / Mladá Boleslav

MARTIN JEZEK
improvizovaná scénická performance improvizace perliček / Mladá Boleslav

URAN / URAN / URAN
experimentální dílo na motivy 'Bogdanu Brezovic' Milana Křížka

EBU RELOADED
improvizovaný remix živého satelitního vysílání EBU

ON LINE: 21:00 <http://www.rozhlas.cz/artists-birthday>

JAROMÍR TYPLT MARTIN JEZEK URAN / URAN / URAN EBU RELOADED

LLOYD DUNN / LLOYD DUNN
mikroscopická rekonstrukce skladby Jana Čechyho / Mladá Boleslav

MICHAL KINDERNAY
audiovizuální příběh díla Aloise Pinara, skladatele a teoretika

VDICE AZ

V prosinci 2007 vychází 52/53 dvojčíslo revue

ANALOGON

SURREALISMUS - PSYCHOANALÝZA - ANTHROPOLOGIE - PŘÍČNÉ VĚDY

věnované tématům

Film & Černá a bílá jezera

Z obsahu:

J. Fulka: Postava a gesto; J. Švankmajer: Tělo, hmat a smrt aneb Legenda o sv. Starostě; R. Cardinal: Myšlení skrze předměty: přítomnost předmětů v raných filmech Jana Švankmajera; D. Jařab: Hlava – ruce – srdce (Kopf – Hände – Herz); F. Fellini: Hlas Luny; P. Král: Soukromá seance; K. Vachek: Závěš, kniha pomofolk pod vlivem Griffithovy *Intolerance* a Tatiho *Prázdnin pana Hulota* aneb Vznik a zánik Československa (1918–1992); S. Ulver: Jak je důležité být v balíku aneb Vně a uvnitř; M. Šebek: Černá a bílá jezera dětství; J. P. Jiménez: Sen jako bi-logická struktura; A. P. de Mandiargues: Tam, kde jsem; M. Jůza: Konfrontace fyzikálního a biologického času a „extrapolace biologického času do prenatálního stavu“; C. G. Jung: Enaticdromie; B. Pavelek: Buržoazní společnost; J. Stern: Jak perverzní Lora vyhrála nad Bohem; P. Greenacrová: „Můj vlastní vynález“: Zvláštní krycí vzpomínky pana Lewise Carrolla, jejich forma a původ (dokončení z čísla 50-51); M. Caňko: Surrealismus a existencialismus ve světle moderny II; A. Césaire: Zošit o návrate do rodného kraje; J. Švankmajer: Afrika (fragmenty cestovního deníku); K. Piňosová: Vnitřní cestopis (II. část); E. Ranpo: Lidské křeslo; P. Linhart: Fakta k případu Edgara Allana Poea; D. Motyčková Weston: Spojité nádoby: André Breton a jeho ateliér, domov a osobní muzeum v Paříži

Vydává: Sdružení Analogonu, Mezivřší 31, 147 00 Praha 4

(tel. 244 460 258, e-mail: dryje@surrealismus.cz)

Distribuce: KOSMAS, spol. s r. o., Lublaňská 34, 120 00 Praha 2

(tel. 222 510 749; www.kosmas.cz);

předplatné: Eva Dryjová, tel. 607548259, e-mail: evadryj@hotmail.com

Se závojem i bez něj

Muslimské ženy třikrát jinak

Zuzana Kříhová

V minulém roce vydalo nakladatelství Jota tři autobiografická vyprávění žen z islámských zemí, která se odehrávají na pozadí války, revolučního běsnění i guerillového odboje. Dvě z knížek sice odrazují svou prvoplánovou obálkou, záhlavím na pomezí červené knihovny a titulkem „skutečně pravdivý příběh“, pozornost si ovšem přesto zaslouží. A to nejen pro ženský úhel pohledu na prožité útrapy.

„Šťestí je relativní“, píše Milana Terloeva, dnes 26letá studentka žurnalistiky z Čečenska a autorka knihy *Tanec na troskách*. „Jestli existuje hranice relativismu, leží někde mezi Černokozovem a Chankalou,“ upřesňuje dále. V těchto dvou filtračních tábořích byli mučeni a vražděni Čečenci zadrženi při razířích ruskými vojáky. Aby jejich osudy nezmizely stejně jako jejich těla, zaznamenává Terloeva realitu života a smrti během dvanáct let trvajícího čečenského konfliktu. Rozplétá vzpomínky své i svých blízkých se schopností lidových vypravěčů. Dramata i záchvěvy radosti se odvíjejí jako černobílý film, jehož děj je násilně přerušován. Barevně působí pouze útržky vzpomínek na dobu před ruskou invazí. Navzdory bolesti, která se objevuje s každým dalším nekrologem, je Terloeva rozhodnuta znovu otevřít čečenské rány – proto, aby se už neopakovaly. Osobní postřehy provází autorka úvahami nad politickým pozadím konfliktu, uplatňuje přitom i širší mezinárodní nadhled, který získala stáží na pařížské univerzitě. Navzdory silné přítomnému vlasteneckému citění dokáže kritizovat i znesvářenou domácí politickou scénu, která přispěla k válečnému utrpení i současnému neuspokojivému vývoji. Jednoduchý až úsečný styl podtrhuje přesvědčivost vyprávění, stejně jako působivý doslov Petry Procházkové.

Silné paže, slabá kniha

Šťestí a náhoda jsou klíčová slova, která provázejí i knihu *Láska v zemi žalu* o osudech irácké Kurdky Joanny. Titulní zobrazení i interpretace příběhu „autorkou bestsellerů“ zaměřených na příběhy žen Blízkého východu Jean Sassonovou nemilosrdně zužuje případný okruh čtenářů. Rozmanitost prostředí i situací, kterým je hrdinka vystavena, slibuje rozsáhlou sondu do světa irácké kurdské komunity, silný a působivý příběh však Sassonová oslazuje nánosy laciného milostného kýče, který má patrně dokázat, že láska i nedobytné hory Kurdistanu přemáhá. Hrdinka se zmítá mezi vzta-

hem k milovanému Kurdistanu a magnetismem svalnatých paží budoucího manžela, pešmergy, kurdského bojovníka za svobodu své země. Joanna je dcera iráckého Araba z významné rodiny Džafarí, ale odmalíčka inklinuje k matčiným kurdským kořenům. Svého vysněného manžela – partyzána následuje do hor, odkud po chemických útocích Saddáмова bratrance Madžída na kurdské vesnice prchají společně do sousedního Íránu a posléze do Velké Británie. Rádoby roztomilá dívčí naivita a jednoduchost úvah i emocí má patrně kontrastovat s chladnou mašinerií Saddáмова režimu. To se ale úplně nedaří už kvůli sveřeposti, s jakou hrdinka Joanna zastává opačný pól iráckého nacionalismu. Čtenář je od začátku nucen ke konzumaci nutně černobílých závěrů, které mají obhájit spravedlivou kurdskou věc proti bestiálnosti husajnovců, baasistů a všech odpůrců kurdské samostatnosti. I bez dogmatického školení lze ovšem na Joannině příběhu rozpoznat hrůznost Saddáмова „konečného řešení kurdské otázky“, které začalo roku 1987 a vyvrcholilo o rok později v Halabdži největším chemickým útokem na civilní obyvatelstvo v dějinách.

Vzpomínky jako terapie

Márina Nematová, autorka třetí recenzované publikace Vězeňkyně z Teheránu, se netají tím, že se psaním vzpomínek zbavovala tíže nočních můr. Ani její nejbližší neznali detaily dvouletého věznění v nechvalně proslulém teheránském vězení Evin. Márinini rodiče byli iránská křesťané, obě její babičky pocházely z Ruska. Situace náboženských menšin se po revoluci roku 1979 obecně zhoršila, ale šestnáctiletou Márinu ještě více ohrožovalo vzájemné soupeření ideologických frakcí iránské společnosti. „Svět se rozdělil do čtyř běsnících proudů: fundamentalistický islám, komunismus, levicový islám a monarchismus; a já nesouhlasila ani s jedním z nich.“ Nově vytvořená iránská republika tvrdě bojovala o svou existenci. Boje o moc nepřežilo i mnoho z těch, kteří nadšeně svrhávali nenáviděného šáha. Márina byla kvůli školnímu protestu a několika článkům publikovaným v roce 1982 uvězněna v Evinu a krátce nato odsouzena k trestu smrti. Její zpověď, popisující neuvěřitelnou záchranu před zastřelením, se mísí s pocitem viny. Tisíce jiných mladých Íránců totiž umíraly ve vězení, aniž by často věděly proč. Autorka cítí potřebu vysvětlit pozadí několika klíčových kompromisů, které musela učinit, aby se vyhnula smrti. S podivuhodnou smířeností nahlíží okolnosti i osoby, které způsobily zásadní zvraty v jejím životě. Právě autorčina empatie a shovívavost k lidským slabostem a schopnost odpustit osvobozuje Márinu ze skutečného vězení vlastních úvah a výčitek. Nekritizuje islám ani zemi, která ji připravila o mnoho přátel, ale jakýkoliv fanatismus a zneužívání moci. Svědectví odhalu-

je bolestné pozadí iránské revoluce v Íránu i rozvětvený odboj a odhodlání nemalé části iránské populace obětovat vlastní život za jiný Írán, než jaký jim byl vnucen.

Autorka studuje perštinu na FF UK v Praze.

Milana Terloeva: Tanec na troskách.

Přeložila Jitka Řihánková. Jota, Brno 2007, 189 stran.

Márina Nematová: Vězeňkyně z Teheránu. Pravdivý příběh iránské dívky odsouzené k trestu smrti.

Přeložila Naďa Funioková. Jota, Brno 2007, 336 stran.

Jean Sassonová: Láska v zemi žalu.

Přeložil Jan Kozák. Jota, Brno 2007, 392 stran.

Černohorci a jejich dějiny

Příběh o vytváření státu na Balkáně

Filip Tesař

Kapesní dějiny je možné pojmout v zásadě dvěma způsoby: buď jako faktografickou příručku, v níž si lze pohodlně nalistovat určité období a načerpat příslušný balík dat, anebo jako příběh, který je vyprávěn volněji a kde vybraná fakta slouží čtenáři jako záchytné body, s jejichž pomocí si může ujasňovat představu o probírané látce. Právě touto druhou cestou se vydal český odborník na černohorské dějiny František Šístek a dobře vystihl možnosti, jaké skýtá.

Vhodným rozvržením textu i výběrem konkrétních údajů dokázal nastínit dějiny Černé Hory tak, že se kniha čte snadno a příběh plyne přirozeně, skoro samovolně. Šístek se zároveň vyvaroval základního nebezpečí, které na této cestě číhá: přílišné stylizace příběhu do umělé formy. Jednak nepředstírá, že tématem knihy je stále totéž. V úvodních kapitolách nabízí nejprve obrázek dějin oblasti, která se později stala Černou Horou, během středověku a v počátečním období osmanské vlády. Pak přechází k historii černohorského kmenového svazu, omezeného zpočátku jen na velmi malé území dnešní Černé Hory, jenž se však stal nositelem svébytné identity a později základem státnosti. Sleduje počátky a rozvíjení této státnosti, ukončené náhle rakousko-uherskou okupací roku 1916, a pak se od dějin státu znovu vrací k dějinám lidu – černohorské etnické skupiny a obyvatelstva území Černé Hory. Motiv státnosti se znovu vrací po druhé světové válce a v závěrečné kapitole se stává znovu motivem hlavním.

V principu se Šístekovi podařilo sladit mnohdy protichůdné motivy do poměrně harmonického celku. Psát dějiny Černé Hory není lehký úkol: nelze se opřít o kontinuitu státnosti (nebo alespoň vlády), jako například v případě Francie, ani o kontinuitu historického pově-

domí, jako třeba v případě Ruska, nelze je pojmout ani jako dějiny národa jako v případě Německa. Soustředit se na státnost a začít 17. stoletím by znamenalo rezignovat na vlastní úkol. Psát dějiny oblasti zhruba v dnešních rozměrech by znamenalo ignorovat spojující motiv, mimo jiné i zatlačit do pozadí význam černohorského svazu, tj. vlastních Černohorců. A psát jenom o Černohorcích a jejich horalských předcích by zase znamenalo neúměrně jejich význam zdůraznit. Vyhovovat proto může jen volná koncepce, kterou zvolil autor, s průběžnými odbočkami nebo zmnožením pohledů (zlomová léta po první světové válce probírá celkem ve třech podkapitolách). Každé historické období se snaží popisovat v jeho vlastním kontextu, čímž se vyhýbá svodům, které číhají v podobě snah vlasteneckého dějepiscectví o nalezení smyslu dějin. Šístek smysl černohorských dějin nehledá a podobné pokusy prostě pomíjí, ani s nimi nepolemizuje. Jeho strhivý popis dobové reality je vylučuje sám o sobě.

Na některých místech autor možná dobový kontext v duchu národních obrozenců trochu přibarvuje: na počátku, když zdůrazňuje vazbu mezi středověkou dynastií Balšićů a územím Černé Hory (resp. středověkou Zetou) a pomíjí její vztahy k sousedním oblastem, a na konci, na posledních stránkách svého příběhu, když vypráví o postupném rozchodu Černé Hory a Srbska. Ačkoli kriticky popisuje jeho pozadí – mocenská manipulace části politické elity Černé Hory –, z tónu jeho slov zaznívá přesvědčení, že bez ohledu na to je vyhlášení nezávislosti Černé Hory přirozeným dovršením jejích dějin. Poslední odstavec textu věnovaného dějinám je uveden větou: „Černohorci bránili po staletí především svou nezávislost, specifickou identitu a často jen holou existenci.“ (s. 104), která jako by vypadla z arzenálu romantických obrozenců. Bez ohledu na to však Šístek ve svém popisu rozhodně nezakresluje, a skoro by se dalo říci, že čím hlouběji jde proti proudu staletí, tím je k romantizujícím obrazům kritičtější. Podle potřeby se autor průběžně věnuje otázce identity, aby objasnil, kdo je momentálně objektem jeho výkladu, a neustále zdůrazňuje, jak krivolakými a mnohdy nahodilými cestami vlastně vznikalo to, co dnes nazýváme Černou Horou. Svou roli sehrála geograficky izolovaná poloha jádra pozdější Černé Hory, na pomezí osmanské a benátské říše, spolu s mocenskými zásahy Ruska, motivovaného vlastními zájmy na Jadranu, relativní odlehlost od Srbska i svérázná společenská organizace, v pozdějším období politická necitlivost bělehradských elit, politická rozhodnutí vynášená mimo Černou Horu, ale i pasivita zahraničních aktérů.

Z výkladu celkem jasně vyplývá, že vývoj se mohl ubírat i jinými cestami. Na Šístkově pozitivním vztahu k černohorské státnosti se nejspíš podepsala jeho osobní zkušenost s touto zemí, včetně četných kontaktů se současnou generací černohorských historiků, skeptických k idealizaci historie jak starší, tak i novodobé, kdy byl takový postoj často motivován srbofilstvím. Většina seriálních černohorských historiků se proto připojila ke stoupencům nezávislosti. Autorova osobní zkušenost je však neocenitelná ve svěže napsaných dodatcích, mapujících jak česko-černohorské vztahy, tak politické, ekonomické, kulturní a přírodní realie Černé Hory. Nové kapesní dějiny nejnovějšího evropského státu, k němuž měli Češi kdysi blízko, ale k němuž znovu proslapávají až v posledních letech cestičky hlavně mladí čeští turisté, lze jen doporučit. Bylo by škoda, kdyby se naše znalosti omezily na povědomí o moři, horách a jezerech, zvláště když se představitelé nového státu netají svým jednoznačně kladným vztahem k Česku.

Autor působí v Ústavu mezinárodních vztahů.

František Šístek: Černá Hora. Libri, Praha 2007, 132 stran.

INZERCE

Tobiáš Lolness

Timothée de Fombelle

Až poznáte Tobiáše Lolnessa, začnete se dívat na stromy jinýma očima.

21. 1. Praha, Obrazník, 1. Plachty 28 19:00
23. 1. Bratislava, Štúdio 12, Jakubovo nám. 12 20:00
27. 1. Brno, HbDivadlo, Alib pasáž, Poštovská 8d 16:00 a 19:30
28. 1. České Budějovice, Divadlo SUD, Hroznová 8 19:00
31. 1. Havlíčkův Brod, U Noháře, Sázková 430 19:00

naš partneri:

NADACE ŽIVOT UMĚLCE

PLÁNODRAFIE

kult. OST

ROZRAZIL

A2

www.nadace-zivot-umelce.cz

Správní rada NADACE ŽIVOT UMĚLCE

vyhlašuje veřejné výběrové řízení na poskytnutí nadačního příspěvku z prostředků NIF v roce 2008

na hudební, divadelní a taneční projekty, soutěže a festivaly.

Konečný termín pro podání žádostí je 29. únor 2008.

Bližší informace získáte na **www.nadace-zivot-umelce.cz** nebo v sídle **NADACE ŽIVOT UMĚLCE, Senovážné nám. 23, 110 00 Praha 1, tel.: 224 142 295.**

U moci je nejistota

Pákistánské volby odloženy

Nepokoje, které přinesl teroristický útok na přední kandidátku pákistánské opozice, utichají. Nejistota o připravovaném hlasování však v zemi přetrvává.

MARIAN KOREČEK

„Bénazír Bhuttová zemřela mučednickou smrtí,“ citují média stoupence političky zavražděné při atentátu 27. prosince loňského roku. V Pákistánu je málo historických osobností, které by se těšily všeobecnému respektu. Všechny bankovky, stěny vládních budov i většinu pomníků zdobí jediná tvář zakladatele Pákistánu Jináha. Obraz Bénazír Bhuttové má nyní šanci zařadit se vedle něj. Poptávka po osobnostech je v téměř stošedesátimilionové zemi velká, nabídka bohužel velmi omezená. Až do své smrti se však Bhuttová takové podpoře netěšila. Prakticky všichni současní političti představitelé (včetně těch opozičních) se již stačili zprofanovat. Bývalí šéfové vlád Bénazír Bhuttová a Naváz Šaríf svými korupčními aférami, současný prezident Parvíz Mušaraf svými spory s pákistánským nejvyšším soudem (obdobu ústavního soudu), které nedávno vyústily až k účelovému vyhlášení výjimečného stavu. Rovněž jeho nepřilíhš věrohodný boj s terorismem mu na oblibě nepřidává. Nejvíce ale jeho popularitě pravděpodobně škodí samotný fakt, že je právě u moci. Za jeho vlády se v zemi

vytrvale kupí problémy a Mušaraf nedoveď nabídnout řešení. Mnoho lidí pohlíží na nadcházející volby, které po atentátu volební komise přeložila z 8. ledna na 18. února, jako na volbu nejmenšího zla – nebo jednoduše volbu proti Mušarafovi. Svoji roli při rozhodování voličů bude hrát i podezření o pozadí atentátu.

Rodinná politika

„Nejsem stoupencem Lidové strany, ovšem co se stalo, je velice špatné. Navíc nevíme, kdo za tím stojí. Talibán popřel, že by to provedl, kdo to tedy doopravdy byl?“ ptá se bankovní úředník Nabíl. Nejistota, spekulace a konspirační teorie se šíří mezi Pákistánci bez ohledu na to, s kterou politickou stranou sympatizují. Ti, kteří podporují současnou vládu, mají většinou jasno v tom, že šlo o teroristický útok spáchaný al-Káidou. Asi třicetiletý řidič Asif, který rovněž podporuje vládní umírněnou Muslimskou konferenci, si myslí, že Bhuttovou nechal zavraždit její manžel, který tím pro sebe získal větší vliv v Lidové straně. Stoupenci zavražděné političky nejčastěji obviňují z vraždy Mušarafa a tajné služby.

Nisar je příznivcem současného prezidenta Parvíze Mušarafa. „Po smrti Bhuttové ztratí Pákistánská lidová strana mnoho příznivců,“ předpovídá. „To není lidová, ale bhutovská strana,“ dodává v narážce na to, že po zavražděné političce byl do stranického vedení dosazen její teprve devatenáctiletý syn Bilavál. Bilavál se jmenoval po otci Zardáři, těsně před svým jmenováním stra-

nickým šéfem ale začal používat i matčino příjmení.

Oproti tomu Shahzad, rodák z Pákistánem ovládané části Kašmíru, lidovou stranu podporuje. „Lidová strana vyhraje nadcházející volby a všechno bude lepší,“ říká optimisticky. „Když vyhrají lidovci v Pákistánu, tak v následných volbách vyhrají i v Kašmíru. To je vždycky tak, že strana, která vyhraje v Pákistánu, potom vyhraje i v Kašmíru,“ vysvětluje logiku voleb v zemi. O demokracii si nedělá iluze. „V Kašmíru nejsou volby, to je jen takové divadlo,“ tvrdí. Na to, že se nástupcem Bhuttové stal téměř automaticky její syn, má jednoduchou odpověď: „Rodina Bhuttové si nepřála, aby stranu vedl někdo jiný. To je součást naší kultury, že se stranicke funkce dědí uvnitř rodiny. I Benázir zdědil vedení strany po svém otci a v jiných stranách to funguje obdobně. Otec současného kašmírského premiéra Sardara Attika byl také premiérem,“ dodává na vysvětlenou.

O tom, podle jakých pravidel volby proběhnou (včetně věkových hranic pro aktivní a pasivní volební právo), nemají lidé v Pákistánu moc jasno. S ohledem na flexibilitu, s jakou ústavní zákony berou nevyšší představitelé země, se není čemu divit. „Bilavál skutečně vstoupí do politiky, až mu bude pětadvacet,“ dodává Shahzad. V tom, že je předsedou strany, která bude po volbách možná sestavovat vládu už teď, nevidí zásadní problém.

Skeptická očekávání

Navzdory zprávám v západních médiích o zemi zmítající se na pokraji chaosu či

občanské války žije Pákistán několik dní po atentátu opět svým životem. Obchody, které byly na tři dny uzavřené, se opět otevřely, do ulic se vrátil každodenní ruch a restaurace se zaplnily hosty.

V největším islamabádsém knihkupectví Saeed Book Bank stojí na jedné polici vedle sebe dva životopisy. Titul *Dcera východu* je ódou na zesnulou Bénazír Bhuttovou, vedle stojící Mušarafův životopis je pojmenovaný *V palebné linii*. O několik bloků dál přetínají hlavní třídu vedoucí od prezidentského paláce mohutné zátarasy. Třída byla vystavěna s ohledem na to, aby se tu mohly konat vojenské přehlídky, a v něčem nápadně připomíná moskevské Rudé náměstí. Na trávníku, který přiléhá k terasám sloužícím během přehlídek jako tribuny pro prominentní přihlížející, se nečinně povalují desítky policistů. V nezvykle prázdné ulici je už jen pár novinářů s kamerami, kteří by chtěli pořádit akční snímky, jenže se nic neděje. V Islámabádu je to běžný stav. Jde totiž o umělé hlavní město. Zdejší obyvatelé, pokud sami nejsou státními úředníky, patří k nadprůměrně bohatým a nemají ve zvyku hlučně protestovat.

Výtržnosti, které doprovázely vlnu protestů po atentátu na Bhuttovou, již utichly. Zůstala pouze nejistota, kdo a jakými prostředky ve skutečnosti vládne této zemi, nejistota, co bude dál, nebo spíše nepřilíš optimismická jistota, že nadcházející volby nic nezmění ani nevyřeší bez ohledu na to, jaký přinesou výsledek.

Autor působí ve společnosti Člověk v tísni.

par avion

V posledním měsíci roku 2007 nás média konfrontovala se dvěma útoky připisovanými teroristům napojeným na celosvětovou džihádistickou „síť“ al-Káida. K prvnímu útoku došlo 11. prosince v severoafrickém Alžíru, zatímco druhý se odehrál o sedm tisíc kilometrů dále v pákistánském Islámabádu. Obě události od sebe oddělovala nejen velká vzdálenost, ale velký rozdíl byl i v samotné podstatě operací. Zatímco alžírské atentáty byly namířeny proti sídlům místních i mezinárodních institucí a jejich personálu, pákistánský útok měl eliminovat představitelku prozápadně orientované opozice Bénazír Bhuttovou. Pohled na tyto dvě operace, provedené pod praporem Bin Ládinovy al-Káidy, prozrazuje, že i přes příslušnost k jedné frontě globálního džihádu bojují místní organizace v jednotlivých zemích rozdílné a často velmi staré války. Alžírský arabskojazyčný a zároveň nejčtenější deník al-Chabar se obrátil na bývalého ředitele odboru pro boj s terorismem francouzské zpravodajské služby DST (Ředitelství územního dohledu) Louise Caprioliho se žádostí o analýzu teroristických akcí, které připravily o život několik desítek lidí, včetně mladých studentů. Známý odborník na terorismus v novinách tvrdí, že alžírští džihádisté sice operují pod hlavičkou al-Káidy, ve skutečnosti ale nezměnili svůj hlavní cíl, kterým je boj proti místnímu režimu. Pozoruhodný je podle něj z tohoto hlediska i výběr data posledního útoku.

Již podruhé tento rok udeřili místní radikálové 11. den v měsíci, což koresponduje s předchozími atentáty al-Káidy. Jedenáctý prosinec je ovšem klíčové datum i v dějinách alžírské války za nezávislost, toho dne roku 1960 Francouzi krvavě potlačili masové pouliční demonstrace v hlavním městě své tehdejší kolonie. Teroristé tak tímto přihlášením se k odkazu bojovníků za svobodu současného alžírského státu dali najevo svůj zájem o boj na vnitřní frontě. Podle Caprioliho je třeba všimnout si především změn ve způsobu boje, které s sebou přineslo přidružení místních radikálů k al-Káidě, k němuž došlo v lednu 2007. Jedná se zejména o snahu obnovit útoky ve městech, a to takovým způsobem, aby výše škod zajistila pozornost místních i světových médií. Zvýšit efektivitu operací přitom zjevně pomáhá i nasazení operativců-sebevrahů, což je jev, který se v Alžírsku dosud nevyskytoval a který je typický právě pro al-Káidu.

O účasti al-Káidy na vraždě předsedkyně Pákistánské lidové strany Bénazír Bhuttové je pevně přesvědčena pákistánská bezpečnostní analytička Farjál Legharí. Svůj pohled na tragickou událost prezentovala v deníku Šark al-awsat v článku s názvem „Zavraždění Bhutové... obavy“. Věnuje se v něm dvěma otázkám: Kdo zabil Bhutovou a proč? Jaké bude mít její smrt dopady na dění v okolních zemích? Hlavním důvodem, který vrhá podezření na al-Káidu, respektive některou ze spřízněných organizací, je podle autorky způsob provedení operace. Nastražená výbušnina v kombinaci s útokem střelnou zbraní je prý jasným podpisem organiza-

ce, jejíž vedení se skrývá kdesi na pákistánsko-afgánském pohraničí. Důvody pro zabití Bhuttové měli džihádisté minimálně dva. Jednak to byla její prozápadní orientace a podpora ze strany Američanů. Sama Bhuttová přitom ve svých projevech vyhlásila radikálům boj, když přislíbila podpořit případný americký útok na základny rebelů na pákistánsko-afgánských hranicích. Druhým důvodem pro provedení atentátu byla zřejmě snaha o celkové oslabení Mušarafovy pozice. Současný vývoj tento předpoklad potvrzuje. Rozsáhlé nepokoje snižují možnosti režimu zasáhnout proti ozbrojencům. Případná destabilizace Pákistánu by ovšem podle Farjál Legharí měla neblahé důsledky pro celý region včetně arabských států Perského zálivu. Pákistán jakožto jaderná mocnost je totiž jako jeden z mála schopen vyvážit ambice Íránu, který se může pro státy Zálivu stát podstatnou hrozbou.

Smrt Bhuttové vzbudila pozornost i v baáthistické Sýrii. Zdejší oficiální deníky přinesly řadu nekrologů a životopisných článků o této charismatické pákistánské političce. Nechyběl ani text kondolenčního telegramu od prezidenta Bašára al-Asada. Syrští čtenáři se mohli rovněž dozvědět, co o smrti Bhutové soudí kubánský vůdce Fidel Castro. V deníku Tišrín byly jeho myšlenky shrnuty v textu s názvem „Castro: Politika Washingtonu za smrtí Bhutové“. Legendární revolucionář podle něj prohlásil, že smrt opoziční političky byla možná jen „díky“ zhoršené bezpečnostní situaci v zemi. Ta je přitom důsledkem amerického vměšování v rámci snahy o „kontrolu nad všemi přírodními zdroji na

světě“. V článku byl citován i dopis studentům Havanské univerzity, ve kterém Castro předpověděl, že atentát na Bhuttovou bude mít bezprostřední dopad na růst cen ropy a na obchodování na světových burzách.

Na konci listopadu přišel i do českých kin film uváděný pod názvem Mezi nepřáteli (původně Intimní nepřítel). Tento snímek, který netradičně uchopil problematiku francouzské koloniální války v Alžírsku, vzbudil značný ohlas i u arabské veřejnosti. V londýnském deníku al-Quds al-arabí zveřejnila rozsáhlou recenzi autorka Anísa Muchálidí. Zabývá se v ní jednak formální stránkou filmu, jehož režie se ujal Florent Emilio Siri. Ten je známý mimo jiné filmem Rukojmí s Brucem Willisem v hlavní roli. Právě režisérova hollywoodská zkušenost je údajně ve filmu Mezi nepřáteli velmi znát: „Dynamická kamera zavede diváka přímo doprostřed bitevní vřavy alžírské osvobozené války – jednoho z nejkrutějších konfliktů minulého století.“ Mnohem důležitější je ovšem podle autorky pohled, jímž tvůrci problematický válečný konflikt nazírají. Sledují příběhy dvou mladých branců a jednoho veterána z Indočíny, kteří se vyrovnávají s mučením a dalšími válečnými zverstvy, jež v Alžírsku páchají jejich kolegové. V akčních kulisách se tak odehrávají ne právě snadno předvídatelné konflikty vojáků s vlastním svědomím. Anísa Muchálidí pak kvituje s povděkem, že Francouzi natočili film o válce, kterou až do roku 1999 odmítali nazývat jinak než „operace pro udržení pořádku“.

Z arabského tisku vybíral Zdeněk Beránek.

Opera jde do kina

Američtí producenti znají nový způsob, jak zvýšit tržby

Klasická operní představení doplňují netradiční formy distribuce. V novém sektoru obchodu s uměním začíná být, alespoň v USA, velká konkurence.

ŠTĚPÁN STEIGER

Operní dům v San Francisku 18. prosince minulého roku oznámil, že plánuje promítání svých produkcí na plátna kin. Použije k tomu systém, o němž tvrdí, že je ještě vyspělejší než ten, s nímž přišla o rok dříve Metropolitní opera v New Yorku. Sanfranciská opera má začít s vysíláním v březnu, a to hned tím, že ve 200 kinech („na všech 50 vedoucích trzích“) postupně promítne šest děl. Podobně rozmáchlým způsobem začínala i Metropolitní. Ta však, mimo jiné i proto, že je větší a „výkonnější“, promítá ročně už osm svých produkcí v celkem 600 kinech (mimo jiné i dvakrát měsíčně v pražském Světozoru).

Obdobné kroky zaměřené na získání většího počtu diváků s použitím elektronických médií podnikají nyní operní divadla po celém světě. Prodávají DVD, umožňují zájemcům stahovat díla operní produk-

Z představení Pucciniho Vlastovky v Sanfranciské opeře: Magda de Civry (Angela Gheorghiu) a Rambaldo (Philip Skinner)

ce z internetu, a nyní tedy vstupují do kin. Newyorská Metropolitní opera patřila k průkopníkům tohoto trendu, dnes však již zdaleka není sama. Washingtonská Národní opera vstoupila na univerzitní kampusy, milánská La Scala uvádí svá díla v amerických kinech a také londýnská Královská opera připravuje svůj vlastní plán filmů z operní tematikou.

K nejnovějším projektům Metropolitní opery se 15. prosince 2007 zařadilo Gounodovo dílo Romeo a Julie. Představení sledoval v kinech po celém světě dosud nejvyšší počet diváků (97 000). Slyšet jej mohli i posluchači ČRo 3 – Vltava v pořadu Operní večer. Hrubý zisk z této prezentace dosáhl 1,65 milionu dolarů, čímž se opera mezi filmy zařadila v příjmech na 11. místo.

Představitelé sanfranciské opery informovali, že pro budoucí projekce budou používat digitální formát, který je nyní stále častěji i u hollywoodských filmů. Naproti tomu jejich newyorští kolegové dávají stále přednost projekčním systémům, obvyklým v kinech pro reklamní snímky. Spolupracují s firmou Bigger Pictures, která je distributorem různých druhů digitální zábavy: hraných filmů, animovaných snímků a koncertů. Jde o pobočku společnosti Access Integral Technologies, jež instalovala digitální systémy ve 3700 amerických kinech (celkový počet kin v USA činí přibližně 36 000). San Francisco zdůrazňuje, že filmy na digitálních projektorech dosahují vyšší kvality projekce. „Mají lepší obraz, lepší zvuk a jsou standardem digitálního filmu,“ prohlásil zástupce společnosti.

I přes určité podobnosti je však mezi kroky opery v San Francisku a opery v New Yorku jeden podstatný rozdíl. Zatímco Metropolitní opera uvádí v kinech svou produkci živě, San Francisco chce vysílat záznam. Generální ředitel Metropolitní Peter Gelb k tomu prohlašuje: „Jádrem našeho přístupu je být naživo. Chceme tak vytvářet družicové operní divadlo. To je víc než zakonzervovaný zážitek.“ A dodal, že jeho divadlo vkročilo do kin ještě před nástupem digitální techniky. O sanfranciském plánu prohlásil, že je pozoruhodný, ale má daleko k tomu, čeho už dosáhli v New Yorku. „Plánují vstup do některých kin na druhořadých trzích s modernějšími projekto-

Sanfranciská opera chystá letos pro kina představení Dona Giovanniho

ry, jenže jejich programy nebudou naživo a budou produkovány v podstatně menším měřítku.“

David Gockley, generální ředitel opery v San Francisku, naopak vysvětloval, že Bigger Pictures chce kinům dát možnost uvádět opery v čase, který považují pro své diváky za nejvhodnější a tím přispět k většímu úspěchu. „Zamlouvá se nám myšlenka, že opera může být redigována a může projít i postprodukcí, a v zásadě tak nabízí alternativu živého formátu,“ řekl.

V obou případech vyvstává v souvislosti s těmito záměry problém velmi americký. Odbory musí schválit nové smlouvy, které v sobě budou obsahovat souhlas k vysílání operních výkonů umělců. Vedení Metropolitní opery se už zaručilo, že vyplatí zálohy, a přislíbilo, že hudebníci a sboristé obdrží podíl na výnosech budoucích elektronických projekcí. V San Francisku začínají odbory hned s podílem padesáti procent na obratu po srážce 20 procent na náklady, „takže je naprosto transparentní, co (odboráři) dostanou, hned od prvního dolaru“, prohlásil ředitel Gockley. Tvrdí rovněž, že při dané výrobní technologii je snazší roz-

dělit výnosy od samého začátku než vypočítávat zisk až po odečítání nákladů. Jeho divadlo bude opery vysílat od března do listopadu a je přitom ve výhodě, poněvadž New York začne teprve v prosinci. Vstupenky do kina budou stát 18 dolarů, Metropolitní opera uvažuje o 21 dolarech za představení. Přesné informace o programu nebyly ještě zveřejněny. V San Francisku však uvažují o uvedení čtyř představení následujících oper: Pucciniho Vlastovky, Saint-Saënsova Samsona a Dalily, Mozartovy Kouzelné flétny a Dona Giovanniho, Appomatoxe Philipa Glasse a Christophera Hamptona a nakonec Pucciniho Madame Butterfly.

Nováček v oboru kinematografické opery David Gockley přitom přiznává rozhodující úlohu při prosazování nového žánru Metropolitní opeře v New Yorku. „Metrolomila hráz a prokázala mimo jakoukoli pochybnost, že jde o skutečně skvělý způsob, jak operu zpřístupnit mnohem širšímu publiku. O takovém rozhodnutí, které by se i vyplatilo, jsme uvažovali už léta. Asi bychom se k tomu byli propracovali, ale to, co udělali v New Yorku, je prostě fantastické.“ Autor je publicista a překladatel.

INZERCE

his

VOICE

His Voice 4/2007

Poezie ve spárech hudby

His Voice 5/2007

Zakázaná hudba

His Voice 6/2007

Velmi dlouhé tóny

Vitamíny pro vaše uši!

www.hisvoice.cz

Předplatné zajišťuje SEND, www.send.cz, predplatne@send.cz.

Když odešlas

Nejnovější Hotakainenova kniha *Finnhits* je složena z krátkých skic, v nichž kulminuje autorův smysl pro absurdní nadsázku. Tyto texty lze chápat jako svérázný příspěvek k loňským oslavám stého výročí finské nezávislosti.

Aino Kannisto: Bez názvu (Zelený pokoj), 2004

Po krátkém, i když vyčerpávajícím úvodu nám začal Kale podrobně vykládat o vztahu s Mari, která se potom, co ho nechala, začala věnovat uklízení po cestácích v göteborgských hotelech. Snažili jsme se dát pohledem najevo – hele, Kale, vždyť se všichni nák živíme, jenomže on byl natolik uchvácen nej vlastním tématem, že nás nepřestával mučit, vrcholem čehož bylo, že nám zatajil, kde je chlast. Je ovšem fakt, že spustit pána domu do studny na dvoře taky není zrovna na úrovni, ale když jsme to poldům vysvětlili, sami byli pro, abysme ho tam klidně ještě chvíli nechali.

Jseš si jistě, že tě vydržím poslouchat? Vážně jsi zodpovědně usoudil, že v pátek v 16.54 budu s to vyslechnout ještě jeden životní příběh, co začíná v nitru země a končí v srdci města? Ještě to, prosím tě, uvaž. Může se totiž stát, že se do mě už další příběh prostě nevejde, můj pevný disk už drnčí. Jestli víš ale na beton, že je tvoje story jedinečná, tak se do ní pusť. Ale pozor: jdi rovnou k věci, ponoř se do toho, jako když nůžky proříznou samet. Kdyby samet nestačil, přidej něco navíc. Síla okamžiku, to je ono, žádný povšechný bláboly. Prožitek, ne celej život.

Poslal bych esemesku, ale mobil plave v kašně na Tržním náměstí. Napsal bych, ale dva prsty pravé ruky zůstaly v cirkulárce. Zavola bych z pevné linky, ale nemůžu ji po stěhování najít. Přišel bych, ale nemůžu si vzpomenout, jestli to bylo 34 G 78 nebo 32 C 78. Poptávám se po známých. Mluvím s neznámými lidmi u benzínových pump. Ukazuju tvou fotku na rohu ulice, jako se to dělá v kriminálních filmech. Hledám tě, svírám prázdnou náruč. Paměť vynechává, tělo si pamatuje. Mám v sobě tvou vůni, sprcha nefunguje.

Srdce se mi zastavilo třikrát. Jednou v Parkanu, když jsem uviděl před samoškou psa přivázaného ke stojanu na kola a jeho vytí mi připomnělo ranou tvorbu Roye Orbisona. Podruhé na dědově pohřbu, když mu jeho kamarádi z kapely hráli *Ztichlé housle* tak, že se kus vůbec nedal poznat. Potřetí včera, když se mi kolega přiznal, že ztratil moje video s hokejovým finále mezi Finskem a Švédskem z nezapomenutelného roku 1995. Jsem v tom věku, kdy počtvrtý to už srdce nutně vydržet nemusí. Což ovšem moji nejstarší dceru nijak nedojímá;

chystá se na piercing a na kariéru basistky v deathmetalové kapele.

Až budou děti velké, byt zaplacený, pes vyvenčený a trávník posekaný, odejdu a nechám tohle všechno za sebou jako centrum Kouvoly. Až přetrpím Vánoce, zaplatím nedoplatky a navoskuju si lyže, ukážu vám leda koncová světla. Až se pak dám zase dohromady, nechám si vyměnit gumy a spravit zuby, zbyde po mně tady v tom bytě jenom charakteristický pach a sváteční boty. Až smrková hradba vyroste do tří metrů, až budou dcery vdané, synové ženatí a trpaslíci na zahradě plesnivi, vypadnu odtud, jako padá vlas z ramene, potichu a definitivně.

Seija byla v minulém životě Španělka, ale to mi zrovna teď moc velkou útěchou není. Tancuje na konferenčním stolku a mluví jazykem lásky. Za chvíli po mně začne házet šaty a nádobí. Ví, co je být sama sebou, já ne. Nikdy jsem to tak nějak nepovažoval za důležité. Moji kamarádi z práce mají teorii: jestli najednou začnu být sám sebou i já, tak nás z tohoto bytu vyhodí.

Kari Hotakainen

Její hlava mi dělá hlavu. Jako že co tam asi má. To se nedovím nikdy, to je mi jasný. Na mě zbyl úkol udržet pohromadě tuhle sedací soupravu. V rodině se ze řetězu může utrhnout vždycky jen jeden, takový je pravidlo. Já byl v minulým životě nejspíš totéž, co jsem v tomhle a co budu v příštím – finskej emigrant, kterej přivandroval ze Švédska zase zpátky.

Už ve školce jsme byli nerozlučná dvojka. Měl modrej bryndák, já červenej. Ve škole jsme seděli vedle sebe, v konfirmační přípravce taky. Na gymplu jsme byli v paralelkách, ale o přestávkách jsme hulili pod stejnou borovicí. Měli jsme svatbu stejný léto, já se rozvedl v osmdesátém třetím, on v osmdesátém čtvrtém. Má dvě holky, já dva kluky. Jeho holky jsou zdravotní sestry, moji kluci sanitáři. Jeho začalo píchat na prsou loni v létě, mě loni na podzim. Operovali nás předminulej tejden. Jeho holky mají přijít v šest, moji kluci v sedm.

Původně jsme chtěli jet na víkend na zámek v Haiko, ale v Ladě začala zlobit spojka. Tak jsme teď tady v motelu Vzdušné zámky. Prostředí začalo vypadat stylově, hned co jsme se zapsali v recepci. Sirkku je ve sprše, já se pokouším otevřít láhev šampaňského. Dvojčata jsou u Miry. Vystřelím špunt do stropu, naleju do vysokých sklenic a vzpomínám, co se stalo před dvaceti lety u jednoho barového pultu. Nikdy na to nezapomenu. Ten den ve mně zůstane navždycky jako suk na borovici. Budu to Sirkku vyprávět, za chvíli se tu objeví v županu. Pod ním nic. A všechno.

Ještě jsem chtěla říct, že nahoře v lednici je to avokádo a svazek petržele. Kdybys potřeboval kardamon, je v tom dolním šuplíku mezi špagetama a plechovkou s rajčaty. Asi mi to bude nějakou dobu trvat. Jo, a sauna je zapnutá a v pračce je prádlo. Elektrinu jsem vypnula. Letí mi to za hodinu. Měli jsme dobrý vztah. Svým způsobem dospělý a zralý. Hlavně začátek osmdesátých let byl úžasný. Netvrdím, že by Španělsko bylo řešení, ale potřebuju teď získat odstup. Prstýnek je na sporáku. Taxík už čeká na dvoře. Kale, třesou se mi ruce.

Na startu jsme na tom byli víceméně stejně. Kale dostal cirkulárku, já tři sta marek a Pena starý Datsun. A jestli si dobře vzpomínám, Sirkku dostala od macechy prstýnek a telefonní číslo na zemědělské učiliště. Kale má teď dvě děti a rodinný domek v Keravě, já mám spoustu zkušeností a v mobilu sto hodin zadarmo. Pena dělá na termínovanou smlouvu v místě, kde jsou báječné pracovní vztahy. Sirkku musela prstýnek prodat, bylo to ten den, kdy premiér Lipponen utopil marku ve studni a chňapnul do hrsti euro, co zrovna letělo kolem. Do finíše máme všichni stejnou hvězdnou konstelaci a na rubáších kapsičky na mince. A z týhle země, kterou

vy teď boříte, jsme něco udělali. To jen tak pro informaci tady od našeho rohového stolu. Nic ve zlým, ale ani v dobrým.

Třicet let si marinoval prdel na plastiko-vý židli v Teboilu. Pak jednou zničehonic vstal a beze slova vyšel ven. Viděli ho u regálů s kosmetikou v samošce v Malmi, jak si vtírá do kotníků krém proti vráskám, potom koncem října v Centrálním parku. Mluvil se zaběhlým čoklem západo-finským nářečím a hladil stromy. Šest let byl ze hry. Když se vrátil do Teboilu, sednul si ke stolu u okna a vykládal, že vidí lidem jejich kecama až do žaludku. Teď mu říkají Jasnovidec Nieminen. Upřeně se na tebe zadívá a řekne, že máš srdce vyrobený z duše kola.

Díval se do zrcadla na pánském záchodu a hned uviděl, co komisi sestavené na pokyn státní správy trvalo půl roku: 23 % praceschopných občanů trpí určitým stupněm duševní poruchy. Zrcadlo rozbil a pak hrál bez přestávky tři hodiny na automatu s jednorázovým vkladem dvacet centů a prohrál třetinu invalidního důchodu. Když nakopal automat tak, že ztichnul, vydal se po dálnici na Hämeenlinnu směrem ke Keimole. Policie ve Vantaa obdržela sedm telefonátů o jeho spatření a našla ho pak u křižovatky v Klaukkale. Při zadržení stál na jedné noze a tvrdil, že je to indiánský způsob, jak se zavrtat do zemského jádra. Na zpáteční cestě pronášel italské věty. Skládaly se především z kulinářského slovníku.

Tak kovář Ilmarinen mi nic neukoval. To je na základě posledních dvaceti let už jasný. A vyzkoušela jsem úplně všechno, od vyzývavýho make-upu až po minisukně. Proč se zrovna mně všichni zdaleka vyhýbají jak rigolu na příjezdový cestě? A proč jsem se narodila zrovna v týhle vesnici? Všechny centrální místa v centru a v prospektu našeho okresu nedotčený pustiny – jedna z nich jsem já. Za trochu lásky dala bych cokoli, bezhlavě po hlavě bych se vrhla do bezbřehý něhy, divokým proudem bych se nechala unášet jako hoblinka až k sousedovu břehu. Mohli by o mně říkat cokoli. Každý strom najde nakonec svou pilu.

Lukoil koupil Teboil, ale ne jeho zákaznický. Ruská společnost provedla průzkum zákazníků a došla k závěru, že takových mají dost už z dřívějšíka. Nechtěli mít zbytečné duplikáty. Rozhodnutí kupce bylo přijato u stolu štamgastů v Teboilu s radostí. Repa, Jukkis a Tane si na počest té novinky dali jedno kafe navrch a pokračovali v sympoziu, jehož hlavními tématy byly cena benzínu, daně z aut a přístěhovalecká politika. Ohledně benzínu a aut zavládla brzy shoda a po dlouhé debatě bylo rozhodnuto přijmout čtyři uprchlíky. S podmínkou znalosti jazyka, finančních prostředků na koupi vlastního bytu a kvalifikace instalatéra.

Fádní, protáhlá a křovinatá, odpověděl nejstarší z našeho rodu, když byl dotázán na názor na zemi, v níž žije pětasmdesát let. Hosté narozeninové oslavy vyzvídali dál. Oslavenec se uvolil až po kávě. První válka byla dobrá, když byl člověk fit. V druhé se začala ohlašovat únava, člověk jich už oddělal dost a začal mít ty zatracené vidiny. Ústřední topení bylo fajn, tehdy na začátku. A záchod uvnitř. I když člověku nešlo do hlavy, kam se ten náklad tou rourou nakonec dostane. Na tom ručním telefonu jsou takový ty tlačítka moc malý a člověk se dovolá pokaždý někam jinam. A pak ke všemu umřela Saimi, to bylo zlé. Když ženský chodí málo oblečený, člověk by si dal... říct. Ale já jim nedám, dám si radši pivo.

Buddhisti mají zlatou střední cestu. Podle nich se má život brát takovej, jakej je. Bral jsem. Teď mám náruč plnou kradeného zboží, který musím schovat, jak mi to poručil Ronkainen. Pro luterány je tohle vedlejší cestička neboli hřích. Na konci cestičky je milost. Já ale na tý svý cestičce potkal feťáka, co mi natrh nožem ucho. Tomu bych teď měl dát milost, teda kdybych jí měl na rozdávání. Pak jsou ještě ti pravoslavní a cesta zápasů zdobená zvonečkama a kouřem z kadidla. Nevím, uvidíme. Stojím právě na silnici číslo šest, na jejím konci čeká Bůh nebo Ronkainen. Oba dva trestají. Vždycky.

Jednoho dne si všimneš, že se na tebe mladí usmívají. Napřed líbezně, pak zešířoka. Během půl roku se u toho popadají za břicho, v nejhorším případě se jen ironicky uchechtnou. Představuješ pro ně minulost, i když při pohledu na tebe vidí svou budoucnost. Jsou nesmrtelní přesně tak jako ty na festivalu Ruisrock v roce 1983, když jsi měl účes jako úklidový mop. Úkolem nesmrtelných je halasně se řehtat a bizarně se oblíkat, údělem smrtelných jsou vyžehlené kalhoty a pravidelný přiměřený pohyb. To si pamatuj. Nedívej se za sebe, odtamtud se bez přestání valí další. Dívej se dopředu, na semafor. Ten zelenej dědek, to jseš ty, až táhle zapípá, můžeš vyrazit. A oni za tebou.

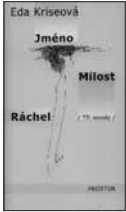
Přečetl jsem všechnu možnou literaturu o melancholii. Stáhl jsem si z internetu největší dojáky a zavolal jejich pachatelům. Prošel jsem historii hrdelních zločinů spáchaných ve Finsku. Navštívil jsem muzeum zločinu, ohmatal si váhy spravedlnosti. Šest hodin jsem trčel v lijáku a pátral v ksichtech kolemjdoucích. V převleku za domácíkou palmu jsem se vetřel na schůzi anonymních alkoholiků. Tohle všechno jsem dělal, abych se dozvěděl, co má tenhle národ hergot za problém a proč v hitparádách pořád vedou písničky, který začínají „když odešlas“. Výzkum pokračuje.

Z finštiny přeložila Viola Parente-Čapková.

galerie

Inscenované fotografie Aino Kannisto (nar. 1973 v Espoo ve Finsku) českému divákovi připomenou práce Dity Pepe. V obou případech jde o autoportréty, v nichž autorka přejímá identity žen. Na rozdíl od Pepe však finská autorka nevsazuje sebe samu do sociálního prostředí vytvářeného muži, pracuje pouze s vlastním tělem, s kostýmem a prostorem. Velkoformátové, nepříjemně barevné fotografie vypadají jako scény z pomalého, pochmurného filmu – sugerují výřez z děje. Pozastavený příběh. Spojuje je melancholická či úzkostná atmosféra: pasivní osamělá žena jako by se odrážela od nepřátelského „domácího“ prostředí, nábytku, studeného světla. Záběry, zasazené většinou do interiérů (kde vynikají okna, prázdné stěny, tapety, záclony, schodiště, často postel), jsou neklidné a podezřelé jako dozvuky jakéhosi násilí. Inspirace filmem se odráží i v metodě fotografčiny práce: píše si scénáře, kde rozkresluje prostředí a popisuje zápletku. Aino Kannisto vystudovala fotografii a nyní pracuje v Helsinkách; v zahraničí vystavovala v Kodani, v Paříži, v Portu, největší pochopení pro její práce mají galerie v Německu.

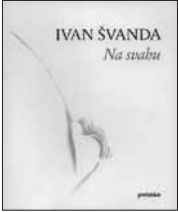
Vincenc Lichnovský

Eda Kriseová
Jméno. Milost. Rachel
Prostor 2007, 175 s.

Prozaička, která debutovala v šedesátých letech a po okupaci nesměla publikovat, psala tyto novely od let osmdesátých – všechny tři se zabývají životními mezníky hlavních postav a jsou pevně zakotveny v daném čase. Příběh Jména je svázán s totalitním režimem a je ze všech tří nejpůsobivější. Jde v něm o zdánlivě banální „pokrytí“: historik, který nemůže publikovat, vydá svou knihu pod jménem bývalé spolužačky, nynější sousedky. Jeho vztah k dílu se přetransformuje ve vztah k ženě, z bezvýznamné pučky se stává cíl sexuální touhy a sebevědomý člověk, jenž žije na okraji systému, se mění v trosku. Podobně „napínává“ je i Milost, částečně novela v dopisech. Hlavním tématem je tu vina, respektive nevina, a její řešení v rámci bizarního čtyřúhelníku, jehož strany tvoří vrah ve vězení, jeho korespondenční ochranitelka a časem i láska, farář a ředitelka odboru stížností a milostí. Odkrývání pravých pohnutek, pátrání v lidské duši, soustavná hra s paradoxy a protiklady autorce v prostředním čísle svazku vychází, v posledním ovšem fatálně selhává. Rachel o hypnotické cestě za zapomenutým mateřským jazykem už je jenom duchamornou lamentací, která navíc působí značně vyčpěle a neoriginálně.

Marta Ljubková

Ivan Švanda
Na svahu
Protimluv 2007, 77 s.

Málokterá básnická prvotina se tvoří po desetiletí a zřídka kdy se její následné vydání promění v průřez dosavadní autorovy tvorby. Sbíрка Na svahu tím, že tyto události naplnila, je textem demonstrujícím proměny autorovy poetiky v překvapivě celistvém uskupení. Kniha představí několik jeho poloh. Reálný svět je přímou inspirací i obsahem jeho představ. Poetika města, výlety nočními autobusy evokují čtenáři pocit známosti, při které je lehké propustit do sebe Švandův smutek. Zdá se, že všechny situace se již udály, a básník zaznamenává slovy (kterým často nedůvěřuje) pohyb po vnitřní cestě, na které se často smutní, pláče a kde jsou všechny případné radosti uvedeny přívlastky tiché a smutné. Vše je zahaleno pološerem, aby pouze ráno mohlo dát novou naději. Avšak marnost snažení, bláto, bažiny, vlhkost a chladná pousmání, jež lemují námi metaforicky označenou cestu, táhnou autora nejen k zemi, ale až někam do podzemí, odevzdat duši ďáblu. Básník však nezůstává osamocen; na svahu se ocitáme my všichni, kterým se i přes vytrvalou touhu růst a vzdorovat často podemílá zem pod nohama. Ač je to poezie plná drtící tíže, jež dopadá na člověka bez ptaní, vládne autor jazykem natolik silně, že všečen smutek, který po přečtení zůstává, je smutkem hýčkaným a střezným v samotě každého z nás. Sbíрка je možným průvodcem po večerních i ranních mlhách v naší každodennosti.

Zuzana Malá

Po městě, jež je mi souzeno – Brněnská zákoutí v poezii
Editoři Petr Čermáček, Miroslav Chocholatý, Norbert Holub, Ondřej Slabý
Weles 2007, 104 s.

Soubor nazvaný podle básně Ivana Blatného má za cíl zachytit atmosféru města, jehož mizejících koutů si dnes málokdo všímá. V souboru nalezneme na čtyřicet básnických portrétů Brna od čtyřiceti různých básníků. Prostor zde dostali tvůrci, kteří se v Brně buď narodili nebo k němu měli výjimečný vztah. Přesto se editoři brání tomu, že by jejich dílo bylo reprezentativní antologií autorů jednoho města. Zdůrazňují, že jde o výběr, který má pouze poetické cíle. Najdeme v něm jak známá brněnská jména, jako Viola Fischerová, J. H. Krchovský, Zdeněk Rotrekl nebo Ludvík Kundera, tak autory, jejichž jména neznalému mnoho neřeknou. Poezii organicky doplňují černobílé fotografie. V pěti tematicky odlišných souborech se představuje pět fotografů – David Židlický, Jiří Víšek, Vojtěch V. Sláma, Miroslav Myška a Evžen Sobek. Svými objektivy zachycují tajemnou atmosféru brněnských zákoutí, jejich souboj s moderním světem i melancholii vzpomínání. Opět se dostává ke slovu krása v ošklivosti. Černobílé snímky pronikají hlouběji než jen k zachycení opadávající omítky, zašlých nápisů nebo rozbitých oken. Nejsou postěžováním na nevědomost lidí. Fotografové snad nostalgicky, ale s neobyčejným citem zachycují pohádkovost míst. Jako by se obrazy stávaly branou do jiného, poetického světa.

Dominika Pospíšilová

Ivona Březinová
O Puclíkovi
Ilustrovala Marie Tichá
Knižní klub 2007, 216 s.

Kniha koncipovaná jako uzavřený tvar ohraničený konkrétním časem a rozfázovaný do jednotlivých předem daných úseků je jedna z nejstarších literárních forem. Celek jednoho roku, kdy na každý den připadne jedna pohádka (básnička, písnička, říkanka, příběh, obrázek, rada, poznatek anebo úkol), je forma využívaná v dětské tvorbě čím dál častěji. Obvykle všech 365 textů spojuje výrazná postava, procházející dějem, a příběhy jednotlivých dnů jsou jen dílčím kamínkem velké mozaiky. Známa dětská autorka pro svoji poslední knihu zvolila právě tento model. Aby získala nového, neotřelého a srozumitelného hrdinu, nechala obživnout dílek skládačky Puzzle, kterému vetkla do vínku zvidavost, neposednost, ale i touhu po dobrodružství a lásku k pohádkám, tedy vlastnosti, se kterými se může dětský čtenář snadno ztotožnit. Pro základní rámec, do něhož je děj zasazen, autorka zvolila osvědčený recept hrdina versus jeho dětský majitel, v tomto případě panáček Puclík a jeho lidská přítelkyně Lucka, prostřednictvím jejíhož náhledu na svět může vyprávění udržovat kontinuitu s realitou dnešního dítěte. Výběr jednotlivých minipříběhů je leckdy až příliš různorodý, sjednocujícím prvkem je především dodržování kalendáře, kdy texty odpovídají svátkům, počasí anebo událostem k tomu kterému dni se vztahujícím, jako jsou Tři králové, Velikonoce, prázdniny, odlišná roční období, Mikuláš nebo Vánoce.

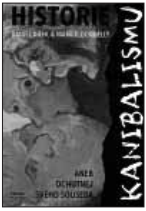
Magdalena Wagnerová

Filip Karfík
Duše a svět
Oikoymenth 2007, 248 s.

Každá knižní podoba původně časopiseckých, sborníkových či k jiným účelům určených statí je vždy hned v úvodu vystavena kritice, nakolik je jejich nové seskupení soudržné či vůbec odůvodnitelné. Co je jednotlícím prvkem všech devíti studií z řecké filosofie? Co může spojoovat témata jako rozbor duchovní pozice Platóna mezi Hérakleitem a Parmenidem na jedné straně a interpretační recepci Plótina u Pierra Hadota a Wernera Beierwaltese na straně druhé? Tuto otázku pak komplikuje skutečnost, že vnitřní propojenost mezi tématem smrti u Faidóna a zrození u Timaia je intenzivnější než mezi úvodní statí o platónské ontologii a recepcí Plótina u dvou jeho významných interpretů minulého století. Švy mezi jednotlivými studiemi se však po četbě celé knihy nakonec jeví jako předěly mezi jednotlivými kapitolami jedné knihy. Autorova přesnost spojená s interpretační invenčností propojuje témata z různě odlehých částí řecké filosofie. Balancování mezi pasážemi, které bychom mohli chápat jako výklad historika filosofie, a částmi výkladu, které jsou výkonem filosofa dostatečně odpoutaného od interpretovaného textu, se nakonec jeví jako přednost knihy. Lze si položit otázku, nakolik musí (či nemusí) být filosof zároveň historikem svého oboru. Filip Karfík je jistě obojím, a tak nezapomíná na antické základy naší přítomnosti.

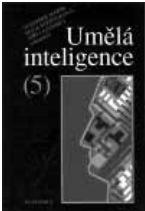
Michal Janata

Daniel Diehl, Mark P. Donnelly
Historie kanibalismu aneb Ochutnej svého souseda
Přeložili Bronislava a Jiří Bartoňovi
Práh 2007, 306 s.

Kniha dvou spisovatelů a dokumentaristů těžší především ze svého atraktivního tématu. Autoři se prezentují jako zruční popularizátoři a svůj text stavějí někde na pomezí populárně-vědecké knihy a bulváru. V krátké úvodní studii provádějí zběžnou klasifikaci kanibalských praktik (rituální kanibalismus, kanibalismus jako důsledek extrémní situace, deviantní kanibalismus), této klasifikaci však chybí dostatečně odborný (historický, antropologický) podklad. Drtivá většina textu je pak věnována nejproslulejším psychopatickým kanibalům a tvoří ji patnáct medailonků, rekonstruujících jejich životní příběhy na základě rozličných zdrojů. Tyto citační zdroje jsou sice náležitě uvedeny, často se však jedná pouze o pofiderní internetové stránky. Jednotlivé portréty jsou však dovedně a napínavě napsanými morytáty o hvězdách kanibalského nebe (Alfred Packer, Ed Gein, Andrej Čikatilo, Jeffrey Dahmer, Armin Miewes) a dohromady vytvářejí působivou encyklopedii temných zákoutí lidské duše. Historie kanibalismu disponuje kvalitním překladem, ale zároveň množstvím faktických chyb (dezinterpretace událostí na francouzské fregatě Medusa z roku 1816) a překlepů. Kniha tak uspokojí především čtenářské lovce senzací a milovníky brutálních a bizarních příběhů, ti ostatní budou nuceni dále čekat na seriózní publikaci k danému tématu.

Jan Jílek

Vladimír Mařík, Olga Štěpánková, Jiří Lažanský
Umělá inteligence 5
Academia 2007, 544 s.

Pátý díl série knih o umělé inteligenci je věnován především robotice. Jednotlivé příspěvky jsou oproti předcházejícím dílům tematicky podstatně různorodější, oscilují mezi matematikou, inženýrskými aplikacemi, filosofií, ale třeba i lingvistikou, medicínou, kryptografií nebo prací se znalostmi v komerční sféře. Srovnávají se zde přirozené a umělé systémy, opakovaně se vrací zamyšlení nad motivacemi výzkumníků. Texty jsou dílem nejen domácích, ale i zahraničních odborníků. Různorodost témat a živý, místy až esejistický jazyk činí alespoň některé z příspěvků dobře přístupné i laickým zájemcům o problematiku. Kyborgové se střídají s otázkami po vztahu matematiky a krásy, od počítačového řešení sudoku se přejde k otázce, zda živé organismy jsou stroji (a jakými?), hračkáři si mohou přečíst návod, jak s pomocí relativistické fyziky sestavit systém, který nám sdělí i odpověď na otázku vyžadující projt nekonečně možnosti. Dalšími, faktičtějšími tématy jsou třeba hlasový dialog s počítačem, umělé vidění nebo zpracování taktálních informací, ale i populární robotický fotbal. Zájemci o teorii vědy si zase mohou přečíst o vztahu mezi umělou inteligencí a Ockhamovou břitvou. Občas snad jen chybí lehké objasnění, kdy jde o pohled autorů a kdy o mainstream přijímaný v rámci celého oboru.

Pavel Houser

Milan Nakonečný
Neznámý filosof Louis-Claude de Saint-Martin – marinismus kdysi a nyní
Malvern 2007, 108 s.

Milan Nakonečný (1932) je poměrně zvláštní figurou našeho kulturního světa. Vedle nudných, rigidních a postpozitivistických učebnic obecné a další psychologie najdeme v jeho obsáhlé a stále se rozšiřující bibliografii také rozličné okultní spisy a knihy o dějinách krajní pravice, v nichž otevřeně dává najevo své názorové a politické smýšlení. Jediné, co tyto práce, kromě jména na obálce, spojuje, je nemalá míra moralismu – obecné a dobře známé řeči o tom, v jakém to žijeme morálním bahně –, který někdy působí až směšně. Jeho nejnovější práce, útlá kniha o filosoficko-okultní společnosti martinistů, která je přepracováním starší práce na totéž téma, se rovněž podobným momentům nevyhne. Celkově jde ale o milé a neškodné připomenutí již poněkud marginalizovaného jevu včetně podrobného životopisu zakladatele směru, Louise-Clauda de Saint-Martina, podepisujícího se jako Neznámý filosof. Kniha je však více popisem nežli interpretací jeho myšlení a stručným výčtem z dějin organizací na Saint-Martina navazujících. Je psána s jistou radostí ze zájmové činnosti a nemalým přehledem v oboru. Ačkoliv se nejedná o nijak zásadní nebo přelomový spis, je to jedna z těch méně zbytečných knih na našem nejen okultním knižním trhu.

Vojtěch Varyš

Josef Havel
Ve službách Jeho Veličenstva
Oftis 2007, 252 s.

K historii rakousko-uherského impéria patří i dějiny jeho jadranského námořnictva. Samostatnou kapitolou je vzpoura námořníků v Boce Kotorské, která znamenala zvrat v národním sebeuvědomění vojenských českých jednotek. Nejen jí, ale i ostatnímu dění se věnují dosud nezveřejněné zápisky Neklana Velebila, jenž sloužil na císařských lodích jako námořní lékař. Měl tak skvělou možnost obeznámit se s organizací, personální skladbou i technickou úrovní „maríny“. V době povstání v Boce Kotorské se z titulu lékaře pohyboval jak mezi vzbouřenci, tak i velením, a tím jsou jeho zápisky přímo z první linie. Líčení životaběhu Neklana Velebila jsou realistickým popisem společenských poměrů ve válčící monarchii, zápisky pokračují přes období ČSR a nacistickou okupaci až do roku 1968 a významně přispívají k poznání národní historie. Dalším z protagonistů je Josef Hubálek, slouživší v řadách rakousko-uherské pozemní armády. V zápiscích hojnou měrou ilustruje poměry v armádě na sklonku monarchie. Procestoval s vojskem Itálii, Tyrolsko, Halič, Ukrajinu (pozoruhodné, že se tehdy ještě páchaly sebevraždy při odhalené zpronevěře státních peněz). Po vzniku ČSR se až do konce života věnoval medicínské praxi. Knihu doplňují fotografie, tabulky hodnotí a vlajek a biografické medailony.

Vít Kremlíčka

Svědectví – osudy politických vězňů 1947–1976
Editorka Ludmila Vrkočová
Nakladatelství Ludmila Vrkočová 2007, 331 s.

Po Bartoškově Českém vězni a několika dalších knihách rozhovorů s politickými oběťmi komunistického režimu se dostává čtenáři do ruky další soubor podobného rázu, vzniklý tentokrát nikoli ve velkém nakladatelství, nýbrž nákladem nezávislé hudební publicistky a novinářky. Úvodní slovo Ivana Medka otevírá sérii různorodých osobních výpovědí s explicitně vysloveným záměrem vydat memento, zabránit zapomínání někdejší politické zvěle. Na třech stovekách stran se setkáváme s devěťadvaceti osudy, tvořícími sociologicky různorodé spektrum – od řeholnic a kněží přes hokejového reprezentanta až po předsrpnového armádního důstojníka. Časové vymezení v podtitulu je s ohledem na obsah trochu nepřesné, je zde totiž řeč i o letech osmdesátých a devadesátých. Soubor nezapře svůj původ v cyklu rozhlasových pořadů pro Svobodnou Evropu a Český rozhlas. Výpovědi politických vězňů jsou ponechány v jazykové podobě mluveného slova, včetně obecné češtiny či prvků dialektu, takže vyniká jejich autenticita i větší či menší míra autostylizace. Nejedná se přitom v pravém slova smyslu o rozhovory. Jednotlivá svědectví plynou v podobě monologů, někdy ucelených, jindy lehce chaotických. Knihu doplňuje fotografická příloha. Výtku zasluží lehká zmatečnost popisů ve vztahu k textu (záměna křestních jmen některých protagonistů) a nedokonalá grafická úprava.

Matěj Kotalík

INZERCE

JINÉ CESTY K VĚCNOSTI ALTERNATIVE WAYS TO OBJECTIVITY

Galerie Hlavního města Prahy / City Gallery Prague

Městská knihovna / Municipal Library

21. 12. 2007 – 23. 3. 2008

BOLF Josef (1971), ČESANÝ Jan (1972), ČERNÝ Filip (1975),
DAVID Dalibor (1972), FARMANOVÁ Jana (1970),
GAŽIOVÁ Ladislava (1981), HOLCOVÁ Veronika (1973),
HOŠEK Jakub (1979), HUDBČEK Aleš (1973),
KAV (1953), MALINA Petr (1976), MATOUŠEK František (1967),
NEBOROVÁ Anna (1958), NIKITINOVÁ Ali ca (1973),
NOVOTNÝ Jaromír (1974), PASTRŇÁK Petr (1962),
PETRČEK Jiří (1962), PISAŘÍK Petr (1968), PITŮH Daniel (1977),
POLÁCH Miroslav (1980), SEDLČEK Zbyněk (1976),
ŠALANDA Robert (1976), ŠMÍD Pavel (1964),
ŠPÁNĚL Jakub (1976), ŠTĚCH Adam (1980), TYPUL Lubomír (1975)

odjinud

Česká tisková kancelář oznámila, že na webových stránkách Ústavu pro jazyk český AV ČR je k dispozici *Slovník staročeský* Jana Gebauera (1838–1907).

Sbírku básní **Josefa Svatopluka Machara** *Confiteor* (1887) rozebrala v České literatuře č. 5/2007 Lucie Kostrbová.

Českým překladům hry **Antona Pavloviče Čechova** *Racek* věnovala studii Naďa Brázdilová v 44. svazku sborníku Rossica Olomucensia (2006).

Jak zpracovali téma „rozpadu osobnosti“ („Ich-Zerfall“) **Hermann Hesse** v *Stepním vlkovi* (1927) a **Karel Čapek** v *Obyčejném životě* (1934), srovnal Filip Charvát v studii v 1. čísle nové řady Act Universitatis Purkynianae (Ústí nad Labem) Studia Germanica. Studie má název Die Kunst zu sterben.

V 20. svazku germanistické řady Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity (2006) se Štěpán Pěkný zaměřil na některé aspekty názorového vývoje **Johannese Urzidila**.

Do Dějin a současnosti č. 12/2007 s tématem „homosexualita jako kulturní fenomén“ zpracoval Lukáš Nozar životní osudy **Václava Kršky**, filmového režiséra, ale též „literáta, divadelníka a trestance“, jak zní název studie.

S „básníkem vědy“ **Zdeňkem Kožmínem** se v Tvaru č. 20/2007 rozloučil Ondřej Sládek.

Nové vydání Kožmínovy monografie o **Janu Skácelovi** (*Skácel*, Jota, Brno 2006), recenzoval v kulturní příloze Kam prosincového čísla časopisu Kam v Brně... Ivo Pospíšil.

Dvě Marie mladých let **Josefa Škvoreckého**, Marii Noskovou a Marii Štichovou, přiblížil čtenářům Týdeníku Rozhlas č. 51/2007 Tomáš Mazal, autor „cestopisu zbabělců“ *Putování k Port Arthuru* (Lithos, Pardubice 2007).

Rozhovor s filmovou scenáristkou a dramatickou **Milenou Jelínkovou**, podle jejíhož scénáře vznikl už v roce 1957 film *Snadný život* (Josef Zíma v něm doprovázen na basu Jiřím Suchým zpívá Blues pro tebe) a jejíž hru *Adina* v současné době uvádí Divadlo na Vinohradech, uveřejnily Divadelní noviny č. 21/2007.

Dosud neinscenovaná hra Václava Havla *Odcházení* se dočkala už druhého knižního vydání: v 8. svazku Spisů Václava Havla (Torst 2007), obsahujícím dále *Projevy a jiné texty 1999–2006* a *Prosím stručně*. – Nový životopis V. Havla, který napsala americká teatroložka Carol Rocamora (*Václav Havel's Life in the Theatre*, Smith and Kraus, Hannover 2005, 490 s.), recenzovala v 1. sešitu 47. svazku časopisu pro dějiny a kulturu českých zemí Bohemia (R. Oldenbourg Verlag, München 2007) Nadine Keßler.

František Knopp

Francie

Francouzská média v prosinci hojně referovala o setkání Nicolase Sarkozyho s nakladatelskými odbory (Syndicat national de l'édition) – pracovní oběd se odehrál 10. prosince 2007, těsně před prezidentovou schůzkou s Muammarem Kaddáfím. Sarkozy se snažil zviditelnit knižní kulturu a jako první z prezidentů v historii země se vyslovil k problematice knih a televizní reklamy. Jeho požadavek, aby se během dvou měsíců knihy dostaly na obrazovky, má kultuře pomoci pronikat do televize. Co na tom nakladatelům vadí? Zejména to, že oni vůbec nemohou ovlivnit programovou skladbu různých TV kanálů a nemají ani možnost se vyjadřovat k výběru spisovatelů, kteří se dostanou do různých televizních debat. Jediným působštěm pro ně zůstává reklama. Naproti většina nakladatelů se však již dlouhá léta televizní reklamě na knihy brání, neboť by se tak podle nich jen prohloubila propast mezi

mamutími vydavatelskými podniky a malými nezávislými nakladateli. Prezident ovšem tento důvod zamítl s tím, že co je dobré pro bestsellery, může pomoci celému knižnímu trhu. Podle něho by se nakladatelé měli více nasměrovat na to, co je moderní. A moderní v jeho pojetí nejspíš znamená, že už se nadále budou vydávat jen komerčně úspěšné knihy... Jak jinak, má-li nakladatelská profese vycházet z tržních principů a využívat výhod reklamy? Sarkozy svou vizi dokládá argumentem, že mladí nečtou. Pořád doko-la se opakuje, že dávají přednost televizi a videohrám. Když tedy mladí nechtějí za knihami, pošleme knihy za nimi – tím, že se využijí reklamní spoty v televizi... Návrh se přiči nejen mnohým novinářům, ale i novinám obecně – už tak je o zisky z reklamy připravuje internet, a nyní by hrozila i ztráta výnosné celostránkové inzerce. Nejedna úvaha směřovala také k podobě a náplni případné reklamy na knížky: co zbudě, nahradí-li se text obrázky? Budou lépe zabírat literární klipy, jež ve zkratce převyprávějí děj, anebo se vyplatí vsadit spíš na vizáž spisovatele?

Jovanka Šotolová

soutěž

Jan Štern: Totem, incest a odkouzlení buržoazie

Napište nám, jaká stvoření jsou protivníky bytostí světla v čele s Aštarem Šeranem. Jeden ze čtenářů, kteří správně odpovědí, získá knihu Jana Šterna Totem, incest a odkouzlení buržoazie. Uzávěrka soutěže je 16. 1. 2008. Pište na adresu

redakce nebo na e-mail soutez@tydenikA2.cz.

–mam–

knihy v redakci

Arthur C. Clarke: Povídky z deseti světů / Baronet 2007, 264 s. **Josef Škvorecký: Smutek poručíka Borůvky** / Literární akademie 2007, 303 s. **Magdalena Wagnerová: Záhada 28** / Havran 2007, 114 s. **Derren Brown: Magie a manipulace mysli** / Argo 2007, 302 s. **Alessandro Ferrara: Nedostatek soudnosti? – evropská a kosmopolitní otázka** / Filosofie 2007, 136 s. **Matthew Bunson: Encyklopedie Agathy Christie – život, dílo, postavy, adaptace** / Knižní klub 2007, 332 s. **Vladimír Hulpach: Pověsti z Čech, Moravy a Slezska** / Knižní klub 2007, 451 s. **Jacques Mariatain: Člověk a stát** / Triáda 2007, 211 s. **Leigh Bracketová: Rhiannonův meč a jiné příběhy** / Albatros 2007, 317 s. **Zdeněk Matějka: Povolání diplomat** / Aleš Čeněk 2007, 214 s. **Josef Dolejší: Rytíři a dámy papežských řádů** / Agentura Pankrác 2007, 149 s. **Marisa Madierová: Vodově zelená** / Pistorius & Olšanská 2007, 133 s. **Henry Corbin: Mundus imaginalis aneb Imaginární a imaginální** / Malvern 2007, 76 s. **Vlnolamy – průvodce nakladatelstvím** / Malvern / Malvern 2007, 155 s. **Zdeněk Neubauer: Golem a další příběhy o kabale, symbolech a podivuhodných setkáních** / Malvern 2007, 179 s. **Blanka Knotková-Čapková: Skleník** / H&H 2007, 85 s. **Petr Traxler: Kantor Horníček a Traxleři žáci aneb Muzikantské memoáry** / Práh 2007, 190 s. **Anthony Burgess: 1985** / Maťa 2007, 273 s. **Jiří Tomek: Perlová zahrada – pohádky o džinech** / Albatros 2007, 165 s. **Martin Mykiska, Barbora Mykisková: Jižní Amerikou přes stolové hory do Bolívie** / MTM 2007, 169 s. **Astrid Lindgrenová: Já ještě nechci jít spát** / Albatros 2007, 34 s. **Marian Palla: Teplé škvarky** / Druhé město 2007, 202 s. **Lenka Budilová, Marek Jakoubek: Cikánská rodina a příbuzenství** / Dryada 2007, 207 s. **Jaroslav Kolár: Soudy – marginálie k historickému myšlení o české literatuře** / Atlantis 2007, 195 s. **Tomáš Mazal: Putování k Port Arthuru – cestopis zbabělců** / Lithos 2007, 80 s. **Vladimír Körner: Lékař umírajícího času** / Dauphin 2007, 324 s. **Josef Škvorecký: Zločin v šantánu a jiné filmové povídky a scénáře** / Literární akademie 2007, 273 s. **Josef Škvorecký: Timeo Danaos a jiné eseje** / Literární akademie 2007, 224 s. **Louise Doughtyová: Ohně v temnotě** / Barrister & Principal 2007, 317 s. **Marek Čejka: Encyklopedie blízkovýchodního terorismu** / Barrister & Principal 2007, 223 s. **Bohumil Vít Tajovský: Siard Falko, opat želivský** / Dauphin 2007, 206 s. **Orhan Pamuk: Jmenuji se Červená** / Argo 2007, 497 s. **Paulo Coelho: Alchymista** / Argo 2007, 195 s. **Jennifer Johnstonová: Stíny na kůži** / Academia 2007, 191 s. **Paul Cartledge: Alexandr Veliký** / Academia 2007, 308 s. **Sebastian Brant: Loď bláznů** / Academia 2007, 161 s. **Thomas L. Friedman: Svět je plochý – stručné dějiny jedenadvacátého století** / Academia 2007, 559 s.

novinka Fra

photo © Marianne Rosenstiehl, 1997

Yasmina Reza: Zoufalství

knihy Fra v Café a knihkupectví Fra, Svatbácká 18, P2, info a e-shop Fra.cz, distribuce Komárčů

NOVÁ EDICE SVĚTOVÉ PRÓZY

Ukážu vám, jak umírám, Geneviève...

Shrek Třetí
Shrek the Third
Režie Chris Miller, Raman Hui, 2007, 93 min.
Bontonfilm 2007

Prostořeký zlobr Shrek se dočkal svého třetího dobrodružství. První dva díly nastolily novou vlnu animovaných pohádek i pro dospělé. Dospělým libé ozvláštnění vycházelo z množství intertextuálních parodií na současnou popkulturu. Tvůrci třetího filmu se ale rozhodli vtipné citace minimalizovat s odůvodněním, že si je po šrečím vzoru „vypůjčil“ každý druhý snímek s mluvícími zvířátky. Nechali se slyšet, že budou nadále rozvíjet pouze oblasti specifického šrečího humoru. Zbyly dlouhé nudné pasáže. Předčasné střihy. Zklamání. Fakt, že nejvtipnějším místem filmu je ojedinelá parodie na staříčkou Sněhurku Walta Disneyho, smutně dokazuje, že se autoři třetího dílu vydali na své pohádkové cestě nesprávnou odbočkou. Rozvěklé moralizující dialogy. Kraťoučké akce. Rozhořčení. Výpravu za pubertálním králem Artušem zachraňuje něco, co současným animovaným filmům chybí. Sympatické propracované postavy. Shrekovo trauma z nečekaného otcovství úspěšně prolíná celým příběhem, kocour a oslík si poměrně vtipně prohodí svá těla. Technika a úroveň animace doznaly výrazného zlepšení oproti předchozím dílům, například posmutnělé svícení ve scéně žábákova pohřbu. Originální zářivá jednička. Výborná dvojka. Trojka. Shrek si na své třetí cestě z hlediska vtipnosti dal výraznou pauzu. Nezbyvá než doufat, že již ohlášený čtvrtý díl nám za tři roky přinese více šrečí nádhery.

Milan Klíma

Blade Runner
Režie Ridley Scott, 1982, 120 min.
MagicBox 2007

Blade Runner patří k základním sci-fi filmům v dějinách kinematografie. Čeští diváci však mají poprvé možnost vidět jej v režiséřském sestřihu, označeném dokonce za finální. Snímek, odehrávající se v čím dál bližší budoucnosti (2019), je jedinečný v tom, že v něm těžko najdeme kladného hrdinu. Není jím ani lovec replikantů Deckard v podání Harrisona Forda a asi ani lovení replikanti, kteří se vzbouřili proti svému osudu (jejich stvořitelé je obdarovali falešnými vzpomínkami, schopností prožívat city a čtyřletou životností). Jediným zlem se ukazuje být systém, který roboty využívá, zlidštil je, ale po využití likviduje. Má divák fandit sympatickému detektivovi, nebo zamilovanému robotickému páru, který jde přes mrtvolu? Na snímku i dnes oceníme jeho zešeřelou atmosféru, vizi přelidněného světa, který se již vypořádal s posledními zbytky přírody a preferuje její umělé náhražky. V tomto dvoudiskovém vydání najdeme kromě režiséřsky upravené verze (a údajně i nově dotočených scén) také dokument přesahující tři a půl hodiny! Dozvíme se z něj například, že původně měl Deckarda ztvárnit Dustin Hoffman nebo že Ridley Scott souhlasil s režirováním až poté, co zemřel jeho starší bratr. Fanoušci snímku však nejvíc ocení asi komentované vystřižené scény, v nichž se objevuje i sen o jednorožci, kterého Deckard najde v papírové podobě v závěrečné scéně. Po letech se Blade Runner zdá být stále lepší!

Jiří G. Růžička

Nebe nad Berlínem
Der Himmel über Berlin
Režie Wim Wenders, 1987, 127 min.
Zóna, Aerofilms 2007

Jeden z nejvýznamnějších filmů osmdesátých let se v době svého uvedení stal doslova kultem. Jeho hypnotická atmosféra, neobvyklé ztvárnění a konečkonců i originální myšlenka „andělů“ mezi námi z něj učinily dílo, jež oslovilo rozdílné divácké skupiny. Čistě z filmového hlediska přinesl film mnoho nového, od práce s kamerou přes střih až po hudební složku, kombinující filmovou a živou hudbu. Nejpodstatnější na filmu ale je, že na plátně opět ožily emoce ve spojení s filosofickou hloubkou (což mi připadá přesnější než zprofanovaný termín „poselství“). Nebe nad Berlínem je film o nás, o našem světě, o poezii a hloubce života, kterou si ale sami často neumíme uvědomovat. Nevnímáme všechny rozměry a barvy našeho žití a andělé kolem nás mohou přinášet jen znamení. České DVD obsahuje film v kvalitním transferu s originálním německým zvukem a původními českými titulky z 80. let. Doplněny jsou režisérem komentované vystřižené scény, hudba k filmu a trailer. Bezesporu jeden z nejdůležitějších disků roku.

Petr Gajdošík

MCH Band
1982–1989
Black Point Music 2007

Osmdesátá léta byla pro Mikoláše Chadimu nelehkým, ale zároveň neobyčejně produktivním obdobím. V atmosféře neustálých zakáz byl nucen vzdát se stabilní kapely. Sestavoval tedy krátkodobé formace, vystupující většinou pod různými pseudonymy. Nahrávky pořizoval podomácku, ale se slušnými technickými výsledky; vydával je pak na samizdatových kazetách pod hlavičkou MCH Band. Nejstarší kazetou je Krokodlak (1982), jednorázový projekt se členy Švehlíku. O rok pozdější nahrávka – Jsme zdraví a daří se nám dobře – má ještě temnější a expresivnější zvuk, umocněný trombonem Vladimíra Dědka. Stejně jako v případě Krokodlaka jsou zařazeny dvě verze pořadu: propracovaná domácí nahrávka plus syrovější záznam koncertu. Experimentální fázi MCH Bandu odstartovalo vystoupení na festivalu v Ostrově nad Ohří v říjnu 1984. Pětatřicetiminutovou skladbu s divokými improvizacemi na podkladě magnetofonových smyček najdeme na disku Feeling fine in 1984well. Strukturovanější, ale stále radikální pokračování vyšlo na 198Four Well? (1985), kazeta Gorleben (1986) se vrátila k písňové formě. Nejznámější se stala nahrávka Es reut mich f... (1988), postavená na německých textech Ivana Wernische. S tímto repertoárem totiž mohl MCH Band od začátku roku 1989 normálně koncertovat a roku 1990 jej vydal jako svou první desku. Reprezentativně připravené šestialbum je doplněno obsáhlou přílohou.

Jaroslav Riedel

Josef Klíč
Vosková podobizna nepolapitelného
Guerilla records 2006

Violoncellista a skladatel Josef Klíč (1976) vytvořil a nahrál pro brněnské HaDivadlo hudbu k inscenaci Čapkovy hry Věc Makropulos (režie Ondřej Elbel) a posléze se ji rozhodl vydat též na samostatném nosiči, spolu se dvěma rovněž literárně inspirovanými skladbami. Vydávání soundtracků k divadelním inscenacím u nás není běžnou praxí a je samozřejmě, že hudba na objednávku funguje jinak jako doprovod v divadle a jinak při poslechu v obýváku či v autě. Právě řidičům by ji asi nebylo dobré doporučovat: pro takto nervní a strhující hudbu je třeba soustředěné vnímání – totiž: mít prostor na reakci, která nemusí být nejmírnější. Leckterý by se pak mohl vybourat, neboť při několikanásobném poslechu má svérázná, v podstatě jen violoncellová nahrávka s několika vokálními party (kromě hlasu autora též alt Marcely Arnoštové) až narkotické účinky. Risk je nemalý, odměna veliká! Ostatně, již zdánlivě artistní název varuje i slibuje zároveň.

Vojtěch Varyš

Annie Lennox
Songs Of Mass Destruction
Sony/BMG 2007

Čtvrté sólové studiové album skotské divy je intimní zpověď zpěvačky plné obav a pochybností, která v silných a smysluplných textech vypráví příběh smutku, hořkosti a bilancování („Womankind was born for pain“, „I’ve seen too much, I know too much, I hurt too much, I feel too much“). Není náhodou, že většinu alba zaujímají zvukově čisté křehké balady, kterým dominuje jemné aranžmá postavené na suverénním hlasovém výkonu Lennoxové, doplněné nerušivým klavírním doprovodem (některé party odehrála sama zpěvačka) spolu s podpůrnými vokály. Tyto balady (Through The Glass Darkly, Lost, Fingernail Moon) jsou dobře provedeným mírným nadstandardem, do výšin však album vytahují písně s tepajícím soulovým drivem, ve kterých Lennoxová dokazuje univerzálnost svého talentu a bez problému hájí pozici jedné z mála bílých zpěvaček schopných měřit se s černošskými interpretkami. Zvuk, tempo a provedení písní Love Is Blind, Ghosts In My Machine či Womankind se vyrovnají tomu nejlepšímu, co letos na černošské scéně vzniklo, a nesou zřetelnou pečť autora a producenta Glena Ballarda, který kdysi vystřelil do hudebního nebe Alanis Morissettovou (album Jagged Little Pill). Songs Of Mass Destruction je precizně zpracované album s překvapivou energií.

Jan Jílek

Démon Roberta Zemeckise

Filmový Beowulf bez chuti a zápachu

Rozpaky, tak nejpřesněji lze popsat dojem z nové adaptace staré anglosaské básně o Beowulfovi. Překvapivě ale není slabým článkem nakládání s předlohou, nýbrž to, na čem je celý film postaven – animace.

LUKÁŠ GREGOR

Před třemi lety Robert Zemeckis navlékl herce do přiléhavého oděvu z lycry se stovkou senzorů, kterými pokryl i jejich tváře. Pohyb, stejně jako hru mimiky zachytil a převedl do počítače, přičemž vše z nejrůznějších úhlů snímalo na čtyřicet kamer ve speciálním boxu rozděleném na kvadranty. Technologie performance capture měla dokázat, že film vstupuje do nové etapy. *Polárním expresem* se to ale Zemeckisovi nepovedlo. O dva roky později produkoval *V tom domě straší*, kde se vyhnul přílišné snaze o realističnost a animaci postav stylizoval. Vyvaroval se neduhů (nevěrohodný pohyb postav, mimika jako z průměrné počítačové hry), ale otázka odborníků, proč nevyužil „normální“ počítačové animace, vzbudila podezření, že si díky performance capture jen ulehčil (a zlevnil) práci. Režisér se však odradit nenechal a nyní přichází s mnohem ambicióznějším projektem.

Dnes se můžeme jen domýšlet, jak vlastně původně báseň o chrabrému Beowulfovi vypadala, vytrpěla si až příliš mnoho přepisování. Zemeckisův snímek se může pyšnit tím, že dvojice scenáristů Neil Gaiman (komiks *Sandman*) a Roger Avary (*Pulp Fiction: Historky z podsvětí*) nevypreparovala předlohu do sledu samoúčelných akčních pasáží. Tvůrčí přínos v invenčním nakládání s mýtem, kdy Gaiman s Avarym doplnili mezery a zodpověděli otázky (například proč démon Grendel nechce zabít krále Hrothgara), zachraňuje film před průměrností či spíše pádem pod ni. Téma otců pykajících za své hříchy je nejen originální, ale zapadá dramaturgicky do „kolo-su“ původní básně, dává jí nové rozměry

a i přes převažující akčnost filmu není upořádkováno a nevyužito.

Skutečnost, že Beowulf mohl být opravdu dobrou adaptací a velkou podívanou, jen zesiluje zklamání z výsledné podoby. Jestliže Robert Zemeckis na konci osmdesátých let s *Falešnou hrou s králikem Rogerem* nejen spojil animaci s živou hereckou akcí, ale dopomohl k renesanci animovaného filmu, nyní kouzelné estetiky animovaných snímků spíše škodí. Styl *Beowulfa* nelze za animaci zcela považovat, i proto jsou takto vzniklá díla vyřazena z „oscarové“ kategorie Nejlepší animovaný film. Pohyb, gesta a mimiku obstarávají skuteční lidé, neanimují se v počítači, až následně upravují, i proto není potřeba žádných nákresů. Nemuseli bychom to brát jako negativa, kdyby zde finální podoba nenabourávala samotný požitok z dívání. Snaha o realističnost a také o to, aby se některé postavy zcela podobaly svým hereckým představitelům (Angelina Jolieová, Anthony Hopkins či John Malkovich), eliminuje stylizaci tolik potřebnou pro animovaný film a směřuje k filmu hranému. Tomu se ale nedokáže přiblížit. Před očima diváků se tak legendární příběh z Dánska odehrává co do stylu jako rozporuplný hybrid.

A proč jsou rozpaky ještě větší? V porovnání s předešlými díly je totiž Zemeckisova technologie nesrovnatelně vyspělejší a při sledování tak lze snadněji na tuto „hru“ přistoupit. O to překvapivější (a rušivější) jsou momenty, kdy animace snese srovnání s průměrnou počítačovou hrou (například pohyb „komparsu“ v úvodní scéně v hodovní síni). Performance capture selhává ale i v jiném, zásadnějším momentu.

Postavy nekoexistují. Není mezi nimi žádná „chemie“, dívají se jakoby skrze toho druhého, navíc nepřítomně skleněným pohledem, což rozbíjí divákovou soustředěnost a umocňuje celkově apatický emocionální prožitek, takže veškerý patos hrdinství je ztracen. Zůstávají tak pouze akční scény. Ty jsou vedle scénáře hlavní oporou filmu a díky přebytku adrenalinu dovolují zapomenout na nevěrohodnou realističnost (úžasný finální souboj s drakem). Kvůli nim stojí za to Beowulfa vidět, i když i zde si tvůrci částečně uškodili. S Grendelem bojuje Beowulf bez zbraní a nahý (aby mu byl rovný), scéna by to byla drásavá a dech beroucí, kdyby nezapracovalo puritánství. Kinosálem tak zní smích při záběrech, kdy animátoři co nejvynalézavěji schovávají hrdinovy intimní partie tu za loket vojáka, tu za meč. Otupuje se napětí a nabízí se spojitost se sekvencí ze snímku *Simpsonovi ve filmu*, jež podobnou, vpravdě křečovitou a trapnou cenzuru paroduje.

Beowulf mohl být důkazem, že performance capture je potřeba respektovat. Nepodařilo se mu to, ona technologie je stále ještě nepoddajným „démonem“. Napůl člověk, napůl monstrum. Nějaký čas to potrvá, než s ním (třeba Zemeckis) nalezne společnou řeč.

Autor je šéfredaktor internetového filmového časopisu 25fps.

Beowulf. USA 2007, 113 min. Režie Robert Zemeckis, scénář Neil Gaiman a Roger Avary, kamera Robert Presley. Hrají: Ray Winstone, Anthony Hopkins, John Malkovich, Robin Wright Penn, Brendan Gleeson, Crispin Glover, Alison Lohmanová a Angelina Jolieová.

Foto Warner Bros

OBJEDNÁVKA PŘEDPLATNÉHO

A2 **kulturní týdeník**

☐ Zvolte si druh	noviny do schránky	elektronické noviny a přístup do archivu	čtrletá 12 čísel	půlroční 26 čísel	roční 52 čísel
TIŠTĚNÉ	■		☐ 280 Kč	☐ 520 Kč	☐ 988 Kč
ELEKTRONICKÉ		■	☐ 195 Kč	☐ 364 Kč	☐ 660 Kč
STUDENTSKÉ	■	■	☐ 221 Kč	☐ 429 Kč	☐ 882 Kč
KOMPLET	■	■	☐ 376 Kč	☐ 611 Kč	☐ 1196 Kč
SPONZORSKÉ (roční)		☐ sítěrná 2600 Kč	☐ sítěrná 5200 Kč	☐ platinová 10400 Kč	

ADRESA PŘEDPLATITELE

titul jméno příjmení

organizace

ulice

PS Č

místo

telefon

e-mail

ADRESA PRO ZASÍLÁNÍ (jiná než fakturační, např. obdarovaného)

titul jméno příjmení

organizace

ulice

PS Č

místo

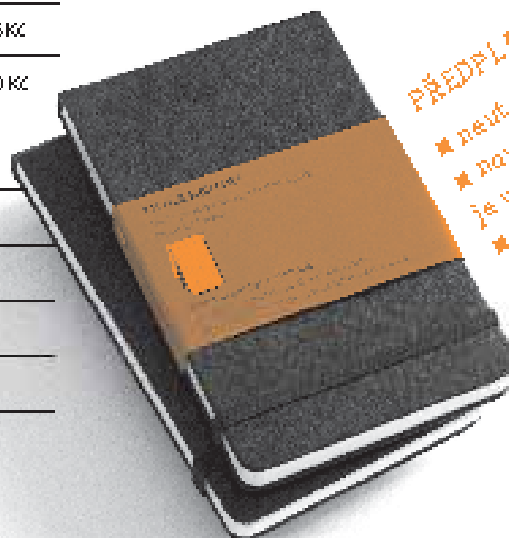
telefon

e-mail

PLATBU PŘEVODU

- ☐ složenkou A, z obdarovaných účtů lze platit i převodem
☐ fakturou, uveďte IČ DIČ
☐ prostřednictvím SPO, uveďte spojení číslo

OBJEDNÁVKY PŘI JINÉM jménem vydavatele firma SEND
 adresa: SEND, Předplatné, P.O. Box 141, 140 21 Praha 4
 tel.: 225 985 225 fax: 225 341 425 sms: 605 202115
 e-mail: send@send.cz www.send.cz

PŘEDPLATNÉ SE VYPLATÍ
 ★ neuteče vám žádná částka
 ★ noviny nemusíte shánět, najdete je ve středě ve vaší schránce
 ★ ušetříte až 312 Kč ročně
 ★ k ročnímu předplatnému zápisník MOLESKINE REPORTER v ceně 226 Kč zdarma

tydenikA2.cz/moleskine

ovšem

V USA začal dlouhý volební seriál. Jakého žánru? Je to komedie, tvrdí jedni, o vítězi nerozhodne počet odevzdaných hlasů: vzpomeňme, jak minule „vyhrál“ Bush. Souboj reklam, jsou přesvědčení druzí, jen na předvolební reklamy ve státě Iowa vyplácali kandidáti za minulý rok 35 milionů dolarů. Zápasy loutek ekonomických skupin, bez jejich peněz nemají kandidáti šanci na úspěch, odplivují si další. Ne, je to hrdinský příběh, kde občané berou správu svých věcí do vlastních rukou, prohlásí zarytý optimista a amerikanofil. A první výsledky z Iowy mu dávají za pravdu. Mezi republikány zvítězil Huckabee, baptistický pastor a bývalý guvernér Arkansasu, vyznačující se důrazem na mravní hodnoty a tím, že na kampaň mohl vynaložit mnohem méně než soupeř. U demokratů Clintonovou porazil neokoukaný černý kandidát Obama a za ním skončil Edwards, zastánce stažení vojáků z Iráku: „Jsem přesvědčen, že tato nenasytnost a moc korporací svírá naši demokracii jako ocelový kryt“. A své názory přišlo na volební schůzi demokratů v Iowě demonstrovat 220 tisíc voličů, což je téměř o sto tisíc více než před čtyřmi roky. Republikánů přišlo hlasovat 114 tisíc.

Filip Pospíšil

Japonské dámy se mi svěřily, že jsou nové ženské veřejné záchodky vybaveny reproduktorem, z něhož se po stisknutí tlačítka line zvuk vodopádu či horského potoka. Návštěvnice se tak prý nemusí stydět za melodii svých vlastních těl. Je to jen vrchol současného trendu. V japonských městech je téměř nemožné prožít několik okamžiků bez zvukových efektů. Nad nástupišti superexpressu Šinkansen nepřetržitě zpívají elektronické ptáci, eskalátory podchodů a obchodních domů neustále varují návštěvníky: „pozor, vstupujete na eskalátor“ a za několik vteřin zase „pozor, eskalátor končí“. „Dveře se zavírají,“ informuje zase výtah a za okamžik: „dorazili jsme do pátého patra, dveře se otevírají“. Ve vagonech vlaků se v Japonsku nesmí telefonovat mobilem, prý aby se cestující navzájem neobtěžovali. Průvodčí však prostřednictvím reproduktorů neustále informují o stanicích, spojích, někdy dokonce o přírodních krásách a historických památkách za okny. Lahodného ticha se nedočká ani cestující v lanovce. Hory, nad nimiž se vznášá a které ho obklopují, podrobně popisuje hlas z reproduktoru. „Dveře se zavírají. Gondola se nyní dá do pohybu... Nalevo uvidíte skálu... otočte se napravo a možná spatříte jelena...“ Zdvířilost, již se vyznačuje japonský jazyk, se projevuje mimo jiné i v délce vět. Ale ani odlišnosti jazyka nevysvětlí, proč hlášení na palubě letadla směřu-

jícího z USA do Japonska trvá v japonštině skoro třikrát déle než v angličtině.

André Vltchek

Napište jinak celkem racionálnímu liberálnímu ekonomovi před oči slovo „rodina“ a ihned začne sprádat závěry hodné Brouka Pytlíka. Naposledy se takto minulý čtvrtěk blýskl ekonomický komentátor MF Dnes Pavel Páral. „Podpora rodin s dětmi je v Česku silně defektní. (...) Rozsah a forma sociálních podpor, zcela nezávislá na ekonomické aktivitě rodičů, totiž motivuje k plození dětí zejména sociální skupiny s nejnižšími příjmy, často bez zaměstnání, s nejnižším vzděláním a sociálním zařazením,“ napsal mimo jiné. Ekonom by možná měl někdy vyrazit do ulic, aby nám ony přemnožené nízké sociální skupiny ukázal (anebo rovnou říci, že píše o Romech). Na kladný výsledek jeho hledání bychom čekali do svatého Dyndy, česká společnost je naštěstí „zamořena“ lidmi, kteří se snaží ze všech sil své potomky uživit. Páral by zřejmě rád poslal všechny matky brzy do práce a jejich děti umístil do „pečovatelských služeb“, které je prý třeba podporovat. Jeden si říká, proč je Páral tak málo radikální: nejlepší by bylo každé ráno děti mezi matkami proházet a pak ženám za péči o ně platit. Šlo by o splněný sen liberála: konečně by nám pomohla roztáčet kola ekonomiky i batolata. Jiří T. Král

Hudební styly, které mohli posluchači zaslechnout na vlnách Radia 1, se během jeho téměř dvacetileté existence proměňovaly stejně, jako se měnil vkus publika a kritiků. To bylo kdysi. Již několik let se však zdá, že skupina dlouholetých moderátorů přestala mít chuť objevovat. Dobrým příkladem byla loňská celoroční hitparáda. Interprety, kteří v ní bodovali na nejvyšších místech, byste v současných žebříčcích renomovaných hudebních časopisů hledali těžko. CocoRosie možná patřily k čerstvějším kouskům v playlistu této stanice, jejich poslední desku ale kritika ve světě víceméně sepsula. Björk, Chemical Brothers, Kosheen, Beck, NOHA, Manu Chao nebo Radiohead jsou pak jména, která si chvíle své největší slávy užila především na konci minulého století. Nikdo jiný se už mezi nejlepších deset nevešel. S názory kritiků, jejichž ohlasy započítává žebříček matacritic.com, se ve výběru shoduje jen jméno Radiohead. Kde jsou skupiny jako Burial, The Field, M.I.A., LCD Soundsystem, Arcade Fire nebo Panda Bear? Na obranu Radia 1 je třeba říct, že o výsledcích hitparády rozhodují její posluchači, jak si však mají vybrat, když jim jejich moderátoři příliš pestrý výběr nenabízejí? Mohou ale samozřejmě přeladit, nejlépe na internet...

Jiří G. Růžička

A2 kulturní týdeník, Americká 2, 120 00 Praha 2, tel. 222 510 205, 222 510 151, redakce@tydenikA2.cz, prijmeni@tydenikA2.cz, tydenikA2.cz. Vydává Kulturní týdeník A2, s. r. o. Šéfredaktorka **Libuše Bělunková**. Zástupce šéfredaktorky **Filip Pospíšil**. Redakce **Kamila Boháčková, Petr Ferenc, Karel Kouba, Marta Ljubková, Jiří G. Růžička, Lukáš Rychetský, Ondřej Slačálek, Petr Vaňous**. Báseň na s. 5 vybírají **Petr Borkovec** a **Vratislav Färber**. Editorka **Věra Becková**. Design a typografie **Helena Šantavá**. Grafická úprava a sazba písmy Andulka © Storm Type Foundry a Botanika © Suitcase Type Foundry **Marek Naglmüller**. Manažer **Jan Vávra**. Počítačová podpora **Lukáš Fairaisl**. Sekretariát **Marcela Mojžíšová**. Distribuce **Josef Píša – distribuce@tydenikA2.cz**. Inzerce **Milan Greguš – inzerce@tydenikA2.cz** (222 510 227). Tisk **Moravská typografie**, a. s. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele **SEND Předplatné** (225 985 225). Rozšiřuje **Mediaprint & Kapa Pressegrasso**, spol. s r. o. Registrace MK ČR E 16272, ISSN 1801-4542. Vychází s podporou **Ministerstva kultury ČR, International Visegrad Fund** a **Nadace Český literární fond**. Nevyžádané rukopisy se nevracejí.